

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2583

79

84

p-39

Handwritten text, possibly a name or date, including "1851".

E 2003

528
184 . 9

84
-39

Կ Ա Ռ Ա Վ Բ

864
p 481

Յ Ե Ն Ե Լ Ո Ն Ի

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՅ Ի ԳԱՂՂԻԱԿԱՆԵ

ԱԶԱԶՈՒՐԿ

ԹԱԳԵՈՍ ԿԵԶԻՒՐԵԱՆ

ՍԵՐՈՍՏՈՅԻ

ՏՊԱԳՐԵԱԼ ԾԱԽԻՔ

Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԵՒՍ ԿԻՒՄՉԵԱՆԻ

ԵՒ ՎԱՅԱՌԵԼԻ

Ի ՆՈՍՏ ԹԱՐԳՄԱՆՉԻՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Պ. ԲԻՐԵՃԱՆՆ

882

50

Printed in Turkey

(1935
39)

21009-60

9

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ք

Երես	Տող	Միայլ	Ուղիղ
ձԲ	4	ղլուխն	գլուխն
»	13	չոչափելի	չոչափելի
ձԶ	19	զբանս	զբանս
»	26	կսպասէր	կը սպասէր
	8	ունիչ	ունին :
11	7-8	ծեք-ծեկանքը ,	ծեք-ծեքանքը ,
11	24	Ուրուական	1. Ուրուական
16	14	անտառ ոց	անտառ ոց
20	13	բարիքն	անբարիքն
22	6	տեսնէ	ի գը տեսնէ
23	17	աղունեաց	աղունեաց
33	6	կը կլէին	կը կլէին
41	18	կը մղէ	կը մղէ
43	27	յուհրժհարսինը	յուհրժհարսին
44	31	Կիկլոպայնս պաննելուն	Կիկլոպայն սպաննելուն
57	10	ծաղկի վը-	ծաղկավը-
110	7	նախ	նա
151	32	3 40	3840

977

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր .

Անհարին աղքատութիւն իմ, ընդ նմին և անուայ-
ման գթասիրութիւնն, որով խանդաղատեցայք զինեւ
հրապարակաւ 'ի պաշտօնական նամակի անդ, բանիւք
որ զհայրենիդ քո սէր յայտ առնէր առ հէզ և անար-
ժան քո որդի, և համարձակէր զհէզս՝ Հօրդ հանուրց
Հայոց լինել հայրակոչ, բունն առնեն ինձ հեղուլ զանձն
բովանդակ առաջի Հայրագութ Սրբազնութեան Ձերոյ,
և դնել 'ի քաղցր սոս աւետարանչիդ համբաւոյ երանու-
թեան Ազգիս, զիմ հնչին երկ թարգմանութեան Սու-
կացն Ֆենեղոսի՝ ըստ կանուխ խոստման իմոյ, և յամե-
նայնի ամենայնիւ Քեզ միայնում լինել պարտապան :

Այլ 'ի յուշ բերեալ իմ զճանրաղէտ կիրս վշտացն,
որք իբրեւ երկունք ծննդականի շուրջ պաշարեալ ու-
նին զհնաշխարհիկ անձն Սրբազան Հօրդ ազգասիրի,
որ զաներկբայն երկնէ ծնունդ հայկականս բարգաւաճ-
ման, անդէն և անդ յետս ընդ կրուկ նաճանջիմ յոգե-
պարար ըղձիցս իմովսանն սպաս հնչին հարկանելոյ յա-
ռաջգիմութեան ազգիս, իղձք՝ որ անդստին 'ի տղայ
տիոցս զբաւեալ ունէին զուշ և զուրուշ իմ :

Եւ արդ իբրեւ յերկուց սուսերաց միջի փակեալ կամ
փարանեալ . ծանրանալ Սրբազնութեան Ձերում յայսմ
անտանելի ժամանակի չեն ինձ կամք, և անհարին
վշտաց զողբի իմ պաշարեալ՝ անդամալուծեցին իմն զկո-
րով մտացս, որով անկարանամ այլով օրինակաւ զկս
իբացն դտանել՝ 'ի հայթայթմանս ծախուց տաղաղութեան
մատենականս : Ապա յայսմ անհարին անձկութեան մը-

տացս, ոչ այլ ինչ մնայ ինձ գործել 'ի ժամուս, քան
զիմնել առ կորովաբիբ խոնականութիւնս աննկունս գոր-
ծունէութեանս առաջնորդականս մտաց Սրբազան Հօրդ,
և խնդրել, գտանել զազգասէր ոք, որ մեծազօր միջ-
նորդութեամբ Ձերով, նոյնպէս և իմ նուաստութեանս
առ նա զիմնելով, հաճիցի հայրենի խնամով մատակա-
րարել զտպագրութեանն ծախս :

Այսու, անարգամեծար Տէր իմ և Հայր, պատճառք
ստոյգ կենաց լինիցիք մահաբոյր վհատութեամբ վարա-
կելոյս, և խրախոյս ազգիցէք 'ի սիրտ լքելոյս՝ տալ 'ի
լոյս և այլ երկս, թերեւս արժանաւորագոյնս քան զսոյն
զլոյս տեսանելոյ :

Սրդ 'ի Հայրագութ կամս ամենասիրելի Հօրդ հա-
նուրց Հայոց, կամ և մնամ ապաստան :

Ամենախոնարհ ծառայ

Սչաղօւրկ Թադէոս Կէզիւրեան
Սեբաստացի

3/15 Օգոստոս 1881

Մեծապատիւ Ազգասէր և Ուսումնասէր
Յովհաննէս Էֆէնտի Կիւմշեան .

Քաջ գիտելով Ձեր բարի նպատակներն յա-
ղագս մոռաւորական զարգացման մանկուոյ
Ազգիս, կը ներկայացնեմ Ձեզ՝ Ֆենեղնի Առա-
կաց հայերէն թարգմանութիւն մը, և գիտէք
յուսմէք, աչազուրկ Սեբաստացի Թադէոս Պատ-
ուելիէն . սոյն Պատուելին՝ աչքի լոյսէ զուրկ՝
մտաց լոյսը բաղմնապատկած է շնորհիւ լուսոյ
Անհուն Աղբիւրին :

Թարգմանութիւնը և թարգմանիչը՝ Ձեր
ազգասիրութեան, գթութեան, կարեկցութեան
և ուսումնասիրութեան կը յանձնեմ, և կը
խնդրեմ որ տպագրել տալ բարեհաճիք իւր
երկն 'ի մխիթարութիւն իւր՝ և յօգուտ Հայ
մանկուոյն :

Աղօթարար միշտ

Պ. Կ. ՆԵՐՍԷՍ

1881 Օգոստոս 6

Ի Պատրիարքարանի Հայոց

Ի Կ. Պոլիս .

Ֆրանսիոյնի առակաց թարգմանութեան երկս , որ թէ
եւ զուղնաքեայ ինչ , սակայն կուրութեանս և գլուխս
եկած անօրինակ թշուառութեանց պատճառաւ կարի
ծանրագնի եկած էր թէ ինձ և թէ միամօր զաւակիս ,
իմ թափառայած աստանդութեանս մէջ մեծաւ տարժան-
մամբ աւարտած լինելով , առ Ազգանուէր Սրբազան
Պատրիարք Հայրն զիմեցի՝ սոյնին տպագրութեան ծախ-
քը հայթայթելու միջոց մը խնդրելով , և Նորին Բարձ-
րաշնորհ Սրբազնութիւն իւր ինքնագիր նամակաւ Ձեր
ազգասիրութեան յանձնեց իմ սոյն խոնարհ երկ :

Յայտմանէ և ես խրախուսեալ , Ազգասէր Տեառնդ
գթութեան կը զիմեմ՝ այսու ազերսագրով թախանձե-
լով զՁեր բարեգթութիւն , որ ի նկատ սռնելով իմ կու-
րութիւն և աղքատութիւն , հաճիք և իմ սոյն երկ տը-
պագրել տալով , յաւելուլ ի կարգ Ինքնօգնութեան և Փի-
լոսոփայական դաստիարակոյ , զորս Ձեր արգեամբք Ազգին նը-
ւերեցիք . քանզի և իմ սոյն երկ , մեծայոյս եմ , թէ չէ
խալառ զուրկ ազգօգուտ լինելէ , թող որ ինձ նման ա-
պիկարի մը ձեռքով յաջողուած լինելոյն հանգամանօք
ևս՝ ինքնօգնութեան մեծագոր զօրութեան գէթ մի յե-
տին ապացոյց կրնայ համարուիլ :

Ժ

Այսու, Ազգասէր Տէր, արծարծած պիտի ըլլաք իմ առկայծեալ եռանդն և պատկած՝ իմօրսանն Ազգիս ծառայելու քաղցր յոյս, որով յերեսուն ամաց հետէ կը մնանի հողիս :

Ընդունեցէ՛ք, Տէ՛ր, կանխաւ իմ խորին երախտազիտութիւն, վրօսան այս Ձեր անվրոյսարկնելի երախտեաց, զոր Ձեր առատ զթութենէն անխաբ յուսով կակնկալեմ :

Խոնարհ ծառայ

Թադէոս Կէզիւրեան

7 Օգոստոս 1881

Ղալաթիա .

Մեծապատիւ

Յովհաննէս Էֆէնտի Կիւմշեան .

ԿԱՆԽԱԲԱՆ

ՄԱՐԴ իւր բանաւոր և բարոյական ընտրեալք պատկեր է ամենաբուրեւոտ բարութեանն Աստուծոյ, այնու և եթ է ինքն մի պատասխանատու էակ, իբրև արարած արժանի պատժոյ կամ վարձուց :

Անասունք զուրկ գտնուելով բարւոյն ծանօթութենէն, նաև անտեղեակ լինելով առաջին պատճառը ճանչնալու, և առ նա և առ իւրեանց նմանիս ունեցած պարտականութիւնքն հետազօտելու և կատարելու, և զիւրեանց բարս իսկ կանոնաւորելու անհրաժեշտ պարտուց, — ինչպէս որ այս ըսածներուս և ոչ միոյն ամենաթեթեւ հետքն իսկ չէ նշմարուած իրենց վա՛մանց մէջ, — ազատ են ի պատասխանատուութենէ, և զանոնք պատժող կամ վարձատրող մարդիկ, ոչ եթէ զանոնք իբրև պատասխանատու էակ մը կը պատուհասեն կամ կը վարձատրեն, այլ իբրև անզգայ մարմինէ մը, անոնց վնասակար ազդեցութիւնէն զերծ մնալու, կամ զանոնք իբրև մեքենայ մը իրենց օգտին գոյժածելու նպատակաւ և եթ կը կշռեն անոնց պատիժը կամ վարձքը :

Քնական մարմնոց տարերական և կազմական օրէնք երեւցուցիչք են անյեղի օրինաց բարոյական ընտրեալն :

Կենդանի մարմնոց կազմակերպութեան մէջ գլուխ և սիրտ պատճառք և հիմունք են անոնց կենդանութեան : Ասոնց մին միայն բառնալ՝ բառնալ է և զողջ իսկ ըզ կեանս . այսպէս իմա ինձ և մեր բարոյական ընտրեալն նկատմամբ :

Ուսման և անօգուտ համարիլ զիմաստութիւն՝ գըլ-
խատել է զմարդկութիւն, իսկ բարոյակամին ծանօթու-
թիւնը զանց առնել՝ նորա սիրտն իր մարմնէն կորզել
է: Թէպէտև զլուսն ըլլայ լուսոյ օթեւան յորինակ երկ-
նակամարին, սակայն սիրտն է ակոռ փառաց անմահ
արդ սրութեան, յորում ի զիմաց Արարչին արքայակերպ
փառօք կը բազմի մէջ խիղճը՝ մեր անգուսպ բնութեան
ամենարշաւ կառաց այն հզօր վարիչը, մեր անձնահաճ
կրից աննձակոտոր երիվարաց աննկուն երասանակալը:
Մերժել զբարոյակամութիւն՝ մերժել է զխիղճ, և զխիղճ
մերժել՝ խանգարել է զբովանդակ բնութիւն:

Ձայս ոչ եթէ էս յանձնէ կ'ըսեմ, այլ երեսուն և
հինգ դարեր յառաջ՝ հեթանոսութեան շոշափելի խա-
ւարին մէջ իսկ՝ նշմարողներ երեսցան զայս ճշմարտու-
թիւն, զոր և իւրեանց Նիցայատում առասպելաց մէջ
ընդհուրովն ճառագայթարձակ անգիւտ գոհարի մը պէս:

«Փայեղոն, կ'ըսեն, որ մը մինչև երեկոյ արեւուն
կառքը վարելու շնորհը խնդրեց և ընդունեցաւ յԱպո-
ղոնէ՝ իւր հօրէն, այլ երանի թէ իրաց ելքն ևս իւր
յանդբնութեան ի նպաստ վճիռ տային: Մէկէն կառքը
ցատկեց վէս և անփորձ պատանին, բայց անկարացաւ
վարել: Ձգացին բոցաշունչ երիվարքն արեւու զխեռ
անվարժութիւն պատանւոյն, և աննձակոտոր թափով
ընդվզեալ, փոքր միւս ևս և հրդեհակէզ պիտի լայիւն
զերկինս և զերկիր: Ձայս տեսնելով Արամաղդ հայրն
անմահից և մահացուաց՝ ամբհար յանդունդս դահա-
վիժեց խեռ և ըմբոստ պատանին: »

Ձո՞ այլ սք կ'ակնարկէ Փայեղոն, սիրելի ընթերցողք,
քան եթէ զսանձակոտոր, զապերասան իմաստասէրս ա-
մենայն դարուց, որ զհայրենի՝ մանաւանդ թէ զԱստ-
ուածաղիբ սահմանս մեր բարոյական բնութեան ապախտ
առնելով, զգայական բաղձանաց դահավէժ վախերէն

վայր վագեցին. և Աստուածային գրոց աւանդած հին
վիշաղին նման, իրենց հրասպարհանաց տանով, աստե-
ղաց՝ երկնաքաղաքացի մարդոց երոքոք մասն ևս իրենց
ետեւէն քարշելով յերկիր թօթափեցին, և փոխանակ
մարդոց անասնական կիրքերը նուածելու, ևս քան զեւ
ճարակ մատուցին անոնց և գրգռեցին. սրով աշխարհս
արտասուաց ծով, վշտաց հովիտ և վայից վայր եղաւ:

Վիքթօր Հիւկօի ԹՇՈՒԱՌԻ մակագրեալ տառնահա-
տոր անմահ մատեանն, իւր բարոյական բնութիւնն ի
մոռացօնս արկանող մարդոց սրտատոջոր թշուառու-
թեանց տակաւին հաղարէն մին ալ չնկարագրեր:

Ինչո՞ւ այսչափ թշուառացաւ մարդ:

—Վասն զի իւր մարդկութեան գերագոյն պատին
կողմ բարոյականութիւնն աւ ոտն կոխեց:

—Ընդհակառակն, որո՞նք եղան անոնք, որ զվիճնս
Նոր Աթին մը յարդարեցին, վայրագասուն վայրենիւնին
յանոյշ, ի հաժսոյր, ի քաղաքակիրթ մարդկութիւն փո-
խեցին, երկնից բերկրաւէտ երանութիւնը յերկիր վայ-
րաբերելով՝ զերկրածինքս երկնայնոց անմեղիկ երջան-
կութեան հաղորդեցին:

—Երկնագրեցիկ Բանաստեղծքն էին անոնք, և Աստ-
ուածառաք օրէնդիրք բարոյականին. յորոց առաջինք
զանմահ առաքինիս երգելով, զմեզ նոցա վարուց
նմանող լինել յորդորեցին. և երկրորդք, առաջնոց ո-
գեպարար քաղցրութեան անդգայ եղող անսպայ մարդ-
կութիւնը, բարոյականին անյեղիլ օրինաց խտտութեան
երկաթի գաւաղանաւ, ի հնազանդութիւն մարդկութեան
պայմանաց նուածեցին:

Մարդկութիւնն ընդ դարս իւրաքանչիւր այնչօ փ
բարդաւանեցաւ փառօք, որչափ պատկառ կեցաւ բա-
րոյականի. և որչափ հեռացաւ անկէ, այնչափ նկուն
եղաւ:

Ուրեմն բարոյականին վարդապետութիւնը, կենաց և երանութեան վարդապետութիւնն է: Ամէն ոք կը խոստովանի զայս ճշմարտութիւն, բայց ոչ ոք զայն ստանալու համար պէտք եղած չափով կ'աշխատի:

Անօրուտ են այլ ամենայն ուսմունք, եթէ բարոյական դաստիարակութիւնն իրենց խորիսխ չունին:

Գաստիարակութեան խնդիրն՝ Ազգիս համար կենաց և մահու խնդիր է՝ կ'ըսենք. բայց իրաւունք ունինք այն ատեն միայն, երբ բարոյական դաստիարակութեան ամեն ամեծ բնամտարութենէն կը սկսինք:

Միտքը իւր տղայութեան խիտ կանուխ հասակէն կը սկսի լեցուիլ ծանօթութեամբ. ուստի և խիտ կանուխ սկսելու է նաև բարոյական դաստիարակութիւնը, և այն ոչ եթէ չոր ու ցամաք վարդապետութիւններով, որուն անընդունակ է եռանդուն հասակը, այլ պատմութեան կամ առակայ քաջարեղուն օրինակօք. և որովհետև պատմութիւնք իրենց բազմադիմի կամ միին հանդամանքներով շատ անգամ անըմբռնելի են մանկանց մտաց՝ մանաւանդ անոր համար որ պատմութեան ներկայացուցած անձինք՝ անոնց գտնուածէն շատ հեռուոր ժամանակի մէջ ապրած են, որով և զանոնք իրենց աչօք տեսնել անհնար ըլլալուն, անոնց վրայ ըստուաներուն ալ զիւրաւ չեն կրնար հաւատալ, ուստի առակները հնարուեցան խիտ վազնչական դարերէ հետէ, յորոց թող Եզովբայ, Լօքմանի, Փետրոսի, և ի մերոցն Մլխիթարայ-Գօշի, և յարդեաց Լաֆօնդէնի, Գոխովայ առակաց զիւրքերն, կան նաև ի Սուրբ Գիրս առակք, յորոյ զմին գործածեց Աբիմելք որդի Գեղէնի, մօտ հազար ամօք նախ քան զՔրիստոս: (Գործարք Թ. ԳԼ.)

Առակաց բարոյականին մեր սրտից մէջ ըրած խոր տպաւորութիւնը բնական է. ըստ որում ինչ որ նորասքանչ է, մեր հոգւոյն մէջ խորագոյնս տպաւորուելու

յատկութիւնն ունի: Արդ մարդկային բնութեան այս հանգամանաց քաջ ուշադիրք՝ տեսնելով թէ հիասքանչ բան մ'է անչնչից կամ անանոց մարդկային բարբառով խօսիլ, խրատել և յանդիմանել, ինչ որ իրենք կ'ուզէին խօսիլ առ մարդկութիւնն, նոյնն անըզգալից, անանոց կամ անգոյ անձանց բերանով աւելի ազդեղազոյն խօսեցան, իբրու թէ անոնց՝ իրենց անբանութեամբ հանդերձ, բնութեան օրինաց բանաւորապէս հնազանդելովը, սոցա անբանացեալ բնաւորութիւնը կշտամբելու համար:

Չեմ կրնար ուրանալ, թէ անդասին ի տղայ տիոցս և իմ սրտին ամենախոր ազդեցութիւն ըրած են առակք. և մինչև ցայսօր գոգցես նոյն կենդանութիւնն ունի սրտիս մէջ Պէշէ և Խէցեղն աւօրոց զարմանալի ճամբորդութեան առակին տպաւորութիւնը. և եթէ ունեցած փոքր ինչ ուսումնասիրութեանս մէկ մեծ մասն առակաց տպաւորութեան կը պարտիմ ըսեմ, չեմ սրբալիր:

Արդ այսու օրինակաւ անձին փորձով զգացած լինելով այն ամենամեծ ազդեցութիւնն զոր կ'ընեն առակք ի փափկիկ սիրտ մանկանց, փափաքեցայ և ես իմովսանն սրտուական ծաղկափունջ մի քաղելով յամենաբոյս զբախտէ զազդիական զպրութեան, բերել յաւելուլ ի փունջս ծաղկանց՝ կապեալս յեզովբայ, ի Մտիթարայ Գօշէ, ի Փետրոսէ, ի Գոխովէ և յայլոց:

Այլ ցաւալի է յաւելուլ աստէն առ տեղեալս, թէ հասարակութեան նպաստամտոց լինելոյ բաղձանքս բըռնադատեց զիս անոնց հասկանալի լինելոյ անտօք հարկին հնազանդելով, աշխարհաբառ ընել զսոյն թարգմանութիւն, որ եթէ յիմ անոյշ և ի պանծալի բարբառ գրոց թարգմանուէր, բիւրապատիկ աւելի ճանողազոյն կը գար Ֆենելոնեան պերճ և պայծառ ոճոյ, և նորա

բնական գեղորջն վայելչութիւնն առաւել ակնախտից պայծառութեամբ դուրս պիտի ցայտեցունէր :

Բայց կ'որժէ որ սոյն մատենկան , և սորա թարգմանութեան միջոցին կրած տարժանմանցս նկատմամբ ևս , քանի մը խօսք ընենք :

Ֆինեկոնի Առաջին , ինչպէս նաև նորա Զրոյցարոյթիւն Ժեռելոց մակագրեալ սքանչելի գիրքը՝ նուիրեալ են ի դաստիարակութիւն Պուրկոնիի դքսին , որ պիտի ժառանգէր զգահ մեծին Գաղղիոյ : Ծանօթ է Ֆինեկոն Ազգիս իւր անզուգական անմահ քերթուածով , և իրաւամբ որչափ ի Գաղղիացիս , նոյնչափ և առ մեզ Ֆինեկոնի անունն իբրև հոմանիշ անմահ քերթողի մը հռչակեալ է :

Այլ թէ ո՞րչափ մեծ է յաչս Գաղղիացոց իւր սոյն անմահ երկն , ընդ նմին և Զրոյցարոյթիւն Ժեռելոցը , և թէ ո՞րչափ հրաշալի արդիւնք յաւաջ բերած է յանձին նորին իշխանի Ֆինեկոնի դաստիարակութեան ոճը , պատշաճ կը համարիմ քաղելով թարգմանել զԲանս Քարտիւնայ Պօսէի և Ս. Սիմոնի՝ ի ներածութենէ մատենկանս :

«Ֆինեկոնի խնամոց յանձնուած մանուկն ի թագաւորութիւն կոչուած էր՝ և Ֆինեկոն յանձին սոյն մանկան կը նշմարէր զողջ իսկ զԳաղղիա , որ իւր երջանկութիւնը կամ թշուառութիւնը , իւր սորա դաստիարակութեան նուիրած ջանից յաջողութենէն կամ անյաջողութենէն կսպասէր : Ահա այս պատճառաւ Ֆինեկոն իբրև միակ կանտն սահմանեց անքթիթ աչօք դիտել երիտասարդ իշխանին վարմունքը , խաղալիկ և համբերատար ուշադրութեամբ յուշիկ յուշիկ նորա անզուսպ բնութեան խոտորմանց և փոփոխութեանց ետեւէն երթալ , և միշտ նոյն իսկ նորա յանցանքներէն հրահանգիչ դասեր հանել :

«Այսպիսի դաստիարակութիւն մը գործադրութեան

կողմանէ , կրթութենէն աւելի մեծ բան մ'ըլլալու էր : Աշակերտը չէր կարող իւր առնելիք դասը կանխաւ դուշակել . քանզի իւր բնութեան մղմամբ ինչ յանցանքի մէջ ինկնիին ալ նախատեսել չէր կարող : Այսպէս իւրրատք և յանդիմանութիւնք իւր անձնատուր եղած մոլութեանց հարկաւոր և բնական հետեւանքը կ'ըլլային :

«Եթէ մէկն ուզէ Ֆինեկոնի դաստիարակելոյ մեթոտը ճանչնալ , և իւր աշակերտին դաստիարակութեան մէջ նմա հետեւիլ , պարտի ուշի ուշով կարգալ նորա Առաջին և Զրոյցարոյթիւն Ժեռելոց , զորս երիտասարդ իշխանին համար գրեց : Այս Առաջաց և Զրոյցարոյթիւն Ժեռելոց իւրաքանչիւրը ճիշդ այն ատեն գրուեցան , յորում դաստիարակը զայնս աւանդելն օգտակար և հարկաւոր կը դատէր , աշակերտին իւր գործած յանցանքն յուշ ածելոյ՝ և զայն հրահանգելու սահմանուած դասն անոր մտաց մէջ աւելի զգալի եղանակաւ մը տպաւորելոյ համար :

« Երբ իւր սանն իրաց բնական գեղոյ և քաղցրութեան զգայուն յարգարել կ'ուզէ , կ'ըսէ , թէ «Արեւը կ'ուզէ պաշտպանել զքուն երիտասարդ իշխանի «մը , որպէս զի իւր արիւնը վերանորոգի , իւր մաղձը «փարատի , որպէս զի կարող լինի ընդունիլ առողջութիւնն ու կորովը , որուն մեծապէս պէտք պիտի ուսնենայ Կ : »

«Երբ զայն իւր ուսման աւելի մտադիր յարգարել , և իւր շարադրութիւնքն աւելի կատարեալ յորինելու յորդորել կ'ուզէ , իւր այս դիտումը կը նկարէ յառակ Պարմանոյն Բաբոսի , որ այնչափ ուշադիր չէր Սիլենեայ աւանդած դասուց , վասն որոյ և Փառնայ մը , նորա ամէն մէկ սխալները բարձրաձայն ծիծաղով մը կը հրապարակէր . որում Բագոս չկարենալով հանդուժել , երբ

ծանրացասումն կը հարցունէ անոր, «Ի՞նչպէս կը համարձակիս ծաղրել զորդին Արամազդայ» . ֆառնայն ամենայն անտարբերութեամբ կը պատասխանէ . «Հասկա Արամազդայ որդին ի՞նչպէս կը համարձակի վրիպակներ գործել 1 : »

«Ֆենելոնն ուզելով մի միայն առակի մը մէջ Պուրկօնեի դքսին բոլոր պակասութիւններն անոր առջին նկարել, Անյնահաճ մակագրեալ առակը կը շարադրէ . Պուրկօնեի դուքսը մեծապէս կը տխրի, նորա մէջ կարդալով իր բնութեան անհարթութիւնները, և իւր կրից բուն բերումը : «Ի՞նչ դժբաղդ արկած պատահեր է Մեկանդէսին 2 և այլն . . . : »

Ասոնք են ֆարաինալ Պօստէի՝ Ֆենելոնի առակաց պատուականութեան և նոյն առակօք հրահանգեալ իշխանագին անդուսպ բարուց նկատմամբ խօսածները : Տեսնենք հիմայ Սէն Սիմօնի դքսին յիշատակարաններէն եղած քաղուածոյէ մը, թէ ի՞նչ հրաշալի արդիւնք յառաջ բերաւ Ֆենելոնի ձեռք առած դաստիարակութեան սոյն դրութիւնը՝ դահածառանգ իշխանին բարուց մէջ :

«Պուրկօնեի դուքսը սոսկալի ծնաւ, և իւր մանկական հասակին մէջ ամենքը զողայուց : Գաժանաբարոյ էր նա, ծանրացասումն մինչեւ անշունչ իրաց դէմ իսկ, անգութ և կատաղի, որ նոյն իսկ ժամուց և տարբրաց ամենաթեթեւ ընդդիմութեան անգամ՝ չէր կարող առանց ի բարկութիւն բրդելոյ հանդուրժել : Այս էր անապն մանկան բնութիւնը, որուն ականատես վկայ եղած եմ : Չափազանց կամապաշտ էր, անձնատուր ամէն հաճոյից, կերուխումի, կատաղի որսորդութեան, երաժշտութեան յորմէ կը յափշտակուէր, նաև խաղուց՝ որոց մէջ յաղթուելուն ամենուրէն չէր կրնար հանդուրժել, և որոց

1 Տես առակ ԺԸ.

2 Տես առակ 1Ը.

մէջ նորա հետ գտնուիլը ծայրագոյն վտանգ մ'էր : Միտվ բանիւ ամէն կրից անձնամասն եղած էր նա, և ամէն հաճօքներէ յափշտակուած : Երբեմն վայրագ և ինքնաբերաբար յանդիմութիւն վարեալ, բարբարոս ի կատակ, որ ծաղրական խօսքերը երգիծական եղանակաւ մը ծաղրելոյն սրտին կ'ուղղէր : Երկնից բարձրութենէն կը նրկատէր զոր և է մարդիկ իբրև շամանդաղներ, որոց հետ ինք բնաւ նմանութիւն մը չունէր : Իւր իշխան եղբարքն հաղիւ իրեն և մարդոց մէջ միջիններ կ'երեւային իրեն, թէ և զանոնք հաւասարապէս մեծցնելու խնամ տարուած էր յարջունիս :

«Հանձարն և խորաթափանց միտքն ամէն կողմանէ անոր վրայ կը փայլէին, մինչեւ իւր կրից յափշտակութեան մէջ անգամ : Իւր դէպ ու դէպ պատասխաններն ամէնքը կը զարմացնէին : Կարի վերացական գիտութիւնները կը ծաղրէր . իր մտաց ընդարձակութիւնն ու կենդանութիւնն սքանչելի էր :

« . . . Հրաշալին այն եղաւ, որ խիստ քիչ ժամանակի մը մէջ, բարեպաշտութիւնն ու շնորհը զինքը բուրրովն ուրիշ մարդ մ'ըրին, և զանիկայ այսպիսի սոսկալի մոլութիւններէ, յայնչափ մեծ առաքինութիւն փոխեցին : Անդուսպ կրից այս անդունդէն ելաւ իշխան մը, հեզ, քաղցր, մարդավար, զգաստ, համբերող, պարկեշտ, խոնարհ և անաչառ առ իւր անձն, բոլորովն անձնատուր իւր պարտուց, և նոյն պարտուց քաջամուտ : Այլ ևևս ուրիշ բան մը չը խորհեցաւ այնուհետեւ, բայց եթէ զօղել որդւոյ և հպատակի պարտուց հետ նաև այն պարտքերը, զորս կատարելու սահմանեալ կը տեսնէր զինքն : »

Ահա այնչափ զգալի եղաւ ի Գաղղիա Ֆենելոնի դաստիարակութեան ոճը . քանզի զխէր ճշդիւ, թէ ե՞րբ և ի՞նչպէս բուժելու է մարդոց բարոյական ախտերը, և

Ի

անոնց անվրէպ ապաքինութեան դեղը, խրատուք և յանդիմանութեամբք ի՞նչպէս զուգելու է :

Արդ և ես անձին փորձով ճանչած լինելով Առակաց տղայոց մտաց վրայ ըրած ամենագոր ազդեցութիւնը, ինչպէս ըսի, միանգամայն և սոյնին յափշտակիչ քաղցրութենէն զգածուելով, ձեռնարկեցի թարգմանել զայս, յ2 Գեկտեմ. 1877 ին ի Սեբաստիա. և թէպէտ շատ շատ երկու ամսոյ գործ էր թարգմանութիւնս, սակայն անձամբ բնագիրը կարդալու և գրելու անկարողութիւնս, որգուայ նոյն ատեն Գաղղիերէնի ընթերցման մէջ իսկ ունեցած տկարութիւնն, և դասատուութեան ոգեսպառ զբաղմունքներէ անպարապութիւնս, հազիւ 70 երես մը թարգմանելու թոյլ տուին ինձ մինչեւ յ27 Յուլիսի 1873, յորում իմ ցայնվայր կրած աղետից մեծագոյնը, այն է զաւակիս աչաց միոյն մինչեւ ցկուրութիւն վնասուելը, բոլորովին ընկճեց զիս. որոյ դարմանոյն համար կեանք և զիւրութիւն ի կշիռ դնելով, յԱյնթապ առ Տօքթէօռ Գարեգին սիրեցեալ բարեկամն իմ գնացի, ի 14 Հոկտեմբերի նոյն տարուոյ, որով և նորա աչաց ախտակրութեան պատճառաւ տարի ու կէսի մօտ ժամանակ ընդհատեցաւ թարգմանութիւնս, մինչեւ որ 1879 Հոկտեմբեր 4 ին ի Յերիա դասատուութեան կանչուեցայ Գեր. Տիմոթէոս Ի. Վ. Հանէսեանի միջոցաւ, որ նոյն ատեն առաջնորդական տեղապահ էր հոն և զիս յԱյնթապ տեսած : Ուր 1880 Յունուար 22 ին վերստին սկսայ թարգմանել, և գլուխէս անցած այլ և այլ պատահարաց, և ընդ ծով և ընդ ցամաք կրած երկարատեւ թափառմանցս պատճառաւ, հազիւ ուրեմն յաջողեցայ ի Զմիւռնիա 1880 Սեպտեմբեր 23 ին աւարտել զայն, զրեթէ յետ երից ամաց :

Գործս թէպէտ և փոքր, սակայն թէ որչափ տարածանակիր աշխատութիւն առթեց թէ ինձ և թէ միաւ

մօր գաւակիս, զայն ընթերցողաց կորովաբեր խոհակառութիւնը կրնայ նկատել, թէպէտ գուցէ ըստ մասնէ :

Գրքոյկս կրնայ մեծաւ օգտիւ իբրեւ բարձրագոյն ընթերցարան մը ծառայել փոքր ինչ զարգացեալ տղայոց, ըստ օրինակի քաղաքակիրթ ազգաց, որք մինչեւ չորրորդ, հինգերորդ ընթերցարաններ ունին, ինչպէս որ նորա բնագիրն և ա այս նպատակաւ փոքրադիր ձեւով բազմաթիւ տպագրութիւններ ունեցած է : Կրնայ նաև իւր պերճ աւ պայծառ ոճով հայերէնախօս բարբառոցս մէջ փոքր ինչ զարգացելոց իբրեւ վեմամբոյն ներթ, յաշխարհաբառէ ի գրաբառ թարգմանութեան գործածուի :

Ցենելոն ինչպէս իւր ամէն գրոց, նոյնպէս և գրքուկիւ մէջ, իր յանկուցիչ ոճով զմիտս գրաւելուն և զախորժակ հրապուրելուն հետ մէկտեղ, սքանչելի բարոյյականավ մը սիրան ալ միանգամայն կը կրթէ. յորմէ եթէ շահեցաւ իմ ազգակից աղածրի երամ, ես իմ վարձքս լիովին առած պիտի լինիմ :

Ձայս թարգմանելոյ ատեն երկու սրբազան նպատակ ունեցած եմ աչքիս առջին. նախ կը փափաքէի մասամբ իւրիք երախտահատոյց լինել իմովսանն սիրելի Ազգիս, որում պարտիմ զիմ պատիւ և զկեանս գլխովին, և իբրև ումպէտ քար մի չը ծանրանալ երկրադնտիս վրայ, այլ իբրև յետին տունկ մի տնկեալ ի դրախտին Աստուծոյ, ըստ կարի պողաբերել զքաղցր պտուղ աշխատութեան. և մանաւանդ երկրորդ՝ կ'երկնէի ի մտի սա կենսախրատ խոյս քաջալերն աղղել ի կարողագոյնս քան զիս, թէ մինչ ես երկու աչօք կոյր մի լինելով հանդերձ սոյն ինձմէ վերագոյն աշխատութեան ձեռնարկութեանս մէջ կը յաջողիմ, ի՞նչ հրաշքներ չեն կրնար գործել նոքա՞ որք իւրեանց աչօք կարդալու և իւրեանց ձեռօք գրելու աւմնաքաղցր կարողութիւնն ունին, միայն թէ անվհատ

որտիւ և անընկճելի հաստատամտութեամբ իրենց ջանից մէջ յարատեւեն :

Տա՛յր երկին , որ իմ սոցն չնչին աշխատութիւն արժանանայր Ազգիս ներողամիտ ընդունելութեան , ի քաջալերութիւն բազմալիաթ թշուառացելոյս , որով համարձակէի ի լոյս տալ բուն իսկ իմ մտաց ածուի փրկութեցուցած ծաղկունքը , մանաւանդ ԱՐԱՅ ԵՒ ՇԱՄԻՐԱՄ կիսակատար զիւցաղներգակ քերթուածս , յաստուածախօսիկ բարբառ անմահ զիւցաղանց մերոյ , որով պիտի վերկենցաղի լքելոյս չնչին հանճարոյ ի մոռացութեան թաղեալ մեռելութիւն :

Թարգմանիչն

Ա Ռ Ա Կ Ք

Ֆ Ե Ն Ե Լ Ո Ն Ի

Ա.

ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԴԱՍԵՒԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
ՇԱՏ ԹԵՐՁԱԹԻՒՆՆԵՐ ԿՈՒՂՂԵՆ

ՄԱՍԱԿ արջ մը նորածին արու թոժիւն (լակոտ) մ'ունէր : Ասիկայ սոսկալի կերպով տղեղ էր , այնպէս որ վրան երբէք կենդանւոյ մը կերպարանքը չէր նշմարուեր , այլ անհեթեթ և տձեւ կոչտ մ'էր : Արջն այնպիսի որդի մ'ունենալուն վրայ ամօթահար՝ կ'երթայ կը գանէ որին (գարա գարկա) , որ իր շաղիաղփութեամբը ծառի մը տակ մեծ աղմուկ կը հանէր : -Ի՞նչ ընելու եմ , բարի գրացուհիս , ես այս փոքրիկ հրէջն , ըսաւ անոր , զանիկայ խեղդել կ'ուզեմ դուն ի՞նչ կ'ըսես : -Ձգոյ՛ կեցիր , չըլայ թէ այդպիսի բան մ'ընես , պատասխանեց շաղակրատը , ես շատ արջեր ալ տեսեր եմ , որ քու այդ վրդովմանդ մէջ ինկեր են : Գնա՛ , յուշիկ յուշիկ լիզէ քու զաւակդ , և իսկոյն գեղեցիկ , բարեձեւ և քեզ պատիւ բերելու վիճակին մէջ պիտի գտնես զայն :

Մայրն իւր որդւոյն ի նպաստ խօսուած խօսքերուն զիւրաւ հաւատաց , և համբերութեամբ երկայն ատեն լիզեց զայն , որ վերջապէս սկսաւ բարեձեւ երեւնալ իրեն : Ուստի որիին գնաց և շնորհակալ եղաւ իրեն սա

խօսքերով՝ -Եթէ դու իմ անհամբերութիւնս չափաւորած չըլլայիր, ես անդթաքար պատառած պիտի ըլլայի որդիս՝ որ իմ կենացս զուարճութիւնն է:

Բարէ՛, որչափ բարիք կը բառնայ մեզմէ անհամբերութիւնն և որչափ չարիք կը պատճառէ մեզ:

Բ.

ՄԵՂՈՒՆ ԵՒ ՃՍՆՃԸ

Օր մը մեղու մ'իւր փեթակին քով ճանձ մը կը տեսնէ. -Ի՞նչ կ'ընես դու հող զագիր և չքոտի ճանձ, կ'ըսէ անոր կատաղի ձայնով մը, քե՞զ է մնացեր, չնչին ճճի, օգոյ թաղուհեաց հետ խտունուիլ: -Իրաւունք ունիս, պատասխանեց անոր ճանձը պաղութեամբ մը, մարդ միշտ կ'անխրաւի, ձերինին պէս կատաղի ազգի մը մօտենալով: -Քնաւ և ոչ մէկ ազգ մը կրցաւ մեր իմաստութեան հաւասարիլ, ըսաւ մեղուն, մեք միայն եմք՝ որ օրէնք և խիստ քաղաքականացեալ հասարակապետութիւն մ'ունինք. մեք անուշանոտ ծաղկունք միայն կը ձարակեմք և կը շինեմք մեղրը՝ որ նեկտարին¹ կը հաւասարի: Մէկըլի՛ առջեւէս, գարշելի և չքոտի ճանձ, որ բզղալէն և քու կերակուրդ աղբերուն վրայ վնասը ունէն ի գատ ուրիշ բան մը չես ըներ: -Մեք այնպէս կ'ապրինք, խնչպէս կրնանք, պատասխանեց ճանձը, աղքատութիւնը մոլութիւն մը չէ՛ բայց բարկութիւնը մեծ մոլութիւն է: Իրաւ դուք կը շինէք մեղրը՝ որ

1 Ինչ ըմպելին էր ըսաւ առաջապէս:

քաղցր է, սակայն ձեր սիրտը միշտ դառն է: Դուք իմաստուն էք ձեր օրինօք՝ այլ ձեր վարուք խիստ մոլի: Ձեր բարկութիւնը որ ձեր թշնամիքը կը խայթէ՝ ձեզ մահ կը պատճառէ, և ձեր յիմար անգթութիւնը ձեզ աւելի չարիք կը հասցունէ քան այլոց: Լաւագոյն է նուազ փառաւոր վիճակ մ'ունենալ և առաւել համեստ լինել:

Գ.

ԵՐԿՈՒ ԱՂՈՒՔՄԵՆԵՐԸ

Երկու աղուէսներ գիշեր ատեն յանգդաստից հաւանոց մը կ'ոխեցին. խեղդեցին աքաղաղը, հաւերն ու վառեակները, և այս կոտորածէն ետք՝ իրենց փորը լաւ մը կշտացուցին: Մին որ երիտասարդ էր և եռանդոտ, կ'ուզէր ամէնքը մէկէն լափել. իսկ միւսը ծեր և աղան ըլլալով, կ'ուզէր ապագային համար պաշար պահել: Ծերը կըսէր, -Ո՛րդեակ, փորձը զիս իմաստուն ըրաւ. ես աշխարհ գալէս ի վեր շատ բաներ եմ տեսեր. մեր բոլոր հարստութիւնը պէտք չէ մէկ աւուր մէջ ուտենք լմնցունենք. մեծ բախտ մ'է այս որուն հանդիպեցանք, գանձ մը դառանք. պէտք է զայն խնայութեամբ գործածենք: Երիտասարդը պատասխանեց. -Քանի որ հոս եմ, կ'ուզեմ որ բոլորը մէկէն ուտեմ լմնցունեմ և զիս ութ աւուր համար կշտացունեմ. վասն զի եթէ անգամ մ'ալ հոս գալու ըլլանք, բաներնիս տէր ողորմա է. վաղուան օրը մեզի աղէկ օր մը պիտի չըլլայ. հաւերուն տէրը իր հաւուց վրէժն առնելու համար, մեզ երկուքս ալ պիտի սպաննէ: Այս զրուցաարութենէս ետք՝ իւ-

բաքանչիւր ոք իւր որոշումը կ'ընէ . երկտասարդն այն-
չափ կ'ուտէ որ պայթելու կը մօտենայ, և իւր որջը
կ'երթայ չերթար կը սատկի: Իսկ ծերը՝ որ խնքղինք աօ-
ւելի իմաստուն կը կարծէր՝ իր ախորժակը չափաւորել
և տնտեսաբար ապրել գիտնալովը, երկրորդ օրը նորէն
իւր որսին կ'երթայ և հաւուց տիրոջմէն թօպամահ կը
սատկի:

Այսպէս ահա իւրաքանչիւր հասակ իւր թեթուութիւնն
ունի. երկտասարդք եռանդնոտ են և աշխարհի հեշտու-
թենէ, իսկ ծերք իւրեանց ազահութենէն անուղղելի:

7.

ԳԱՅԼՆ ԵՒ ՈՐՈՋԸ

Այսարաց հօտ մը ապահովութեամբ կը մակաղէր
իւր փարախին մէջ: Շուները կը քնանային և հովիւն ու-
րիչ դրացի հովուաց հետ մնծ կնճնիի մը շուքին տակ
նստած հովուական սրինգ կը հարկանէր: Մովալուկ
գայլ մը՝ սոյն փարախոյն պատառուածքէն հօտին վիճակը
զիտելու կը գայ: Անփորձ և համբակ որոջ մը, ասոր հետ
խօսակցութեան կը մտնէ: — Ի՞նչ կը փնտռես հոս, կ'ըսէ
լափլիզողին (glouton). — Փափուկ և ծաղկափթիթ խո-
տեր, կը պատասխանէ անոր գայլը. դու քաջ զիտես
թէ դալարազգեցիկ և ծաղկազուարձ մարմանդներու
մէջ արածելով քաղցը յագեցունելուն, և ականակիտ
ջրոյ վտակէ մ'իր ծարաւն անցունելուն պէս՝ անոյշ
բան մը չկայ աշխարհիս վրայ. ասոնց երկուքն ալ դտայ
հոս, ալ աւելի ի՞նչ կ'ուզեմ. ես կը սիրեմ փիլիսոփա-
յութիւնը, որ մեզի սակաւուք շատանալ կը սովորեցնէ:

— Իրա՞ւ, հաւատա՞մ, դու կենդանեաց միս չե՞ս ուտեր և
բուռ մը խոտով կը շատանա՞ս. թէ որ բանն օտուզիւ
այդպէս է, եկուր եղբօր մը պէս իբարու հետ ապրինք
և ի միասին արածինք: Զայս ըսելով որոջը մէկէն փա-
րախէն դուրս յարօտ կը ցատկէ, ուր մեր սակաւապէտ
փիլիսոփայն զանիկայ գէշ գէշ պատառելով կը կլլէ:

Մի՛ վստահիք այն մարդոց գեղեցիկ խօսքերուն որ
ինքզինքնին առաքինի կը ձեւացնեն. զանոնք իրենց
գործերէն դատեցէք և ոչ թէ խօսքերէն:

Ե.

ՎԻՇԱՊՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԱՂՈՒԷՍՆԵՐԸ

Վիշապ¹ մը խոր անձաւի մը մէջ դանձ մը կը
պահէր, որոյ պահպանութեան համար զիչեր ցիրեկ կը
հսկէր: Երկու աղուէս խիստ նենգաւոր և արուեստիւ
ճարտար գոյ, իրենց շողքորթութեամբն անոր աչքը կը
մտնեն, և մինչև իսկ անոր մտերիմ խորհրդակիցներն
ըլլալ կը յաջողին: Կարի հաճոյակատար և փութաջան
երեւցող մարդիկ, կարի վստահելի մարդիկ չեն: Ասոնք
խորին մնծարանօք կը վարուէին անոր հետ, զարմանք կը
կեղծէին անոր կորովամոտութեան վրայ, և միշտ անոր
համակարծիք էին, բայց առանձինն իրարու հետ իրենց
խորամանկութեան վրայ կը խնդային: Վիշապէս օր մը

¹ Առասպելեալ կենդանի մը՝ զոր մագլաւոր, թեւաւոր և օձի
տանով կը ներկայացնեն: Ըստ դիցարանական աւանդից, ստիկայ
յաճախ դանձուք պահպանութեան հոգն ունի: Տես ի Թեորոս Լա-
տին առակախօս Գիբբ Գ. Առակ 19 երրորդ:

ասիկայ քնացաւ անոնց մէջ, որոնք իսկոյն խեղդեցին զանիկայ և գանձուն տիրեցին: Աէտք եղաւ որ զայն մէջերնին բաժնեն, բայց ասիկայ խիստ դժուար բան մ'էր. զէ չարագործք չարիք գործելու համար միայն կը միաբանին: Ատոնցմէ մին այսպէս սկսաւ բարոյախօսել: Ի՞նչ բանի կը գայ մեզի, կ'ըսէր, այսչափ արծաթը. զիչ մը որսի կտորը մեզի աւելի աղէկ էր. մետաղը չուտուի բնաւ և գահեկաններնան մարսելի են. յիմար են մարդիկ, որ մտտի գանձուց ետեւէն այսչափ զակատեալ են. մեք ալ անոնց պէս չանդգայինք: Միւսն ինքզինքն անոք խորհրդածութիւններէն զգածեալ ձեւացոյց և վառահացոյց թէ փիլիսոփայաբար պիտի ապրի, Բիասայ՝ պէս բոլոր ունեցածն իր վրայ կրելով: Իւրաքանչիւր ոք զանաճը թողուլ կը կեղծէր. բայց վերջապէս իրարու դէմ դարանելով, զիրար պատառեցին. անոնցմէ մին տղեսպառ ձայնով մ'ըսաւ իւր ընկերին, որ այն ալ իրեն պէս կարելիք խոցուած էր: Ի՞նչ պիտի ընէիր այդ ստակը. — ձիչք այն, ինչ որ դու պիտի ընէիր, պատասխանեց միւսը: Մարդ մը այն կողմէն անցնելով լսեց սոցա արկածն և երկուքն ալ հաւասարապէս անմիտ գտաւ: — Ի՞նչ մեղմէ նուազ անմիտ մը չես, պատասխանեց անոր աղուեսուց մին, դուք ալ մեղ պէս արծաթով չէք մանիր, այսու ամենայնիւ զանիկայ ձեռք ձգելու համար զիրար կը ջարդէք: Գոնէ մեր ազգը ձեզմէ աւելի իմաստուն գանձուած է, ասով որ մինչև ցայսօր զրամ մ'անդամ իր պի-

1 Բիաս որ ծնաւ 370 ամօք նախ քան զԲրիստոս: Յոնից Պրե-նոն քաղաքը, Յունաստանի եօթն իմաստնոց մին էր: Պրենացիք կիւրոսի զօրավարաց մէկէն պաշարուած ըլլալով, որչեր էին քաղաքին թողուլ փախչիլ հետիւրին առնելով ինչ որ մեծագին բան ունէին: Երբ Բիասայ բնաւ պատրաստութիւն մը չտեսնելուն վրայ կը դարմանային, գոչեց փիլիսոփայն. «Ես բոլոր իմ հարստութիւնս վրաս կը կրեմ»: »

տոյից համար չըջարեիրութեան մէջ չէ դրած: Այն բանը զոր դուք ձեր բարեկեցութեան համար տուեքնիդ կը մտցունէք, նոյնը ձեր աղետից պատճառ կը լինի: Իրական հարստութիւնը ձեռքէ կը հանէք մասցածինն ստանալու համար:

2.

ՄԵՂՈՒՆԵՐԸ

Երկրասարդ իշխանագուն մը, մինչ օր մ'ի գար-ձին զեփիւռից յորում բոլոր բնութիւնը կը փերակենդանանայ, զեղազուարճ պարտիզի մը մէջ կը չըջագայէր, մեծ շշուկ մը լսեց, և մեղուաց փեթակ մը տեսաւ: Մէկէն այս տեսարանին մօտեցաւ, որ իրեն համար նոր բան մ'էր, և դարմացմամբ տեսաւ այն բարեկարգութիւնն, հոգողութիւնն ու ժրութիւնը, որ այս փոքրիկ հասարակապետութեան մէջ կը թագաւորէր: Բժիճները կը սկսէին կազմակերպիլ և իրենց կանոնաւոր ձեւն առնուլ: Ոմանք իրենց քաղցր նեկտարով՝ կը լեցունէին զանոնք, այլք ծաղիկներ կը բերէին, զորս գարնան բուրբ հարստութենէն ընտրանաւ հաւաքեր էին: Գատարկութիւնն ու ծուլութիւնն այս փոքրիկ տէրութեանէն բուրովին տարագիր եղած էին: Հոն ամէն ոք շարժման մէջ էր, բայց առանց չփոթութեան և վրդովման: Իրենց մէջ մեծերը կ'առաջնորդէին իրենց, որոց կը հնազանդէին՝ առանց երբէք տրանջելու և նախանձիւր իրենցմէ վերազունից:

1 Տես առակ Բ. երես 2. Ծան. 1. Հոս մեղըն տեղ զբուած է:

Մինչդեռ երիտասարդ իշխանագուռնն ապշեր մնացեր էր այս առարկային վրայ, որ իրեն դեռ անձանօթ էր, մեղուաց մին զոր այլ իրենց թագուհին կը ճանչէին, անոր մօտեցաւ և ըսաւ. — Մեր գործոց և վարչութեան տեսքն զքեզ կ'ուրախացունէ, այլ մանաւանդ պէտք է հրահանգէ. մեք երբէք չեմք հանդուրժեր, որ մեր մէջ մօտա գտնէ անկարգութիւնն ու ժպրհութիւնը: Մեր մէջ մէկն իր աշխատութեամբ և մեր հանրապետութեան օգտակար եղող մի հանձարով և եթ կրնայ երեւիլ հանդիսանալ: Զմեզ աւագութեան առաջին աստիճան բարձրացնող միակ ճանբան, արժանիքն է: Մեք գիշեր ցերեկ այն բաներով միայն զբաղեալ եմք, յորմէ մարդիկ մեծամեծ օգուտներ կը քաղին: Երբ թէ օր մը դուռն ալ մեզ պէս լինէիր և մարդոց մէջ մոռնանէիր այն բարեկարգութիւնը, զոր մեր մէջ տեսնելով կը հիանաս. զի ասով մարդկութեան, որով և քո իսկ երջանկութեանդ համար աշխատած, և նախասահմանութեան քո վրայ դրած աշխատութեան պարտքը վճարած պիտի լինիս: Վասն զի քու մարդոցմէ վեր բարձրանալը ուրիշ բանի մը համար չէ, բայց եթէ զանոնք պաշտպանելու, անոնց սպառնացող չարիքը վանելու, և անոնց մատակարարելու համար է այն ամէն բարիքը, զորս անոնք արթնուն և հայրագութ կառավարութենէ մ'ըստպանելու իրաւունքըն ունի:

է.

ԿԵՆԴՍՆԵԱՅ ԺՈՂՈՎՆ ԻՔՆԵՑ ՔԱԳԱՒՈՐ
Մ'ԸՆՏՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Առիւծը մեռած ըլլալով՝ բոլոր կենդանիք անոր անձաւը դիմեցին, մխիթարելու համար անոր այրին մատակ առիւծը, որ իր ցաւագին աղաղակներով լճաներն ու անտառները կը թնդացունէր: Ասոնք իրենց պարտուկատշաճ մեծարանքն անոր մատուցանելէն ետք՝ անմիջապէս նոր թագաւորի մ'ընտրութեան ձեռնարկեցին: Հանգուցելոյն թագն ակնբին մէջ տեղ դրուած կը կենար: Առիւծակորիւնը տակաւին խիստ փոքր էր, և այնչափ գոռոզ կենդանեաց վրայ թագաւորելու համար դեռ խիստ տկար: — Հիմայ թողէք որ մեծնամ, կ'ըսէր, ես ալ իմ կարգիս լաւ թագաւոր մը պիտի կրնամ ըլլալ և ինքզինքս ամենուն անարկու ընծայել, բայց մինչև այն ատեն ես իմ հօրս գեղեցիկ քաջագործութեանց պատմութիւնը պիտի ուսանիմ, որպէս զի օր մը անոր փառաց հաւասարիմ: — Ես, պատասխանեց յովաղառիւծը, թագն ես առնուլ կը պահանջեմ. վասն զի այս թագաւորութեան թեկնածուաց ամենէն աւելի ես առիւծուն կը նմանիմ: — Ես ալ կը պնդեմ, պատասխանեց արջը, թէ մեծ անիրաւութիւն մ'եղած է ինձ, առիւծուն ինձմէ նախապատիւ ընտրուելովը. զի ես ալ իրեն չափ հուժկու, քաջ, և պատառոզ եմ, և բայց յայսմանէ եղական յատկութիւն մ'ալ ունիմ, որ է մազլցի ծառերուն վրայ հլնելու հաղուագիւտ ձիրքս: — Չեղ կը թողում դատել տես'րք, ըսաւ փիղը, թէ կրնա՞յ արդեօք կենդանեաց մէջ գտնուիլ մէկն, որ կարող ըլլայ, ուժով

մեծութեամբ և քաջութեամբ իմ փառացս հաւատարե-
լու : —Ես ամենէն ազնիւն և ամենէն գեղեցիկն եմ,
ըսաւ ձիւն : —Ես ալ ամենէն խորականկն եմ, ըսաւ աղ-
ուէսը : —Ես ալ ամենէն թեթեւընթացն եմ, ըսաւ եղջե-
րուն : —Ո՛րք պիտի գտնէք ինձ պէս հաճոյական և հան-
ճաբեղ թագաւոր մը, ըսաւ կապիկը, ես ամէն օր իմ
հպատակներս պիտի զօրացունեմ. նաեւ մարդուն ալ կը
նմանիմ, որ բնութեան ճշմարիտ թագաւորն է : Այն ա-
տեն թութակն¹ այսպէս սկսաւ ճառել. որովհետեւ գու-
քու մարդոց նմանելուդ վրայ կը պանծաս, ես ալ այդ
բանին վրայ կրնամ պարծիլ. դու քու վտիտ դէմքովդ
և քանի մը խեղկատակ շարժումներովդ և եթ անոր կը
նմանիս, իսկ ես անոր կը նմանիմ ձայնովս, որ բանա-
կանութեան նշանն է, և մարդուն ամենագեղեցիկ զար-
դը : —Լռէ՛ անիծեալ շաղակրատ, ըսաւ անոր կապիկը,
դու կը խօսիս բայց ոչ թէ մարդուն պէս. դու միշտ
միեւնոյն բանը կը կրկնես, առանց երբէք ըսածդ հաս-
կընալու : Ժողովը բարձրագոյն ծիծաղեցաւ այս երկու-
յոռի մարդամանից (copiste) վրայ, և թագը փղին տը-
ւաւ անոր համար, որ ամենէն աւելի զօրաւոր և ի-
մաստունն է, բայց ոչ կատաղի գաղանաց անդթութիւնն
ունի, և ոչ ուրիշ շատերու յիմար փառամուրթիւնն,
որով կ'ուզին երեւնալ այնպէս՝ ինչպէս շր չեն :

¹ Հոս չորրորտանի կենդանեաց խորհրդոյն մէջ, թութակին ներ-
կայութիւնն անպատեհ կը թուի մեզ :

Ը.

ԿԱՊՈՒՆԸ

Մեր, չարագործ կապիկ մը մեռնելով, անոր ու-
րուականը¹ ասնդարապետին Պղուտոնի² նսեմատուեր
կայքն իջաւ, ուր խնդրեց որ նորէն կենդանեաց մէջ
գտնուայ. Պղուտոն զայն գանդաղ և ապուշ իշոյ մը
մարմին կ'ուզէր զրկել, որպէս զի վերցունէ անոր ծեք-
ծեկանքը, տարապայման աշխուժութիւնն ու չարու-
թիւնը. բայց նա այնչափ ծաղրական, այնչափ խեղկա-
տակ հոպիտոնիւր ըրաւ, որ դժօխոց անողոքելի թագա-
ւորը չը կրցաւ իւր ծիծաղը դապիլ, և իրեն թողուց որ
ուզած վիճակն ընտրէ. և նա թութակի մը մարմին
մտնել խնդրեց. —Գոնէ, կ'ըսէր, այսու քիչ շատ պի-
տի կարենամ նմանութիւն մը պահել մարդուն հետ, ու-
րուն երկար ատեն նմանող եղայ. մինչ կապիկ էի՝ ա-
նոնցին նման մարմնոյ շարժումածքներ կը գործածէի, կըր
թութակ լինիմ, ամենահաճոյ գրուցատրութիւններով ա-
նոնց հետ պիտի խօսակցիմ : Հազիւ թէ կապիկն հոգին
այս նոր կերտուածոյն մէջ փոխադրուի եր էր, և ա՛նա շա-
ղակրատ պառաւ մը գնեց զայն, որ իրեն միակ բերկ-
բութիւնն եղաւ և զայն գեղեցիկ վանդակի մը մէջ դրաւ :
Աղէկ կ'ուտէր, կը խմէր, և օրը մինչեւ իրիկուն կը խօ-
սէր շարակրատ պառաւուն հետ, որ ինքն ալ անկէ ա-
ւելի բանաւորութեամբ չէր կրնար խօսիլ : Սա իւր մարդիկ

¹ Ուրուական կ'ըսուէր ըստ գեղարանից՝ մեռելոյ մը ստուերը
կամ նորա հոգին իւր մարմնոյն ձեւով :

² Պղուտոն եղբայր Արամազդոյ, թագաւոր դժօխոց, այսինքն
ստորերկրեայ վայրոց, ուր կ'երթային մեռելոց հոգիք ըստ կար-
ձեաց Տեթմոսոց :

սքանչացնող սոյն նոր տաղանդոյն վրայ, չը դիտես ո՛րչափ բաներ կը յաւելոյր իւր նախկին դասերէն. խեղ-կատակ կերպով գլուխը կը շարժէր, կտուցները կը կափ-կափէր, հաղար կերպ շարժուածքներ կ'ընէր, իր թեւե-րով և իր թափիկներով այնպիսի խաղեր կը խաղար, որ գիտես թէ կրթեալ կապիկ մ'էր: Պառաւն ամէն ժամ ակնոցը քիթը կ'անցունէր, որպէս զի զանիկայ որոշ տես-նելով վրան աղէկ մը զարմանայ. և շատ կը ցաւէր իր քիչ մը խլացած լինելուն վրայ, որով իր թուփակին ա-մէն խօսքերն որոշ չէր լսեր. զի սա իւր թուփակն ա-մէն մարդէ աւելի հանճարեղ կը կարծէր: Թուփակը զեղծանելով շարակրատ մը, ճանճրացուցիչ մ'եւ խենթ մ'եղաւ: Ինքզինքն այնչափ տանջեց վանդակին մէջ, այն-չափ զինի խմեց պառաւուն հետ, որ վերջապէս գինիէն մեռաւ: Եւ ահա նորէն Պղուտոնի առջին, որ այս ան-գամ զինքը ձկան մը մարմին փոխադրել կ'ուզէր, որ-պէս զի համր ընէ: Բայց անիկայ նորէն ուրուակմանայ թաղաւորին առջեւ ուրիշ զարմանալի կատակներ ալ ը-րաւ. և որովհետեւ իշխանք իրենց շողքորթաց խնդիր-ները չեն միտեր, Պղուտոն երկրորդ անգամ մ'ալ շնորհ ըրաւ անոր, որ երթայ մարդու մը մարմին մտնէ. և ո-րովհետեւ չաատուածը զայն խնաստուն և առաքինի մարդու մը մարմինը զրկելու ամչցաւ, զրկեց զայն ի մարմին անձոտնի ճառատողի մը, որ միշտ սուտ կը խօ-սէր, ինքզինքը կը գոյէր, խեղկատակ շարժուածներ կ'ընէր, ամէնքը կը ծաղրէր, ամենէն քաղաքական, ա-մենէն կարեւոր խօսքերը կ'ընդհատէր, սնտաի խօսքեր և խիստ անհիթեթ յիմարութիւններ ճամարտակելու հա-մար: Հերմէս¹ որ զանի իր այս նոր վիճակին մէջ ճան-

¹ Հերմէս որդի Արամազդայ և Մայկայ: Սա գեց պատգամա-ւորն էր, Սա էր որ մեռելոց ոգիքը դժոխք կը տանէր ըստ առաս-պելեաց:

չէր էր, ծիծաղելով ըսաւ անոր: — Բարէ՛ բարէ՛, ևս քեզ խիստ աղէկ կը ճանչեմ, քեզ ուրիշ անդամներ ալ տեսի-րեմ. ոչ այլ ինչ ես դու, բայց կիթ կապիկ և թուփակի խառնուրդ մը. մէկն եթէ քեզմէ վերցունէ այդ շարժ-ուածքներդ և ի բերան սովբած քանի մ'անիմաստ խօս-քերդ, այլ ևս քու էութենէդ ուրիշ բան մը չը մնար. ահա այսպէն սիրուն կապիկ մ'եւ պեղեցիկ թուփակ մը յիմար մ'եւեկի կը բազկանայ:

Աւա՛ղ, որչափ մարդիկ կան յաշխարհի, որք իրենց սեթեւեթեալ շարժուածոց, անալի ճամարտակութեանց և յաջողակութեան արտաքին երևութիւն հետ, ոչ իմաս-տութիւն լծորդած ունին և ոչ բարի վարք:

թ.

ԲՈՒԿՆԸ

Երկրասարդ բուէճ մը (պայտուշ), անբերական մը մէջ նայելով և ինքզինքը խիստ զեղեցիկ տեսնելով, (չեմ ըսեր թէ ցերեկ ատեն՝ զի ցիրիկն իրեն խիստ ան-հաճոց էր, այլ զիչէր ատեն՝ զի զիչէրն իրեն խիստ զուարճալի կ'երևնար), ինքնիրեն կ'ըսէր. Խարիթայց¹ յաչն (դո՛հ) ըրի. Աստղիկ² իր գօտին ծնած որս իմ

¹ Խարիթայք կամ Ծնորհք էին երեք գիցուհիք՝ ընկերք Աստղե-կան: Իրենց իշխանութիւնը կը տարածէր այն ամէն բաներուն վրայ, որք կենաց հաճոյական և հրապուրիչ են:

² Աստղիկ մայր Երոսի կամ Սիրոյ, գիցուհի գեղեցկութեան: Սա գօտի մ'ունէր՝ յորում կը պարունակէին Բաղձանք, Հրապոյրք և Ծնորհք, և որ այնպիսի անվրեպ և անդիմադրելի սէր մը կ'աղ-գէր, որ իր մայրն Հերս զայն իրմէ փոխ առաւ, որպէս զի քնք:

վերայ ձգեց. նազելիքն Սէր, Հրապոյրք և Շնորհք, չորս
գիս թուչտելով գիս կը գգուեն: Ալ ժամանակն է որ
խարտիչազկն շիմենէ: Ինձ նման շնորհազեղ գաւակ-
ներ օժտէ ինձ, որոնք այս դարաստանաց զարդերն և
զիշերոյ նրապոյրքը պիտի լինին: Ի՞նչ մեծ կորուստ
պիտի լինի, եթէ խմբինս նման թուչտոց ամենակատա-
րեալ ցեղ մը կորսուի. երանի՛ հարսին որ իւր օրեր գիս
տեսնելով պիտի անցնէ:

Ահա այս խորհրդով խնամախօսութեան կը զրկէ ու-
րին (գարա գարկա), որ երթայ օդոյ թազուհի արծուոյն
դատերաց մին իրեն հարսնութեան խնդրէ: Արին խիստ
մեծ գծուարութեամբ յանձն կ'առնուր սոյն պատգամա-
ւորութիւնը: —Աղէկ ընդունելութիւն պիտի չը գտնեմ,
կ'ըսէր, այսպիսի անյարմար հարսնախօսութիւն մ'ա-
ռաջարկելուս համար. ի՞նչ, արծուին՝ որ բաց աչօք ա-
րեւուն կը պշտու, պիտի գայ և ամուսնանա՞յ քեզ հետ,
որ ցերեկ ատեն աչքդ բանալ անգամ չես կարող. այս
կերպով ահա երկու ամուսինք բնաւ պիտի չը կրնան
իրարու քով մնալ. մին ցերեկը պիտի կնէ, և միւսը
զիշերը: Ընդունայնամիտ և անձնասէր բուէճը բնաւ
չանսաց որիին. ուստի և որին՝ միայն գայն գոհ ընելու
համար, խնամախօսութեան գնաց արծուոյն. բայց ա-
նոր յիմար խնդիրը ծաղուծանակ եղաւ: Արծուին իրեն
ըսաւ. —Եթէ բուէճն իմ փեսայս լինիլ կ'ուզէ, արեւուն
ծագմանն անմիջապէս ետք թող գայ օդոյ մէջ գիս ող-
ջունէ: Վարդապուկ բուէճն հոն երթալ փութաց. մէ-
կէն աչքերը խողտեցան, արեւուն ճառագայթները զին-

զինք սիրելի ընծայէ Արամազդայ նորա հօր: Սոյն այս Գեցուհւոյս
միշտ կ'ընկերէին Սէրք, Շնորհք, Ժպիտք, Խաղք, Հաճոյք և
Հրապոյրք:

1 Հիմենէ որդի Բաղասի և Ասողկան, զիք ամուսնութեան. զօր
կը նկարէին պատանի խարտիչազեղ, վարդապատի և ջահի ձեւին:

քը կուրացուցին և օդոյն բարձրութենէն ժայռի մը
վերայ ինկաւ: Բոլոր թուչտուք վրան թափելով իր փե-
տուրները փետեցին. և բարեբախտ գանուեցաւ, որ յա-
ջողեցաւ փախչելով իւր ծակուն մէջ պատուարելու և
ամուսնանալու բուիծուհւոյն հետ, որ նոյն տեղոյն ար-
ժանի տիկինն եղաւ: Իրենց հարսանեաց հանդէսը զի-
շերը կատարուեցաւ, և այսու երկուքն ալ զիրար աւելի
գեղեցիկ և հաճոյական դտան:

Բնա՛ւ պէտք չէ որ մարդ իրմէ վերադոյն բաներուն
ձեւներէց լինի և իր բնատուր ճրից վրայ պարծի:

ԵՐԿՈՒ ԱՌԻՒԾԱԿՈՐԻՒՆՆԵՐԸ

Երկու առիւծակորիւնք միեւնոյն անտառի մէջ մտած
էին, և երկուքն ալ միեւնոյն հասակը, միեւնոյն ձեւն
և միեւնոյն կորովն ունէին: Ասոնց մին՝ մեծին Մողղայ¹
մէկ որսորդութեան ատեն՝ մեծ ցանցի մը մէջ բռնուե-
ցաւ, իսկ միւսը սեպացեալ լիբանց մէջ մնաց: Բռնուողն
անմիջապէս արքունիք տարուեցաւ, ուր փափկութեանց
մէջ կ'ապրէր. օրը մէկ մէկ կընորդ կը տալին իրեն ու-
տելու. ուրիշ ընելիք մը չունէր հոն, բայց եթէ քնանալ
բնակարանի մը մէջ, ուր զինքն ամենայն փափկութեամբ
պառկեցնելու մեծ հող կը տարուէր: Ճերմակ ներքինի
մը՝ օրն երկու անգամ նորա կրկայնագէտ ոսկեգօծ բաշերը
սանտրելու պաշտօնն ունէր, և մարդոց ընտելացած լի-

1 Մողղ կը կոչուէր Մոնկոլաց հարսութեան գլուխը, որոնք
1323 էն սկսեալ Թագաւորեցին ի Հնդկիս ցիւրջ ժ՛՛ւ՛ գարու:

նէ : — Աէսք է խղզուի՛, խղզուի՛, կ'աղաղակէր բոլոր տականը, և յօշ յօշ պատառուի : — Ա՛շ, ո՛չ, կը պատասխանէ յաղթողը . երբ մէկն այսչափ վատ թշնամի մը կ'ուեննայ, զայն սպաննելն աւելի մեծ վատութիւն է : Ա՛ռզեմ որ ապրի . մեռնելու արժանի չէ նա . ես զինքն իմ իշխանութեանս տակ նուաճեալ պահելով հանդերձ, պիտի կրնամ անկողով թագաւորել : Եւ յիրաւի զօրեղ առիւծն իմաստութեամբ և հզօր իշխանութեամբ թագաւորեց . և միւսը յանձուսնս գո՛հ եղաւ պատառ մը միս ձեռք ձգելու համար նուաստաբար անոր ոտից տակ քծնելով, և իր կեանքն ամօթապարտ անդործութեամբ անցնելով :

ԺԱ.

ԻՒՐ ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԵՆԷՆ ՊԱՏՈՒՀԱՍԵԱԼ ԱՂՈՒԵԼՍԸ

Արակոնի¹ լերանց աղուէաներէն մին, որ իւր կեանքը խորամանկութեանց մէջ անցուցեր էր, իւր վերջին օրերն ալ հետաքրքրութեանց նուիրելու ռզեց . ուստի միտքը դաւա որ Գասթիլ² երթայ՝ տեսնէ հուչակաւոր Նալիւրիալը³, որ Սպանիոյ թագաւորաց ապարանքն

1 Սպանիոյ հիւսիսային նահանգաց մին է . որոյ մայրաքաղաքն է Սարահաս :

2 Հին ու նոր Գասթիլ կ'ըսուին Սպանիացւոց երկու գաւառներն, որոց առաջնոյն մայրաքաղաքն է Պարիս, երկրորդինը Մատրիս :

3 Էսպերիալ ապարանքը որ Մատրիաի հիւսիսային արեւելակողմն է, ութ մղոնաւ հեռի նոյն քաղաքէն, շինուեցաւ ի Փիլիպպոս Բ. է ի լեշտակ պատերազմին, յորում յաղթեց Գաղղիացւոց Անն Բանթէնի մտերը յամի 1557 :

էր, զոր կառոյց Փիլիպպոս Բ.¹ :

Երբ հոն հասաւ, մեծապէս զարմացաւ . քանզի այսպիսի շքեղութեան մ'ընտելացած չէր . մինչեւ այն ատեն բնաւ ուրիշ բան մը տեսած չէր, բայ ի իւր բոյնէն և դրացի վարձակալին հաւնոցէն, ուր ստիորաբար խիստ գէշ ընդունելութիւն կը գտնէր : Արդ ապարանքը մտնելով, հոս կը տեսնէ կճեայ սիւներ, հոն նըրբաքանդակ ականակապ ոսկի դուռներ : Խել մը սենեակներ մտաւ, որոց զորքը հիանալի էին . ասոնց վրայ նկարուած կը տեսնուէին որսորդութիւնք, պատերազմք, առասպիլք՝ յորս զիք մարդոց մէջ կը զբօսնուին . հուսկ յետոյ հոն կը տեսնուէր բովանդակ Տօն Քիշօթի վէպը՝ ուր Սանգօ իւր գորշ յաւանակին վրայ ոտանով, դքսին իրեն յանձնած կղզին կառավարելու կ'երթար² : Ապա կը տեսնէ վանդակներ, որոց մէջ առիւծներ և յովազառիւծներ փակուած էին :

Մինչդեռ աղուէան ապշութեամբ այս հիասքանչ տեսարանները դիտելու զբաղած էր, անա պալատան երկու դամբասերը վրայ հասան և զինքը խեղդեցին : Այսպէս նա զո՛հ գնաց իւր հետաքրքրութեան :

1 Փիլիպպոս Բ. թագաւոր Սպանիոյ, որդի Ասորլոս Ե. է. գահն ելաւ յամի 1556 և մեռաւ յամի 1598 :

2 Տօն Քիշօթ Լամանչեցի գիւցաղն՝ Սերվանդէզի համանուն հուչակաւոր վեպին, զոր վալթը Աքթի մարդկային հանձարոյ ծննդոց վե՛հագոյնը կ'անուանէ : — Սանգօ նորա զինակիրը :

ժ.Բ.

ԿԱՏՈՒՆ ԵՒ ՀԱՊԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ

Կատու մը՝ որ ինքզինքը խիստ պարկեշտ կը ձեւա-
 ցընէր, գաղտ՝ ճագարներէ բնակեալ նիւուզ մը կը մտնէ :
 Բոլոր հասարակապետութիւնն այս բանիս զէմ՝ խիստ
 գայրացած, իւրաքանչիւր ոք ծակամուտ ըլլալով պահ-
 իլ կը նայի : Մինչդեռ նորեկ օտարականն որջի մը քով
 կեցած զանոնք զիտելու էր զբաղեր, ճագարաց ազգին
 պատգամաւորներն որ անոր սոսկայի ճիրանունքը տեսեր
 էին, որջին անցից ամենէն նեղագոյն մէկ ծակուն բե-
 րանը՝ նորին վտեմութեան երեւնալով, հարցուցին թէ
 ի՞նչ կը պահանջէր իրենցմէ : Կատուն հեզիկ ձայնով բո-
 զոքեց իրենց զէմ ըսելով. — Ես ձեր ազգին բարիքն ու-
 սումնասիրել կ'ուզէի. զի ես եւս ըստ օրինակի այլ ա-
 մենայն իմաստասիրաց, ամէն աշխարհ կը ճանապար-
 հորդեմ, կենդանեաց ամէն մէկ ազգին բարքն ուսում-
 նասիրելու համար : Պարզամիտ և զիւրահաւան պատ-
 գամաւորները՝ դարձան պատմեցին իրենց եղբարց, թէ
 այն օտարականն որ իւր մարմնովն և համնստ զէմքով
 այգչափ պատկառելի տեսք մ'ունի, և սցդպիսի շքեղ
 սամուր մը հագած է, ոչ այլ ինչ է եղեր, բայց եթէ
 ժուժկալ, անշահախնդիր և խաղաղասէր փիլիսոփայ մը՝
 որ երկրէ երկիր թափառելով, միայն իմաստութիւն կը
 փնտռէ եղեր. շատ երկիրներ է ճանապարհորդեր, ուր
 մեծամեծ և զարմանալի բաներ է տեսեր, որոց պատ-
 մութիւնը լսելը խիստ հաճոյական բան մը պիտի լինէր :
 Կատուցունէին նաեւ, թէ անիկայ ճագարներ լափելու

բնաւ միտք չունի. քանզի ինքն ալ բարի Պրահմանաց
 պէս հոգեփոխութեան 2 կը հաւատայ, ու բնաւ չնչաւոր
 բան մը չուտէր եղեր : Այս գեղեցիկ ճառախօսութիւնը
 ժողովը խիստ կը շարժէ : Ի զուր՝ ձեր և խորամանկ ճա-
 գար մ'որ անոնց վարժապետն էր, կը սնդէր իրենց, թէ
 այդ ծանրաբարոյ փիլիսոփայն իրեն խիստ կասկածելի
 կ'երեւնար : Անոնք նորա կամայը հակառակ, կ'երթան
 զայն ողջունելու, որ իւր առաջին ողջունին խեղճերէն
 եօթն ութ հատը մէկէն կը լափէ : Միւսները սարսու-
 վահար և իրենց գործած անաստութիւնէն մեծապէս
 ակնկորեալ, վերստին իրենց ծակերը կը խուսին : Այն
 ատեն Տէր քաղցրախօսը 3, որջին դրանն առջին գը-
 նաց, և քաղցր ու դաշն ձայնով մ'ըսաւ անոնց. — Ա-
 ղէկ գիտնաք որ այդ սպանութիւնը բոլորովին իմ կա-
 մացս հակառակ գործուցաւ. բռնադատիչ քաղցուն
 անողք հարկն էր, որ զիս յայդ միջոց յայտնեալ ուրիշ
 կենդանիներով պիտի ապրիմ, և ձեզ հետ յաւիտեակսն
 հաշտութիւն մը պիտի կնքեմ : Մէկէն ճագարներն անոր
 հետ բանակցութեան կը մտնեն, սակայն առանց անոր
 ճիրանանց մօտ գալու : Բանակցութիւնը երկարելով զայն
 կ'զբաղեցունեն : Այս ատեն ճագարաց ամենէն թեթեւ-
 ընթացը որջին ետեւի կողմէն ելնելով, կը վազէ կ'երթայ

1 Պրամն կամ լաւ ևս Պրահման (ըստ հնչման հիւսիստիողման
 Հնդկաստանեաց) անուն մ'է, որ Հնդկաց չորս մեծամեծ ցեղեց
 առաջնոյն կը տրուի, որք անոնց Վէտա ըսուած սրբալան գրոց
 վարդապետած կրօնը կը սովորեցնեն :

2 Հոգեփոխութիւն, ըստ կարծեաց հեթանոսաց, հոգւոյ մ'իւր
 առջի կենդանացուցած մարմնէն ուրիշ մարմնոյ մը մէջ փոխուիլ.
 այս հոգեփոխութեան կարծիքն որ Յունաց մէջ Պիւթագորասէն
 պաշտպանուեցաւ, Հնդկաց կրօնին մէկ վարդապետութիւնն էր :

3 Քաղցրափօս ի բնագրին Mitis ըստ լատիներէն. որ կը նշա-
 նակէ քաղցր :

Ծ. Թ.

այս բանը կ'իմացունէ զբացի հովուի մը, որ խիստ կը սիրէր այս գիտյ պողոտի սնանող ճագարներէն խել մը, վանդակի մը մէջ իր քով պահել: Հովուն այդչափ օգտակար ազգի մը սատակիչն եղող կատուին գէժ զայրացած, նետերն ու աղելը կ'առնու, որջը կը վազէ և տեսնէ որ կատուն իւր խելքն ու միտքը իւր որսին էր տուեր և զայն իր նետերէն մէկով նետահար կը խոցէ: Կատուն իր հողին փչելու ատեն սա վերջին խօսքերը կ'ըսէր. — Մարդ երբ անգամ մը զայլս խաբած է, այլ ևս ոչ ոք կը հաւատայ իրեն. ամէն մարդու ատելի, երկիրազարի, և զգուելի կը լինի նա, և վերջապէս իւր խորամանկութեանց մէջ կը բռնուի:

ՃԳ.

ԻՒՐ ՆԵՂՍՐՏՈՒԹԵՆԷՆ ՊԱՏՈՒՀԱՍԵԱՒ ԱՂԱՒԵՆԸ

Երկու աղանիք՝ աղանոցի մը մէջ մէկտեղ ի խոր խաղաղութեան կ'ապրէին: Կը ճեղքէին օդն իրենց թեւերով, որք իրենց սաստիկ արագաչարժութեան պատճառաւ անշարժ կ'երեւնային: Իրարու հետ կը խաղային թռչտելով, փոփոխակի մէկ մէկէ փախչելով և մէկըմէկ հալածելով, և ապա կ'երթային վարձուորին կալին կամ մօտակայ արօտից մէկուն մէջ հատիկներ կը փնտռէին. յետոյ կ'երթային և ծաղկաղուարձ մարմանդին քովի հեզասան վտակին ականակիտ ջուրերէն իրենց ծարաւը կ'անցունէին. անկէ ալ իրենց բոցնը տեսնելու կը գային ըսպիտակորմ և խոռոչալից աղանոցին մէջ, և հոն ժամանակնին իրենց մտերիմ ընկերաց քաղցրիկ կենակցութեամբ կ'անցնէին: Իրենց սրտերը զիւրազգած, վի-

զերնուն ազուամող փետուրները յարափոփոխ և յեղյեղուկ իրիտէն¹ աւելի դունազեղ և նկարէն էին: Այս երջանիկ աղանիք քաղցրուաչ կը մնջէին, և վափկակեաց կեանք մը կը վարէին: Ասոնց մին խաղաղիկ կեանաց հաճոյքէն ճանճարացած, ինքզինքը յիմար փառամուլութեանց կը տայ, և իւր հողին քաղաքական խնդրոց կը մատնէ, և ահա իւր բարեկամը թողած կը մեկնի կ'երթայ ընդ Արեւելս: Կ'անցնի Միջերկրական² ծովուն վերայէն, իր թեւերով կը նաւէ օդոյ մէջ, ինչպէս որ նաւ մը իր առագաստներով կը նաւէ յայլս թեւեաց³: Կը հասնի յԱլեքսանդրիա (Իսքէնտէրուն) և անտի իր ճամբան շարունակելով և շատ երկիրներէ անցնելով, կը գայ մինչև ի Բերիա (Հալէպ): Հոն հասնելով կ'ողջունէ տեղւոյն աղանիներն, որոնք այն տեղ կանոնաւոր սուրհանդակի պաշտօնը կը վարէին, և անոնց երջանկութեան կը նախանձի: Եւ ահա մեծահոջակ համբաւ մը կը տարածուի աղունեաց մէջ, թէ իրենց ազգէն օտարական մ'է եկեր, որ շատ աշխարհներ է պարտեր: Կուրցն սուրհանդակաց կարգը կ'անցնի. ամէն շաբաթ կուսակալի մը թուղթերը կը տանի կը բերէ իր ոտքը կապած, և օրն առ նուազն քսան և ութ մլոն ճամբայ կ'ընէ: Տէրութեան գաղտնիքն իր վրայ կրելուն վրայ մեծապէս հպարտացած, կը խղճայ իւր վստիմի ընկերին

1 Գիցարանական անուն ծիրանի գօտւոյ փոխաբերաբար. իսկ յատուկ նշանակութեամբ Երես էր անուն պտտգամուարին Հերայ կնոջն Արամազդայ. սոյն այս Հերա ի ծիրանի գօտի փոխարկեց զԵրես, ի վարձատրութիւն իւր ծառայութեան:

2 Միջերկրական կը կոչուի Եւրասիոյ, Ափրիկէի և Ասիոյ մէջ գտնուած ծովը՝ որ ձիպրալթաքի նեղուցէն Ովկիանու կը հաղորդի:

3 Թեւեալ գուտար Երկնից և Երկրի և կեն Ովկիանու: Այս յատուկ անուն շատ անգամ բանաստեղծներէն ծովու նշանակութեամբ է գործածուած:

վրայ, որ ազաւնոցին մէկ փոքրիկ խոուչին մէջ անհաս-
 ւունակ կեանք մը կը վարէր: Բայց օր մը երբ նոյն
 կուսակալին թուղթերը կը տանէր, Սուլթանն այն կու-
 սակալին հաւատարմութեան վրայ կտակածի երթալով,
 ուզեց նորա նամակներէն իմանալ, թէ արդեօք այս կու-
 սակալս Պարսից թագաւորին պաշտօնակալաց հետ դադու-
 նի յարաբերութիւն մ'ունի: Այստի նետիւ մը կը խոսի
 խեղճ ազաւնին և իր վայրահակ թեւերով հաղիւ թէ քիչ
 մը ատեն ալ կարող կը լինի օդոյն մէջ կենալ, մինչդեռ
 իւր ջերմութեամբ արիւնը կը վազէր: Վերջապէս կ'ինկնի
 եղկելին և մահուան ստուերք անոր բլբլը կը պատեն:
 Մինչդեռ կուսակալին թուղթերն անկէ կ'առնէին, սա
 ցաւով իր հոգին կը փչէր, դատապարտելով իր ընդու-
 նայն փառասիրութիւնն և ողբալով կորուսած այն խա-
 զարիկ հանդստութիւնը, զոր ազաւնոցին մէջ կը վայե-
 լէր, և որով ամենայն անդորրութեամբ կ'ապրէր իւր
 քարեկամին հետ:

ԺԳ.

ԵՐԿՈՒ ՄԿՈՒՆԻ

Սուկ մը միշտ վտանգաց և արհարաց մէջ ան-
 բիւէ ձանձրացած Միթիսի և Ռօտիլարտուսի՝ կրեալն՝
 որք միջական աղղին անաղին կտորածներ կ'ընէին,
 կանչեց իւր կնքամայրն որ մերձակայ ծակու մը մէջ կը
 բնակէր: — Բո՛ւրուկ, ըսաւ անոր, միտքս խորհուրդ մ'ե-

1 Միթիս տես ի վերջ առակ ԺԲ. էջ 21 Ծան. 5: Ռօտիլարտուս
 բառ լատինական ճարպ կրծող:

կաւ. քանի մ'օր առաջ կրժամ զիրքերէս միոյն մէջ կար-
 դացի թէ Հնդկաստան՝ կոչուած գեղեցիկ աշխարհ մը
 կայ, յորում մեր աղքն աւելի կը մեծարաւի և աւելի ա-
 պահով միճակի մէջ կը գտնուի քան հոս: Այն աշխար-
 հի իմաստունք այսպէս կը համարին, թէ մկան հոգին
 երբեմն զօրավարի մը, թագաւորի մը, կամ սքանչելի
 Փաքիրի 2 մը ոգին եղած լինի. և նոյն մկան մեռնելէն
 ետքն ալ պիտի կրնայ մտնել գեղեցիկ տիկնոջ մը կամ
 Փանտիարի 3 մը մարմնոյն մէջ. և եթէ լաւ կը միշեմ
 այս ազանքը հոգեփոխութիւն 4 կը կոչուի: Եւ անա այս
 կարծեաց համար է որ Հնդկիք բոլոր կենդանեաց հետ
 եղբայրական գլխով մը կը վարուին: Հոն կը տեսնուին շատ
 մը մկանց անկելանոցներ 5, որք տէրութեան ծախքով կը
 կառավարուին, և անոնց մէջ մկունք ամենամեծ արժա-
 նեաց տէր անձի մը պէս կը խնամուին: Աղէ՛, քոյր իմ,
 փութով երթանք այդպիսի գեղեցիկ աշխարհ մը, ուր
 քաղաքական կառավարութիւնն այսչափ բարի է, և ուր

1 Արեւելեան Հնդկիք կամ լոկ Հնդկաստան կը կոչուի Ասիոյ
 մէկ ընդարձակ ինքնաշարժիւնը, որ երկու մեծ թերակղզիներ
 բոլ կը բաժնուի. մին կը կոչուի յայտկոյս Գանգիսի և միւսն յայն-
 կոյս: Անդղիացիք այսօր այս աշխարհին մի մեծ մասը գրաւած են:

2 Տեսակ մը մահապատկան տերվիչ ի Հնդկիկս՝ որ ողորմութեամբ
 կ'ապրի:

3 Փանտիար կամ լաւ ևս Փանտի կը կոչուին Հնդկաց վարդա-
 պետք, գիտունք և քուրմք, որ նոյս սրբազան մատենանը Վէտա
 քաջ ուսեալ են և զանոնք իրենց աշակերտաց կը սովորեցնեն:

4 Տես առակ ԺԲ. երես 24 Ծան. 2:

5 Ետեղական Ալէքս. Պիւրն կը պատմէ յօրագրի արքունի Ափ-
 ական ընկերութեան Լօնարայի (յուլիս 1854) թէ ինքն իսկ յամի
 1825 իւր աչք տեսեր է ծեր և ապկար կենդանեաց համար ան-
 կելանոց մի ի Սուրաթ, և յԱնժար մկանց նուիրեալ մեծ հաստա-
 տութիւն մը, յորում 5000 ի չափ մկունք կը կերակրուին: Այս-
 պիսի հաստատութիւնը շատ կը դատուին զրեթէ յամնոյն դա-
 ւառս արեւմտակողմանն Հնդկաց:

մեր արժանաւորութիւնն այսպէս արդարութեամբ կը վարձատրուի: Անքամայրն իրեն պատասխանեց. — Բայց քո՛յր իմ, միթէ չկա՞յ կատու մ'ալ, որ այս աղքատանոցները մտնել ելլելու կարող լինի: Աթէ բանն այսպէս է, նա քիչ ժամանակի մէջ շատ մը հոգեփոխութիւններ պիտի ընէ. նորա ժանեաց կամ ճիրանանց, մէն մի հարուած մէկ մէկ թաղաւոր, կամ մէկ մէկ սքանչելի Փաղիր պիտի յարուցանեն. հրաշք մը, որով խիստ գեղեցիկ կերպով պիտի մեռնինք: — Այս բանէս բնաւ մի՛ վախնար, ըսաւ առաջինը, այս գաւառիս մէջ բարեկարգութիւնը կատարեալ է. կատուք ալ իրենց առանձինն տուններն ունին, ինչպէս մնք մերթնները. անոնց համար ալ՝ առանձինն անկեղանոցներ կառուցուած կ'ուն: Այս խօսակցութենէս ետք, մեր երկու մղունք, անմիջապէս ճամբայ կ'եղնեն, կ'երթան կը գտնեն նաւ մը որ երկուրածիդ ուղեւորութիւն մը պիտի ընէր ի Հնդկիս, և նաւարկութեան նախորդ երեկոյին, նաւուն պարանոց երկայնութեան վրայէն մեղմով անցնելով նաւը կը մտնեն: Նաւը ճամբայ կ'եղնէ. սոքա կ'ըզմայլին տեսնելով ինքզինքնին ծովու վրայ, հեռու այն անիծեալ երկրէն, ուր կատուք իրենց բռնակալութիւնն ի գործ կը գնեն: Նաւարկութիւնն յաջողութեամբ կ'աւարտի. սոքա ողջամբ կը հասնին ի Սուրաթ ¹, ոչ թէ վաճառականաց պէս հարստութիւն գանձելու համար, հազա Հնդկիներէն լաւ ընդունելութիւն մի գտնելու մտօք: Միանց համար կառուցեալ տուն մը մտան թէ չէ, մէկէն աւազութեան առաջին աստիճաններուն աչք տնկեցին: Մին կը ոչնդէր թէ ևս կը յիշեմ որ ատենով Մալապարայ ² արանց վրայ

¹ Սուրաթ մեծ և երեւելի քաղաք Գուզարաթ գաւառին Հընդկաց ի հարաւային ափունս թափվիցայ:
² Հասկաւոր քաղաք Հնդկաց, գետեղեալ ընդ մէջ 10⁰ և 15⁰ աստիճանաց երկայնութեան ընդ հիւսիս, գրաւեալ Սնդղիացւոց յամի 1770:

հուշակաւոր Պրահման ¹ մ'էի: Միւսն ալ կը բողբէր թէ ևս ալ նոյն կողմերը իւր գեղեցկութեամբ հուշակաւ ² տիկին մ'էի: Այնչափ յանդգնեցան այս ժպիրհներն, որ միունք այլ ևս չկրցան հանդուրժել, և ահա քեզ քաղաքական պատերազմ մը: Մէկէն խմբովին յարձակեցան այս երկու Փրանկաց վերայ, որք իրենց եղբարց օրէնք տալ կ'ուզէին. որով սոքա փոխանակ կատուներէն ուտուելու բուն իրենց քոյրերէն խողխողուեցան:

Ի զո՛ւր է մարդուն հեռուններն երթալ վտանգէ փախչելու համար, եթէ պարկեշտ և ուշիմ չէ: Հեռուններն իր թշուառութիւնքը կ'երթայ կը գտնէ այնպիսին և լաւագոյն էր, որ իւր տան մէջ գտնէր զայնս:

ԺԵ.

ԲԱԶԱԴՈՐԾ ՆԱՊԱՍՏԱԿԸ

Նապաստակ մը՝ որ իր վեներտութեան վրայ չափազանց կ'ամչնար, ինքզինքը պատերազմաց վարժեցրնելու առիթ մը կը վնասուէր: Երբեմն երբեմն ցանգոյ մը ծակէն գեղջկի մը պարտիղին կաղամբներուն մէջ կ'երթար, որպէս զի գիւղին աղմուկներուն սովորի: Շատ անգամ ալ քանի մը պահապան շանց քովէն կը համարձակէր անցնելու, որոնք լոկ ետեւէն հաչելով գոհ կը լինէին: Երբ այս պատերազմական արշաւանքներէն ետ կը դառնար, ինքզինքն իր բոլոր շահատակութիւններէն

¹ Տես առակ ԺԲ. էջ 21 Ծան. 1:
² Ի բնագրին, գեղեցիկ երկայնականջ (avec de longues oreilles) տիկին մ'էի:

ես դարձող Աղկիդէսէն 1, աւելի ահարկու կը գտնուի 4
կ'ըտուի նաեւ թէ կրբ իր բնակարանը կը մտնէր, միշտ
դափնեաց տերիւններ ունէր հետը, որոցմով ամէն օր
յաղթութեան հանդէսներ կը կատարէր: Իր այս շահա-
տակութիւնները դրացի: նապաստակաց կը պատմէր. կը
նկարագրէր այն վտանգները՝ որոց դէմ խիզախներ էր,
այն արհաւիրքը՝ զոր թշնամեաց վրայ ձգեր էր, այն պա-
տերազմական դարանները՝ զոր քաջամարտիկ զօրագլխի
մը պէս լարեր էր, և մանաւանդ իւր զիւցազնական
քաջասրտութիւնը: Ամէն առաւօտ շնորհակալ կը լինէր
Արէսի և Բելոնեայ 2, որք զինքն այսպիսի հանձարով և
քաջութեամբ մ'օժտեր էին, որպէս զի արժանապէս
թագաւորէ երկայնականջ ազգին վրայ: Օր մը նապաս-
տակն ծան Լափէն, ասոր հետ խօսակցութեան մտնե-
լով ծաղրական ձեւով մ'ըսաւ անոր. — Բարեկամս, խիստ
կը փափաքէի գքեզ քաջարշաւ շանց խմբի մը մէջ այդ-
պէս քաջայանդուզն խրոխտապանձ տեսնել. այն ատեն
մեր Հերակլէսը 3 խիստ արագ պիտի փախչէր և խիստ
տկար դիմադրութիւն մը պիտի ընէր: — Ե՛ս, ըսաւ մեր
քաջ ասպետը, կ'երդնում որ թէպէտեւ բոլոր շանց ազ-
գը դիմէ վրաս՝ ետ չպիտի քաշուիմ: Հազիւ թէ այս
խօսքերը լրացուցեր էր, և ահա դրացի վարձակալի մը
փաբրիկ կասկարային շունչիւնը լսեց, իրմէ բաւական
հեռու մացառաց մէջ: Մէկէն կը գողայ, ջերմը գինքը

կը բռնէ, իր բիւրն իր ակնակապճաց մէջ կը շրջաբը-
ջին, ինչպէս եղան Պարիսի 1 աչքերը, երբ Մենելայո-
սին ուժգին թափով իր վրայ յարձակիլը տեսաւ: Սե-
պացեալ ժայռի մը գահաւանդէն ինքզինք վար խոր
ձոր մը կը նետէ, ուր մազ մնաց պիտի խզուէր ին-
կած վտակին մէջ: Ծան Լափէն անոր անկումը տեսնե-
լով, իւր որջէն գոչեց. — Ահա՛, ահա՛ պատերազմի կայ-
ծակը, ահա՛ այն Հերակլէսը՝ որ պիտի մաքրէ երկիրն
ամէն հրէշներէն որոնցմով լեցուն է:

ԺԶ.

ՄԵՂՈՒՔ ԵՒ ՇԵՐԱՄՔ

Օր մը մեղուք մինչև յՈղիւմպոս 2 ելան յոտս գա-
նոյեցն Արամազդայ 3, և աղաչեցին որ անգամ մը իր
մտադրութիւնը դարձնէ իրենց այն եռանդուն խնա-
մոց վրայ, զոր իր մանկութեան տարին, Իզա լերան
վրայ զինքն իրենց մեղրով մնուցանելով: Արամազդ ու-
զեց, որ բոլոր փոքրիկ կինդանեաց մէջ նախապատու-

1 Աղկիդէս կը կոչուէր Հերակլ իւր հաւուն Աղկէոսի անունով:
2 Արէս դիք, և Բելոնէ գիցուհի պատերազմի:
3 Հերակլէս որդի Աղիմենեայ, որ Թէրէի Ամբիտրիոն թագա-
ւորին կինն էր: Հռչակաւոր իւր բազմաթիւ քաջագործութեամբք,
ևս առաւել տասներկու շահատակութիւններով, զորս իր Եւրիս-
տեոս եղբայրն իրեն պատուիրեր էր: Իր մահուանէն ետք գաս-
ուեցաւ ի կարգս Իկց, որք իրեն կնութեան տունն զնրէ գիցուհի
երիտասարդութեան:

1 Պարիս որդի Պրիամու Տրոյացոց արքային, որ առեւանգեց
զՀեղինէ կին Մենելայոսի Լակեդեմոնացոց թագաւորին, եղ օրն
Ագամեմնոնի, և այնու պատճառ եղաւ Տրոպական հռչակաւոր
պատերազմին:
2 Հռչակաւոր լիտոն ընդ մէջ Թիսաղիոյ և Մակեդոնիոյ, որոյ
արտեւանին վրայ կը բազմէր, կ'ըսեն, Արամազդ իր արքունի
նախարարքը հանդերձ:
3 Արամազդ որդի Առնոսի և Կիւրեղեայ, թագաւոր Երկնից
և հոյր Աստուածոց, զոր Ամալթէոյ սյծն գիկցոյց և մեղուք
անուցին, Կրեոսայ Իզա լերին անձաւաց միոյն մէջ:

ութիւնն անոնց ընծայէ : Բայց Աթենաս¹ գահակալ արուեստից, ցուցուց թէ կենդանեաց ազգ մ'ալ կայ, որ օգտակար գիւտից փառաց մասին մեղուաց հետ կրնայ մրցիլ : Արամազդ անոր անունը գիտնալ ուզեց : —Շերամաց ազգն է այն, պատասխանեց Աթենաս : Իսկոյն հայրըն Աստուածոց, հրամայեց Հերմէսի² որ երթայ տասներկու հողմոց թեւոց վրայ դրած՝ այս փոքրիկ ժողովուրդէն ընտրեալ երեսփոխաններ բերէ, որպէս զի երկու դատախազ կողմանց փաստերն ալ լսել կարելի լինի : Մեղուաց երեսփոխանը, Արամազդայ առջին դրաւ մեղրին քաղցրութիւնը՝ որ մարդոց նեկտարն է, նորա օգտակարութիւնը, զանիկայ զուգելու համար ի գործ դրուած հնարագէտ ճարտարութիւնը : ապա դրուատեց զիմաստութիւն օրինացն, որ մեղուաց թուչող հասարակապետութիւնը կը քաղաքակրթէ : —կենդանեաց և ոչ մի ազգն ունեցած է այսպիսի փառք մը, կ'ըսէր ատենախօսն : և այս ալ մեր ազգին Աստուածոց Հայրն անձաւի մը մէջ սնուցանելուն մի տրիտուրն է : Աւելին ըսեմ, մեք պատերազմական քաջութիւն ալ ունինք, երբ մեր թագաւորը մեր գունդերն ի մարտ կը խրախուսէ : Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այդ որդերը, այդ չքոտի ճճիները նախապատուութեան մասին մեզ հետ մրցելու կ'եննեն : ատոնք սողալէն զատ ուրիշ բան չեն կարող ընել, մինչդեռ մենք ազնիւ թռիչք մը կ'առնուուք, և մեր ոսկեզօծ թեւերով մինչեւ յաստեղս կ'ամբառնամք :

Շերամոց ատենախօսը պատասխանեց : —Մեք որդնիկներ եմք, այո՛, չունինք ոչ պատերազմական քաջութիւն :

1 Աթենաս, դուստր Արամազդայ, դիցուհի գիտութեանց և արուեստից :

2 Հերմէս, տես առակ Բ. երես 12. Ման. 1 :

3 Նեկտար, տես առակ Բ. երես 2. Ման. 1 :

և ոչ իմաստուն օրէնքներ, սակայն մեզմէ ամէն մէկը բնութեան սքանչելիքը կը ցուցնէ, և օգտակար աշխատութեան մը մէջ ինքզինք կ'սպառէ : Մեք առանց օրինաց ալ անդորր և խաղաղիկ կեանք կը վարենք, և մեր մէջ քաղաքական պատերազմ ըսուած բանն երբէք տեսնուած չէ : մինչդեռ մեղուք իւրաքանչիւր թագաւորի փոփոխութեան ատեն զիրար կը կոտորեն : Կերպարանավորս ըլլալու կողմանէ ալ Պրոտէոսի¹ զօրութիւնըն ունինք . երբեմն տասնումէկ օղակներէ բաղկացեալ որդնիկներ եմք, և այս մէջէ մէջ անցած օղակներուն իւրաքանչիւրը մի քան զմի գեղերանդ են, որոց վրայ մարդ այնպէս կը զարմանայ, ինչպէս ծաղկաթիթիթ ածուի մը ծաղկանց վրայ : Յետոյ կը մանենք այն ամենապատուական նիւթը՝ մետաքսը, յորմէ կ'ոտայնանկին մարդոց, մինչեւ թագաւորական աթոռներու վրայ նըստողներուն անգամ հագած ամենաչքեղ հանդերձները, և Աստուծոյ տաճարները զարդարող վարադոյրները : Այսչափ գեղեցիկ և սոկուն զարդարանք մը անշուշտ վաղապական մեղրին չափ լաւագոյն բան մը կրնայ համարուիլ . և վերջապէս բոժոժներու ջ կը փոխուինք, բայց զգայուն և շարժուն բոժոժներու, որք միշտ կենաց հետք մը կը ցուցնեն . և այս հրաշքներէն ետք, երկնագեղ երանգօք շողչողուն թիթեռնիկ մը կ'ըլլանք : Ահա այն ատեն մեք եւս մնղուններէն վար չեմք մնար . զի մեք եւս յանգուզն թռիչքով մինչեւ յՈղիւմպոս կը բարձրանամք : Հիմայ դու քեզմէ դատէ՛, Հայրդ դից :

Արամազդ տալու որոշմանը վրայ խել մը ատեն վա-

1 Պրոտէոս որդի Ովկիանու և Թետեոյ հաւերժահարսին, պահպան հօտից Պոսիդոնի : Սա իր մարմինը փոխելու և իր ուզած կերպարանքն առնելու կարողութիւնն ունէր :

2 Այսինքն որդնախոզակներու (chrysalide) :

րանկէն ետք, վերջապէս յայտնեց թէ փոքրիկ կենդանաց նախապատիւը մեղուն պիտի ըլլայ, վաղնչական դարերէ հետէ ստացած իրաւանց պատճառաւ: —Ի՞նչ միջոց կարելի է գտնել, յարեց նա, զանոնք աստիճանագործի ընելու համար. ես իսկ իրենց մեծապէս երախտապարտ եմ. այլ կը կարծեմ թէ մարդիկ աւելի պարտին շերամոց, քան մեղուաց:

ԺԷ.

ՆԵՂՈՍ ԵՒ ԳՍՆԳԷՍ

Երբեմն երկու գետեր մէկ մէկու դէմ նախանձութեկ՝ Պոսիդոնի 1 ներկայացան նախապատուութեան իրաւանց վրայ վիճելու համար: Ծովակալ Գիոպետը խոր անձաւի մը մէջ տեղ, իւր ոսկի գահոյից վրայ բազմած էր. անձաւին կամարը չեզաքարէ (փունդա թաշը) էր, և կոպճուտ խեցիներով և խեցեկոնքերով դրուագեալ: Անբաւ ջուրերը յամենայն կողմանց դարիւ և դարիւ կը գային Աստուածոյն գլխուն վրայ կամարածեւ կը կախուէին: Հոն կը տեսնուէին հինաուրցն Ներէոս 2, խորշամալից զիմօք և կորաքամակ իբրեւ զԱռնոս 3, մեծն

1 Պոսիդոն օրդի Առնոսի և Ռէայ, եղբայր Արամազդայ և Պղուատնի, Գիոպետ ծովու, միահեծան ինքնակալ ջուրց ըստ գիցարանութեան:

2 Ներէոս օրդի Ովկիանու և Թեոտայ, և Հայր Ներէլտոց:

3 Առնոս օրդի Գոեւուայ, Հայր Արամազդոյ, Պոսիդոնի և Պղուատնի, զոր կը նկարէին իբրեւ ծերունի, ձեռքը մանգաղ մը բռնած:

Ովկիանոս 4 հայր բազմութեան յաւերժահարսանց, հրաշագեղն Թեոտիս և Ամփիտրիտէ 2, փոքրիկ Պալեմոնի հետ մէկտեղ, Ինով և Մելիկերտ 3 և մանկամարդ Ներէլտոց ծաղկապսակ խումբը: Հոն հասեր էր նաև Պրրոտէոս 4 իր ծովալին փոկոց ջուկոյն հանդերձ, որք իրենց լայնարաց ռնգամբ կը կլլէին զաղի ալիս, և ապա զանոնք նորէն դուրս կը ժայթքէին, անագին սեպացեալ ժայռերէ գահավէժ թափող գետերու պէս: Հոն կը խոնէին բոլոր ականակիտ աղբերք, կարկաչասահ և փրփրադէղ փոսկք, երկրագունտն ոռոգող գետք, և զայն շրջապատող ծովք. և իրենց ջուրերուն տուրքը՝ ջուրց գետադոյն հօր անդուր ծոյր կ'աւանդէին:

Անոնց մէջէն յառաջ կ'անցնէին երկու գետք, Նեղոս և Գանգէս 5. Նեղոս իր ձեռքը արմաւենույ պտղալից ոստ մ'էր բռնած, իսկ Գանգէս այն Հնդկի եղէգը, որուն ծուծը կը տայ քաղցրիկ հիւթ մը զոր շաքար կ'ա-

1 Ովկիանոս օրդի Երկնից և Երկրի. ամուսնացաւ ընդ Թեոտայ, և շատ մը զաւակներ ունեցաւ որց գլխաւորներն են Ովկեանիտք:
2 Ամփիտրիտէ, դուստր Ովկիանու և ըստ այլոց Ներէոսի, էր կին Պոսիդոնի, գիցուհի ծովու:

3 Ինով դուստր Կաթմեայ և կին Աթամասոյ. սա ինքզինքն իր փոքրիկ Մելիկերտոս օրդոյն հետ մէկտեղ ծովը նետեց և Պոսիդոն երկունքն ալ փոխեց ի Գիո ծովու: Ինով Աեկոզոտէ անուանեցաւ, և Մելիկերտ Պալեմոն. այսպէս Պալեմոն և Մելիկերտոս մի և նոյն անձին երկու անուանքն են, զորս Ֆենելոն իբրեւ երկու Դիք յառաջ կը բերէ:

4 Պրոտէոս, տես առակ ԺԶ. երես 31 Ծան. 1:

5 Նեղոս կ'անցնի ընդ Եթովպիա, ընդ Նուպիա և ընդ Եգիպտոս, զբոս իւր ողողմամբ կ'արգասաւորէ, և շատ մը բերաններով Միջերկրական ծովը կը թափի. այս գետոյս աղբիւրը ճշգիւ ճանչուած չէ. բազումք յաշտարհադրոց լուծոյ լեռներէն կը բղին կ'ընեն: —Գանգէս Հնդկաց մէկ մեծ գետն է, որ արեւմտեան հիւսիսէն կ'անցնի ընդ արեւելեան հարաւ, և Պենկալայ ծոցին մէջ կ'աներեւութանայ:

նուանն : Երկուքին ալ ծերութիւնը հաւասարապէս վեհ
 և վսեմ էր : Երկուքն ալ աճառուտ մարմին մ'եւ մար-
 դոցմէ գերագոյն ոյժ մ'ունէին : Իրենց մանուշակագու-
 նի զարնող կանաչ մօրուքը մինչեւ գօտինին կը հաս-
 նէր . իրենց աչկունք աշխոյժ և հրացայտ էին , հակա-
 ռակ իրենց խոնաւուտ բնակութեան : Իրենց թանձրա-
 խիտ և տամուկ յօնք իրենց աչաց վրայ հակեալ էին :
 Ա՛նցնին բոլոր ծովային հրէշից խմբին մէջէն , ուր Տը-
 բիտանաց ¹ զուարթ ջուկքն իրենց խեցեայ գալարափողե-
 րը կը հնչեցունէին : Կլփիններն անդունդին երեսը կ'ել-
 նէին , և զայն իրենց պոչին շարժմունքով կ'եռացունէ-
 ին , և ապա ջուրին մէջ կ'ընկղմէին՝ այնպիսի անարկու
 գրգռմամբ մ'որպէս թէ անդունդը կը պատուէր :

Նախ Նեղոս բերան բանալով սկսաւ այսպէս խօսիլ :
 — Մեծ որդի՛դ Կունեայ , որ արձակածաւալ ծովուն ան-
 դունդներն ի բռին ունիս , գո՛ւթ ունեցիր վշտացս . յա-
 նիրաւի կը յափշտակին ինձմէ այն փառքը , զոր յայնչափ
 զարուց հետէ կը վայելեմ . երիկեան գեռ մը՝ որ բարբա-
 րոս երկիրներէ միայն կ'անցնի , ելեր նախապատուու-
 թեան աստիճանին նկատմամբ՝ հետս մրցելու կը յանդըզ-
 նի : Մոռցա՞ք արդեօք , որ իմ արգասու ջրով քաջաբե-
 գուն եզող Եգիպտոսն , երբեմն Աստուածոց ապաստանա-
 բանն եղաւ , երբ Ակայք յՈղիւմպոս ² վերելակել ուզե-
 ցին : Ես եմ այն երկրին մեծ արժէք մը տուողը : Ես
 եմ որ զԵգիպտոս այսչափ զմայլարար և այսչափ հզօր
 կ'ընծայեմ : Իմ ընթացքս անբաւ է : Ես այնպիսի այրե-
 ցած կ'իմաներէ կը գամ , ուր մահկանացուք մօտենալ
 իսկ չեն համարձակիր :

¹ Տրիտան գիրք ծովու , կէս մարդ և կէս ձուկն , զորս կը նկա-
 րեն ձեռքը խեցեայ գալարափող մը բռնած :
² Ողիւմպոս , տես առակ ԺԶ. երես 29. Ման. 2 :

Երբ Փայեդոն ¹ արեւուն կառքը նստած կը բոցակիւ-
 գէր զերկիր , զանիկայ իմ ջուրերս չորցունելէն արդիւն-
 լու համար , իմ գոռոզ գլուխս այնպէս լաւ մը պահեցի ,
 որ մինչեւ հիմայ մարդ չգիտեր թէ ուր է իմ աղբւրս :
 Մինչդեռ ուրիշ գեռք իրենց անկանոն յորդութեամբ
 չըջակայ դաշտերը կ'ապականեն , իմ յորդութիւնս միշտ
 կ'անոնաւոր՝ Եգիպտոսի ագարակաց մէջ առատութիւն
 կը սփռէ , որք պարտէզներ են յաւէտ՝ քան թէ աղա-
 րակներ : Իմ հեղ և հլու ջուրեր մարդոց ուզածին չափ
 ջրանցքներու կը բաժնուին , անոնց կալուածներն ոռո-
 գելու , և սուրեւտը զիւրացնելու համար : Իմ ավանցս
 բոլոր երկայնքն երկուսակք քաղաքներով լեցուն են , և
 լոկ Եգիպտոսի մէջ քսան հազար քաղաք կը համրուի :
 Գիտէք արդէն թէ իմ սահանքս կամ ջրվէժքս , սքան-
 չելի կերպով մը իմ բոլոր ջուրերս անաղին ժայռերէ
 վայր Եգիպտոսի դաշտերը կը թափեն : Կ'ըստի եւս թէ
 իմ ջրոցս թափուելու ատեն հանած անաղին զգչիւնը ,
 նոյն երկրի բոլոր բնակիչները կը խլացունէ : Եօթն այլ
 և այլ բերանք կը բերեն իմ ջուրերս Ձեր մրահեծան
 ինքնակալութեան ամբաւ ծոցը կը թափեն . և անոնցմէ
 կազմուած Տէլթան ² կարի իմաստուն , կարի զիտուն ,
 կարի քաղաքականացեալ և կարի վաղնչական ժողովըր-

¹ Փայեդոն , որդի Ապոլոնի և Կլեմենեայ . իր հօրէն օր մը
 մինչև երեկոյ արեւուն կառքը վարելու շնորհն ընդունեցաւ . բայց
 երկվարները զերեք վարող ձեռքը չը ճանչնալով , յանձն չառին ի-
 րեն հնազանգիլ և ասանկով կառքն երբեմն երկրին խիտ կը մօ-
 աենար և երբեմն ալ անկից չափազանց կը հեռանար . Արամազդ
 այս անկարգութեան դարման ասնելու համար , շահեթահար ըրաւ
 գՓայեդոն :

² Տէլթան , Նեղոսի երկու գլխուսը ծիւղից մէջտեղ ձեւացած
 եռանկիւնաձեւ կղզի մ'է , որոյ անունով կը կոչուէր երբեմն ստո-
 բին Եգիպտոս . բանզի սոյն այս Տէլթան անոր գլխուսը մէկ մտքը
 կը կազմէր :

դիւան մը բնակութիւնն է եղած, որ իր պատմութեան և իր քրմաց աւանդութեան մէջ, շատ մը հազարաւոր տարիներու հաշիւը կը տայ: Արդ ես իմ կողմն ունիմ, բնթացիցս ամբաւ երկայնութիւնը, ժողովրդոցս հնութիւնը, Գից իմ ափանց վրայ գործած հրաշքները, երկրին քաջաբեղուն արգասաւորութիւնն իմ ջուրց ողողմամբ, և իմ անձանօթ աղբիւրներուս հիասքանչ հանգամանքը: Բայց ի՞նչ հարկ կայ մի առ մի թուել իմ բազմադիմի օգտակար հանգամանքներս այնպիսի ոսոխի մը դէմ, որ այն հանգամանքներէն խիստ քիչ բան ունի: Ինքն Սկիւթացոց¹ բարբարոս և սառնասպատ երկիրներէն կը բղխի, և այնպիսի ծով մը կը թափի որ բարբարոս ազգաց հետ միայն յարաբերութիւն ունի: Այն երկիրներն ալ Բագոսի² հպատակ, և անոր նիզակն³ ի ձեռին կաքաւոզ արբեալ և հերարձակ կանանց խումբերով միայն հռչակաւոր են: Եր ափանց վրայ ոչ քաղաքականացեալ և գիտուն ժողովուրդ մ'ունի, ոչ հոյակապ քաղաք մը, և ոչ ալ Ատտուծոյ մարդասիրութեան յուշարար կոթող մը: Նորեկ մ'է սա, որ առանց անձնական արժանեաց ինքզինքը մեծ կը ծախէ: Ամենազօրղ Գիտպետ, որ ալեաց և ամպրոպաց կը հրամայես, սանձակոծէ իր յանդգնութիւնը:

— Մանաւանդ ձերինը պէտք է սանձակոծէ, յարեց անդէն Գանգէս: Ստոյգ է թէ դուք ինձմէ առաջ ճանչուած էք, բայց ոչ ինձմէ առաջ գոյացած: Ես եւս

1 Գանգէս կը բղխի Հիմալայա լեռնէն, որ զԹաթարիտան կը բաժնէ ի Հնդկաց: Նախնիք Սկիւթիա անուն կը տային Ասիոյ հիւսիսակողմն եղող բոլոր երկիրներուն:

2 Բագոս գեթ գինւոյ, որդի Արամազդայ և Սեմիւնոյ յաւերժաճարսին:

3 Նիզակ Բագոսի, բաղեղնասպատ և որթապատ նիզակ, ծայրը մայր ծառի պողով մը, որով կը զինին Բագոսի բուրմբ և քրմուհիք:

ձեզ նման բարձր լեռներէ կ'իջնեմ, բնդարձակ երկիրս ներէ կ'անցնիմ, շատ մը գետակաց հարկը կ'առնում, շատ մը բերաններով ծովերուն ծոցը կը թափիմ, և իմ ողողած երկիրներ քաջաբեղուն կ'ընեմ: Թէ որ ես ալ ձեզ պէս հրաշապատում վիպաց մէջ մտնել ուզէի, պիտի ըսէի Հնդկաց հետ, թէ ես երկինքէն կ'իջնեմ, և թէ իմ բարերար ջուրեր հողոյ և մարմնոյ միանգամայն առողջարար են: Բայց գետոց և ծովուց Գիտպետին առջև, այսպիսի եղջերուաքաղ կարծիքներով պանծալ չը վայելեր: Իսկ իմ ծագմանս գալով, կ'ընեմ, թէ երբ աշխարհս թոհուբոհէն¹ դուրս ելաւ, բազմաթիւ հեղինակք զիս առաջին մարդոցն բնակութիւնն եղող փափկութեան գրախտէն բղխեալ կը գննէ: Բայց ստոյգը սա է, որ ես ձեզմէ աւելի երկիրներ կ'ոռոգեմ, ևս ալ ձերինին չափ բարգաւաճ և քաջաբեղուն երկիրներէ կ'անցնիմ: Ես իմ ուղիսցս հետ կը հոսեմ կը բերեմ ոսկուոյ փոշին, որ այնչափ կը փնտուռի և գուցէ մարդոց երջանկութեան այնչափ աղիտաբեր է: Իմ ափանց վրայ կը դառնուին մարգարիտ, ադամանդ և ուրիշ ամէն զարդք, որ դտաճարս զից և զմահկանացուս կը զարդարնն: Իմ ափանց վրայ կը տեսնուին նաև հոյակապ շինուածներ, և հոն երկար և մեծահանդէս տօներ կը հռչակուին: Հնդիկք ևս եղիպտացոց պէս իրենց այլափոխիկ անձինքը (métamorphose) և իրենց առասպելներն ունին, բայց անոնցմէ աւելի ունեցած են նաև հռչակաւոր մերկ իմաստակներ² մեծանուն փիլիսոփայներ: Ձեր այնչափ համբաւեալ քրմաց ո՞րը կըր-

1 Տարեց խառնակութեան և յեղափոխութեան անդուդ:

2 Մերկ իմաստակք կը կոչուէին վաղնչական իմաստաւորք Հընդկաց, որք գրեթէ մերկ կը շքէին, մսէն կը ժուժկալէին, բոլոր գեղիւթիւններէ կը հրաժարէին և միշտ բնութեան իրոց քննութեամբ կը պարապէին:

նաք ի համեմատութիւն բերել հռչակաւորին ֆիրմէի 1
հետ . նա սովորեցուց իշխանայ բարոյականի սկզբունքն
և արդարութեամբ ու բարութեամբ կառավարելու եղա-
նակը : Իր սոյն հանձարեղ բարոյալէպքն իր անունն
անմահացուցին : Մարդիկ կը կարգան զայնս երկրին մէջ
զոր ես կը բարգաւաճեմ, այդ աւա՛ղ, առանց անոնցմէ
օգուտ մը քաղելու . և մեզ երկուքս ալ ամաչեցնող հան-
գամանքը սա է, որ մեր արմանց վրայ թշուառ իշխան-
ներ միայն կը տեսնեմք . վասն զի անոնք հեշտութիւնն
և անասման իշխանութիւնը միայն կը սիրեն : Աշխար-
հիս ամենէն գեղեցիկ գաւառներուն մէջ թշուառ ժողո-
վուրդներ միայն կը տեսնեմք . վասն զի համարեա թէ
ամէնքն ալ գերի, ամէնքն ալ զոհ են զիրենք կառավա-
րող մանաւանդ թէ ջաղջախող տերանց անձնահաճ կա-
մաց և անյագ ցանկութեան : Ի՞նչ բանի կը գայ ինձ
ուրեմն ծագմանս հնութիւնը, ջուրցս առատութիւնն
և այն հրաշալի հանդէսները զոր նաւորդաց կ'ընծայեմ :
Ես ոչ երջանկութիւն կ'ուզեմ, և ոչ նախապատուու-
թեան վառք, քանի որ ժողովրդեան երջանկութեան
հիմակուանէն աւելի պիտի չկրնամ օժանդակել, քանի
որ միայն քանի մը պերճասէր և անփոյթ բռնակալաց
ընդունայնասիրութիւնն և մեղկութիւնը մնուցանելէն
աւելի բան մը պիտի չկրնամ ընել : Մարդկային ազգին
օգտակար եղող բանէն աւելի մեծ, աւելի յարգի բան
մը չկրնար ըլլալ :

Պոսիդոն և համայն ծովային ղից կաճառը, ծափ
զարկին Գանգէսի ճառին վրայ, գովեցին նորա առ ընկ-

1 Առակք ֆիրմէի կամ Պիտիպի կը կոչուի հռչակաւոր բա-
բոյովեպաց հաւաքում մը, որուն Սանդրէիս լեզուով գրուած
բնագիրը Փանչաթանթրա անունը կը կրէ և Վիշնուսարմա անուն
Պրահմանի մը գործը կը համարուի :

ճեալ և վշտակիր մարդկութիւնն ցուցած գորովայիր
խանդադատանքն և իրեն յուսացուցին թէ, օր պիտի
գայ, որ աշխարհիս ուրիշ մէկ մասէն քաղաքակիրթ և
մարդասէր ազգ մը պիտի գայ բնակի ի Հնդկաստան, որ
թերեւս պիտի կարենայ լուսաւորել զիշխանս իրենց իս-
կական երջանկութեան նկատմամբ, և հասկցնել անոնց
թէ տիրապէս երջանկութիւնը ճիշդ իր կարծածին պէս,
իրենցմէ կախումն ունեցող անձինքն երջանիկ ընելուն,
և զանոնք իմաստութեամբ և չափաւորութեամբ կա-
ռավարելուն վրայ կը կայանայ :

ԺԸ .

ՊԱՐՄԱՆԻՆ ԲԱԳՈՍ ԵՒ ՓԱՌՆԱՅՆ

Օր մը Պարմանին Բագոս 1 սանն Սիւնեայ 2 կը խընդ-
րէր զՄուսայս 3 դարաստանի մը մէջ, որոյ խաղաղիկ
լուծութիւնը, ականակիտ աղբերաց խոխոչներով և
թռչնոց քաղցրածայն դայլայլիկներով եւեթ կ'ընդհա-
տէր, և նորա դալարագեղ թանձր սաղարթքն արեւուն
ճառագայթից իսկ անթափանց էին . գաւակն Սեմելեայ 4
Դից լեզուն սովրելու համար, առանձին խորշիկ մի նըս-
տաւ հինաուրց կաղնույ մը հովանուոյն տակ, որոյ
բունէն ծնած էին ոսկի դարուն սկայից շատերը : Սոյն

1 Բագոս, տես առակ ԺԷ. երես 36. Ծան. 2.
2 Սիւնոս ծեր փառնայ մը, հայր, գայեակ և ընկեր Բագոսի :
3 Մուսայք ինն գետերք Արամադայ և Մնեմոսինեայ, Դիցու-
հիք էին գիտութեանց և արուեստից :
4 Սեմելէ էր դուստր Կաղմոսի և Հարմոնեայ :

այս կաղնին երբեմն պատգամներ¹ ալ տուած էր, և ժամանակն իսկ իր հատու մանդաղով զայն կործանելու չէր համարձակեր: Այս հինաուուրց սրբազան կաղնուոյն ետին պահուած էր երիտասարդ փառնայ² մը, որ այսպէս արար ծիծաղով մը Սիրենեայ կ'իմացնէր նորա համբակին գործած ամէն մէկ վրիպակը: Այս բանին վրայ իսկոյն կը ժպտէին Նայեատք³ և անտառին բոլոր յաւերժահատունք: Սոյն պարսաւադէտը մանկահասակ, շնորձալից և խեղկատակ մէկն էր. իւր գլուխը պսակեալ էր բաղեղնահիւս և որդահիւս պսակաւ, իւր քունքը զարդարուած էին խաղողոյ ողկոյզներով: Եւր ձախ ուսէն աջ կողից վրայ ուս ընդ անութ կախուած էր բաղեղանց խուրձ մը: Բագոս մանուկն այս լրեն նուիրեալ տերեւները տեսնելէն մեծ հաճոյք կ'ըզգար: Փառնայն իր մէջքէն վայր սփածեալ էր մորթով քստմտահեր անարկու առիւծակորեան մը, զոր անտառին մէջ սպանած էր: Ձեռքը խեղաթիւր, ոտաթիտ մահակ մ'էր բռնած և իր ձեռը կռնակին վրայ կը շարժէր:

Բագոս, որովհետեւ այլ եւս չէր կրնար հանդուրժել իր բացատրութեանց թերութեանը և վայելուչ չը լինելուն վրայ միշտ ծիծաղող սոյն չարամիտ ծաղրածունն, գոռոզ և անհամբեր ձայնով մ'ըսաւ անոր. — Ի՞նչպէս կը համարձակիս ծաղրել զորդին Արամազդայ: Փառնայն առանց շփոթելու պատասխանեց: — Հապա Արամազդայ որդին ի՞նչպէս կը համարձակի վրիպակներ գործել:

1 Եպիբոսի Գովգանէ քաղաքին մօտ Արամազդայ նուիրեալ անտառ մը կար, որուն կաղնիները պատգամներ կը տային:

2 Փառնայք նոյն էին առ Հոռովմայեցիս, ինչ որ էին Սատիրոսք կամ Նոխարտունք առ Յոյնս, այսինքն են Գիք դաշտայինը կէտ մարդ և կէտ այծ, որք անտառաց մէջ և լեռանց վրայ կը բնակէին:

3 Նայեատք էին Յաւերժահատունք դատերք Արամազդայ, իշխանացիք գետոց և աղբերաց. ուրիշ Նիմփայք կամ Յաւերժահատունք անտառաց են Գրիտոք, Համագրիտոք, Նարեայք և այլն:

ԺԹ.

ԱՐԵՆԻ ԳՈՒՍԱՅԻՑ ՍԱՆՈՒՆ ԿԸ ՀՈՎԱՆԱՆԱՑ

Արենն ընդարձակած աւալ երկնականարն յանդորու ձգելով, իր ընթացքն աւարտեր, և իր հրաշունջ երկվարները Երեկորնեայց¹ ալեաց մէջ մխրճեր էր. հորիզոնին ծիրը ծիրանափայլ կը շողշողէր, և իր վրայ թափթփուած բոցակէզ ճառագայթներէն կը բորբոքէր: Շնիկ կիզիչ համաստեղութիւնն երկիրը կը լափէր. բոլոր բոյսերը խորշակահար կը խամբէին. թարչամեալ ծաղկունք գլուխ ի կոր կ'ինկնէին, և իրենց խօթալին ցորունքն այլ եւս զիրենք վեր չէին կրնար բռնել: Ձեփիւք իսկ իրենց զովագին շունչը բռններ էին. կենդանեաց շնչած օդը գաղջ ջուրի պէս էր եղեր: Գիշերն որ իր ստուերներուն հետ մէկտեղ քաղցր զովութիւն մը կը ծաւալէ, չէր կրնար մեղմել ցերեկուան պատճառած տապախարշ ջերմութիւնը. սարտասեալ և կլթուցեալ մարդոց վրայ ոչ այն ցօղը կրնար ցօղել զոր ինքը կը մղէ (distiller) երբ գիշերավարն յետուստ աստեղաց կը փայլի, և ոչ կրնար սփռել խաշխաշի հասկեր՝ որք բոլոր բնութեան քնոյ քաղցրիկ ճաշակը կ'ընծայէին: Արեգն և եթ ի ծոցին թևտեայ² խոր և խաղաղաւէտ հանգիստ մը կը վայելէր. բայց ապա երբ ստիպուեցաւ նորէն իր կառքն ելնելու, որ ժամերէն³ լծուած էր, և զոր կը վարէր Այգ վարդամատն որ նորա ճամբուն վրայ

1 Այսինքն արեւմտեան Ովկիանոսի:
 2 Այսինքն Ծովու. Թևտիս կին Ովկիանու:
 3 Ժամը դատերք Արամազդայ և Թեմիտայ, տարւոյն եղանակաց վրայ կ'իշխէին, և արեւուն կառաց և երկվարոց հօդն ևս իրենց յանձնուած էր:

վարդ կը սփռէր, տեսաւ զՈղիւմզոս 1 համակ յամպս ծրարեալ, տեսաւ նաեւ ամպրոպի մը մնացորդը, որ գիշերը բոլոր մահկանացուքն անաբեկ ըրեր էր: Ամպերը տակաւին կը բուրէին այն ծծմբահոտ գոլորշին, որ գիշերը փայլակները վառեր և երկնից որոտնդոտս ճայթմունքն առթեր էր : Ապստամբ Հովմունք 2 իրենց շղթաներ խորտակած և խաւարին արդելաննին բռնութեամբ փեռեկած, տակաւին կը մռնչէին օդոյ արծաղածաւալ դաշտերուն մէջ և լերանց գագաթներէն փըրփրադէզ ուղիներ կը հեղեղէին բոլոր հովիտներուն վրայ: Նա, որոյ լուսայիւր պայծառութիւն բոլոր բնութիւնը կը կենդանածնէ, հորիզոնին վրայ բարձրանալով, ամէն կողմանէ, անցած կատաղի մրրկի մը մնացորդը կը տեսնէր: Բայց այն տեղեր տեսաւ Մուսայից 3 մէկ սանն՝ որ իր սիրտը խիստ խանդաղատեցոյց. սա իրեն խիստ սիրելի էր, և անողք մրրկիլ անոր աչքերէն յափշտակեր էր փունն 4 երբ նա իւր աղօտ թեւերն անոր արտեւանանց վրայ տարածել կը սկսէր: Միտք ըրաւ երկվարներն յետրա տանիլ և աւուր ծագունն ուշացնել, որպէս զի հանգիստ ընծայէ անոր՝ որ զայն կորուսեր էր: —կ'ուզեմ որ քնանայ, ըսաւ, քունը նորա արեան նոր թարմութիւն մը պիտի ընծայէ, նորա մաղձը պիտի իջկցունէ, նմա առողջութիւն և ոյժ պիտի ազդէ, որպէս զի կարող լինի Հերակլի 5 շահատակութեանց հետեւելու,

1 Ողիւմզոս, տես առակ ԺԶ. Երես 29. Ծան. 2:
 2 Հովմունք իրենց թագաւոր ունէին զՆւոզոս, որ զիրենք ըզրթայապիւրի կը փակէր, Նւոզիոյ քարանձաւաց միայն մէջ:
 3 Մուսայք, տես առակ ԺԸ. Երես 39. Ծան. 3:
 4 Փունն որդի Գիշերոյ և եղբայր Մահու, կը քնացնէ զմարդիկ իր դաւաղանան անոնց գպչելով կամ իր աղօտ թեւերն անոնց վրայ տարածելով:
 5 Հերակլէս. տես առակ ԺԵ. Երես 28. Ծան. 3:

ցայն վայր իրեն անծանօթ եղող քաղցրութիւն մը պիտի չնչէ: Եթէ քնանայ, ժպտի, իր մելամաղձոտ խառնուածքն ամոքէ, ընկերութեան զբօսանքը սիրէ, հաճոյք զգայ զմարդիկ սիրելէն և ինքզինքն անոնց սիրցնելէն, այն ատեն բոլոր հոգեւոր և մարմնաւոր շնորհք՝ խմբովն պիտի դան զինքը սքնեն:

ի.

ՍՈՒՍԿՆ ՈՒ ՇԻՎԱՀԱՒԸ

Աւիէա 1 գետոյն մշտադալար ափանց վրայ նուիրական դարաստան մը կայ, ուր երեք Նայեատք 2 խոխոչաձայն կ'արձակեն իրենց ականակիտ վտակներն և իրենց դեռավոր ծաղկունքը կ'ոռոգեն: Խարիթայք 3 իսկ շատ անդամ հոն կ'երթան կը լողանան: Այս դարաստանին ծառք, երբէք հողմերէ իսկ չեն շարժիր, ըստ որում և հողմը իսկ զասոնք կը մեծարեն, այլ միայն առաւօտեան անոյշ զեփիւռին շունչը զիրենք կը պգուէ: Հոն կը պարեն գիշերները Նիմփայք և Փառնայք 4 Պանի 5 սրնդին ձայնով: Արեւն անգամ չէ կարող իր ճառագայթներով, այս ծառոց ոստերէն հիւս-

1 Գետ Նելդոսի, որ Արկադիայէն կը բղիւի և Յնիական ծովը կը թափի:
 2 Նայեատք, տես առակ ԺԸ. Երես 40. Ծան. 3:
 3 Խարիթայք, տես առակ Թ. Երես 13. Ծան. 1:
 4 Նիմփայք և Փառնայք, տես առակ ԺԸ. Երես 40. Ծան. 2-3:
 5 Դիք հօտից և հովուաց որ Արեւիկո յաւերժահարսինը ետեւէն ինկաւ մինչեւ Լատոնա գետը, ուր սոյն յաւերժահարսն եղէր մը փոխուեցաւ, զոր Պան կարելով առաջին սրինքը շինեց:

ուած նսեմաստուեր հովանոցէն ներս թափանցելու :
 Լուսթիւնը , խաւարն և քաղցրաշունչ զովութիւնը ,
 ցերեկն ալ զիշերուան պէս կը թագաւորին հոն : Այս
 սաղարթախիտ հովանեկին տակ լսելի կը լինի ֆիլոմե-
 լայ¹ որբախօսիկ և դաշն դեղդեղանքն , որովք կը գեղ-
 գեղէ իր նախկին վիշտերն , յորոյ դեռ չէ սփոփուած :
 Ասոր հակառակ նորատի շիկահաւ մը , հոն իր զուար-
 ճութիւնները կ'երգէ , և շրջակայ հովաւաց² գարնան
 դարձը կ'աւետէ : Նոյն ինքն ֆիլոմելա իսկ կը նախանձի
 իւր ընկերուհւոյն քաղցր երգոց վրայ : Օր մը ասոնք
 ծաղկահասակ հովիւ մը տեսան , զոր մինչև այն ատեն
 իրենց դարաստանին մէջ չէին տեսեր : Ասիկայ իրենց
 խիտ շնորհալի , ազնիւ , և Մուսայից² ու դաշնակաց
 տարփաւոր մէկն երեւցաւ և թուեցաւ իրենց թէ , Ապո-
 դոն³ ինքն է , ինչպէս երբեմն տեսնուեցաւ Ատմիթ թա-
 գաւորին քով , կամ թէ նոյն զից արիւնէն սերեալ զիւ-
 ցազուն մ'է : Երկու թռչունքն ՚ի մուսայից ներշնչաւ
 այսպէս երգել սկսան :

«Ո՞վ է այս հովիւը կամ այս անծանօթ Գիքն , որ
 մեր դարաստանը զարգարելու կը գայ . մեր երգոց
 զգայուն է սա . բանաստեղծութիւնը կը սիրէ . անիկայ
 իր սիրտը պիտի մեղմէ , զինքն այնչափ սիրելի պիտի
 ընէ , որչափ գոռոգ է : »

Այն ատեն ֆիլոմելա առանձինն շարունակեց :

¹ Գիլոմելա դուստր Պանդիոնի թագաւորին Աթենայ . Թերէոս
 զանիկայ իր որդւոյթը ձգեց , և ապա լեզուն կտրեց , որմէ եր
 Փրոգնէ քրոջ ձեռքով ազատելէն ետք սփառի փոխուեցաւ :

² Մուսայք , տես առակ ԺԸ . երես 39 . Ծան . 3 :

³ Ապոդոն , դիք լուսոյ , բժշկութեան , բանաստեղծութեան ,
 արուեստից և այլն . Կիլոպոյնս պաննելուն համար երկինքէն տարագ-
 րեցաւ : Այս տարագրութեան ժամանակ Թեսաղիոյ Ատմիթ թագ-
 աւորին քով ապաստանեցաւ և անոր հօտը կ'արածէր :

«Այդ ծաղկահասակ զիւցազունը բարգաւաճի առա-
 քինութեամբ՝ զարնանափթիթ ծաղկան մը պէս . հաս-
 ճարոյ քաղցրիկ զբօսանքները սիրէ . իր շրթունքէն
 շնորհք սփռին . Աթենասայ¹ իմաստութիւնը թագաւորէ
 իւր սրտին մէջ : »

Շիկահաւն անոր պատասխանեց :

«Իւր քաղցրաւաչ ձայնիւ Ուրփէոսի² հաւասարի , և
 գերազոյն քաջագործութեամբ շերակլէսի³ : Իւր սրտին
 մէջ Աքիլլեայ⁴ քաջայանդուքն համարձակութիւնն ու-
 նենայ , առանց նորա խիզախ վայրագութեան : Քարի ,
 իմաստուն , բարերար , գորովալիւր առ մարդիկ և անոնց
 սիրելի լինի : Մուսայք բոլոր առաքինութիւններն ա-
 նոր ներսիղին բուսուցանին : »

Եւ ապա երկու թռչունք ներշնչուած՝ ՚ի միասին
 դաշնակեցին :

«Մեր քաղցրաւաչ երգեր կը սիրէ . անոնք անոր
 սրտին խորը թափանցեն այնպէս , ինչպէս որ առաւօ-
 տեան ցօղն , արեւուն ճառագայիներով շողչողող մեր
 մարմանդից վրայ կ'իջնէ : Գիք զինքը բարեկեցիկ և
 միշտ բարեբաստիկ յարգարեն . իր ձեռքը կրէ առա-
 տութեան⁵ եղջիւրը : Ոսկի դարն իրմով նորէն յաշ-

¹ Աթենաս , տես առակ ԺԶ . երես 30 . Ծան . 4 :

² Ուրփէոս որդի Ապոդոնի և Կալլիոպեայ՝ երիցու ինն մուսայից .
 այնչափ գեղեցիկ քնոր կը հարկանէր սա , որ ծառերն ու ժայռերն
 իրենց տեղերը թողլով , կ'երթային իր շուրջը կը խառնէին , իր գե-
 յայարդար նուազները լսելու համար :

³ շերակլէս . տես առակ ԺԵ . երես 28 . Ծան . 3 :

⁴ Գիւցազն Իլիականին Հոմերի , հաշակաւորն ի գոռ մարտիկս
 պաշարման Տրոյիոյ . ունէր երկու տնմահ նժոյգներ Գասնթոս և
 Բալիոս անուն , զորս Պոսիդոն Պեղէոսի ընծայած էր :

⁵ Առատութիւն կամ Լիութիւն այլարանեալ տատուածութիւն
 մ'է զոր կը նկարեն մանկամարդ օրիորդի մը կերպարա՛քով , որ իր
 ձեռքը ծաղկամբ և պտղովք լեցուն եղջիւր մը բռնած է :

խարհ գայ : Իմաստութիւնն իր սրտէն բոլոր մահացուաց վրայ տեղայ և իր գարշապարաց հետոց մէջ ծաղկունք փթթին : »

Երբ ասոնք հրդեցին , քաղցրասիւզ գեփիւռն իր շնչառութիւնը բռնեց , դրախտին բոլոր ծաղկունք փթթեցան , եռակնեան վտակքն իրենց ընթացքը կասեցուցին : Այժմամարդք և փառնայք¹ քաջ ունին դնելու համար , սրածայր ականջնին տնկեցին : Արձագանգք այս գեղեցիկ խօսքերը ժայռերուն կրկնեցին , և բոլոր Գրիատք² կանաչագեղ ծառոց ծոցէն դուրս ցատկեցին և Փիլոմելայ և իւր ընկերին քաղցրաւաչ կրդոց առարկային վրայ կը հիանային :

ԻԱ.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՊԱՌԱՒ ԹԱԳՈՒՀԻՈՅ Մ'ԵՒ ՄՄՆԿԱՄԱՐԳ ԳԵՂՁԿՈՒՀԻՈՅ ՄԸ

Ատենով Թագուհի մը կար , այնչափ պառաւեալ , այնչափ պառաւեալ , որ այլ եւս ոչ բերանն աւուրայ մընացեր էր և ոչ գլուխը մազ . իւր գլուխն ուսին վրայ հողմաչարժ տերեւի մը պէս կը տատանէր . աչքերն իւր ակնոցներովն անգամ չէին տեսներ . քթին և կզակին ծայրերն իրար կը դպչէին . հասակը կիսով չափ կարճացեր , և ինքը գրեթէ կծիկ մ'էր դարձեր իւր կուզ քամակովն այնպէս՝ որ մարդ զանիկայ շինծու բան մը կը կարծէր : Պայ մը (հուրի) որ ասոր ծննդեան ատեն քովը

1 Փառնայք , տես առակ ԺԸ . երես 40 . Ծան . 2 ,
2 Գրիատք , անտառաց յաւերմահարտունք :

Նեքիայ էր գտնուեր , անոր մօտեցաւ ու ըսաւ . — Կ'ուզե՞ս երիտասարդանալ : — Ամենայն յօժարութեամբ , պատասխանեց Թագուհին , իմ բոլոր հաճելի բաներս կը տայի , եթէ կարելի լինէր ինձ քսան տարեկան մանկամարդ աղջիկ մը լինել : — Պէտք է ուրեմն , կրկնեց Պայը , ծերութիւնդ մանկամարդ կնոջ մը տալ , որուն երիտասարդութիւնն ու առողջութիւնը դու պիտի առնուս . բայց որո՞ւ տալու ենք մեք քու հարիւր տարիներդ : Թագուհին ամէն դի յուզակներ զրկեց , որ փնտռեն գտնեն մէկ մը , որ յանձն առնու ծերանալ , զինքն յերիտասարդութիւն փոխելու համար : Եկան այո՛ , շատ մը մուրացիկներ , որոնք միայն հարստանալու համար յանձն կ'առնուին ծերանալ . բայց երբ տեսան որ Թագուհին կը հազար , կը խիսար , կը խորդար , խիւսով կ'ապրէր . երբ զանիկայ աղտոտ , ձառադէմ , հոտած , չարաչար տանջուած և քիչ մ'ալ փախուցած տեսան , այլ եւս չէին ուզեր անոր տարիքներովը բեռնաւորուիլ և լաւագոյն կը սեպէին մուրանալն և ցնցոտիներ հազնիլը : Կը գային նաեւ հպարտ փառամոռներ , որոց մեծամեծ պատիւներ և երջանկութիւններ կը խոստանայր . բայց երբ զանիկայ կը տեսնէին , իրենք իրենց կ'ըսէին . — Ի՞նչ ընենք այդ պատիւները , երբ այդպիսի զգուելի և գարշելի դէմքով ինքզինքնիս մէկու մը ցուցնելու պիտի չը համարձակինք : Հուսկ ուրեմն արեւուն պէս գեղեցիկ շինական աղջիկ մը ներկայացաւ իրեն , որ Թագուհւոյն թագն ուղեց 'ի գին իւր երիտասարդութեան . այս աղջիկը Փերոննէլ կը կոչուէր : Թագուհին առջի բերանը խիստ ցաւեցաւ այս առաջարկութեան փրայ . սակայն ի՞նչ օգուտ կ'ընէր այս ցաւիլը , քանի որ երիտասարդանալ կ'ուզէր : — Թագաւորութիւնս մէջերնիս բաժնենք , ըսաւ Թագուհին Փերոննէլին , կէսը քեզի թող լինի , կէսն ալ ինձ մնայ , այդ կէսը բաւա-

կան է քեզ, որ նուազս գեղջկուհի մ'ես. —Ո՛չ, պատասխանեց արջին, կէսն ինձի հերիք չէ՛, ես բոլորը կ'ուզեմ. դու ինձ թող իմ գեղջուկ գթակս, և իմ այս գուարթածաղիկ և կայտառ գեղեցկութիւնս, ես ալ քեզ կը թողում, քու հարիւր տարիներդ, այդ կնճռտեալ դէմքդ և մահն որ զքեզ կոխելու վրայ է: —Աղէկ, բայց ետքն ի՞նչ պիտի ընեմ ես, ըսաւ թագուհին, երբ թագաւորութիւն մը չտեսնեամ: —Ինչ պիտի ընե՞ս, ինձ նման պիտի խաղաս, պիտի խնդաս, պիտի երգես, ըսաւ իրեն աղջիկը. զայս ըսելով սկսաւ խնդալ, երգել, և կաքաւել: Թագուհին որ այսպիսի բաներ ընելէն խիստ հեռի կը գտնուէր, ըսաւ անոր. —Դո՛ւ ինչ պիտի ընես երբ ինձ պէս ծերանաս, ըստ որում ծերութեան վիճակին սովորած չես: —Ինչ ընելիքս չեմ գիտեր, ըսաւ գեղջկուհին, սակայն փորձ մ'ընել կ'ուզեմ. զի շատ անգամ լսած եմ թէ խիստ գեղեցիկ բան մ'է թագուհի լինելը: Մինչդեռ ասոնք այս սակարկութեան մէջն էին, ահա վրայ հասաւ Պայն, որ գեղջկուհուոյն ըսաւ. —Կ'ուզէ՞ք ծեր թագուհի մը լինելոյ փորձն ընել, զիտանալու համար, թէ արդեօք այդ վիճակը ձեզ կը յարմարի: —Ինչո՞ւ չէ, ըսաւ աղջիկը: Եւ ահա նոյն հետայն ծերութեան խորշովքն իր ճակատը կը ծածկեն, մազերը կը ձերմկին, մէկէն կը սկսի զառանցող և ձառագէժ լինել, գլուխը կը տատանի, ակունքերը կը խախտին, արդէն հարիւր տարեկան պառաւ մ'է: Պայը առի՞ւթը կը բանայ և անկէ խել մը պալատականներ դուրս կը հանէ, որոց թիւն երթալով կ'աճէր: Ասոնք հազարումէկ մեծաբանքներ կը տեղային իրենց նորընծայ թագուհուոյն: Իրեն մեծ հացկերոյթ մը կը տրուի, բայց ինքն այսորժակ չունի, ծամելու ալ չէ կարող: Ակնկորեալ և սալշած կը կենայ, ոչ ըսելիքը գիտէ և ոչ ընելիքը. ճաթեւու չափ կը հազայ. խուխը կզակին վրայ կ'ընկնի, քթին

վրայ թանձրացած խիւք մը կայ, զոր թեզանիքովը կը սրբէ: Ինքզինքն հայելոյ մը մէջ նկատելով, մատակ կապկախորհնէ մ'աւելի վտիտ ու ազաղուն կը գտնէ իւր դէմքը: Իսկ բուն թագուհին ուրիշ մէկ խորշ մը կը գտնուէր, որ կը խնդար ու քիչ քիչ գեղեցկանալ կ'սկսէր. իր մազերն և իր ակունքերը նորէն կը գային, իր դէմքը թարմ ու խարտեալ գոյն մը կ'առնոյր, բայց խիստ քով թարմ ու խարտեալ գոյն մը կ'առնոյր, բայց խիստ քով խոհակերոցի մոխրաթաթախ ջնջոց մ'էր դարձեր: Ինքն այս վիճակին բնաւ չէր սովորած, և պահպանք զինքը խոհակերոցի սպասաւոր աղախնաց մին կարծելով պալատէն վաճառել կ'ուզէին: Փէրոննէլ զայս տեսնելով, ըսաւ իրեն. —Աւասիկ դու թագուհի չը լինելուդ վրայ մեծապէս վշտացած ես, իսկ ես եւս առաւել վշտացած եմ նոյնը լինելուս վրայ. առ ահաւասիկ քու թագդ և իմ մոխրագոյն կիսազգեստիկս ինձի տուր: Փոխանակութիւնն անմիջապէս կատարուեցաւ: Թագուհին իսկոյն պառաւեցաւ, և գեղջկուհին իւր նախկին երիտասարդութիւնը գտաւ: Հագիւ թէ այս փոփոխութիւնը կատարուեր էր, և ահա երկուքն ալ զզջացան, բայց այլ եւ ժամանակն անցեր էր. Պայն անոնց երկուքն ալ իրենց նախկին վիճակին մէջ մնալու դատապարտեց: Թագուհին ամէն օր կը լար, և երբ մատին ծայրն անգամ ցաւ մը զգար, կ'ըսէր. —Աւ՛գ, եթէ Փէրոննէլ լինէի, հիմայ այս վայրկենիս որ կը խօսիմ, իրաւ խրճիթներու մէջ պիտի վայրկենիս որ կը խօսիմ, իրաւ խրճիթներու մէջ պիտի բնակէի, և շագանակով պիտի սնանէի, սակայն հովուաց հետ՝ կնճնիներու տակ սրնգի ձայնով պիտի կաքաւէի: Ի՞նչ օգուտ ինձ այսպիսի գեղեցիկ անկողին մ'ունենալէս, երբ ես անոր մէջ ցաւերով տառապելէն աւելի բան մը չունիմ. և ի՞նչ շահ ունին ինձ այսչափ մարդիկ՝ որք զիս մխիթարելու չեն կարող: Այս տըրտմութիւնն իր ցաւերն աճեցուց, և տասներկու բժիշկը

որք հանապազ իւր բոլորովքը շարուած էին, ևւս քան զիւս զայրացուցին նոյն ցաւերը, որովք վերջապէս երկու ամիսէն մեռաւ : Փէրոննէլ իւր ընկերաց հետ վճիտ առուակի մը եզերքը կը պարէր երբ թագուհւոյն մահը լսեց . այն ատեն քաջ ճանչեց, թէ թագաւորութիւնը կորանցունելն իրեն մեծ բարեբախտութիւն մ'էր եղեր :

Պայը վերստին իրեն երեւցաւ, և իրեն այրը լինելու համար երեք անձինք առաջարկեց, որ անոնց մէջէն ուզածն ընտրէ : Առաջինն էր ծեր, տխուր, ճառաղէմ և նախանձոտ . բայց հարուստ, զօրաւոր և խիստ մեծանուն իշխան մը, որ ոչ ցերեկն և ոչ գիշերն իր քով պիտի գտնուէր : Երկրորդը՝ բարեկազմ, քաղցրաբարոյ, համեստ, սիրելի և բարձր ազգատոհմէ մը սերեալ, բայց ամէն կերպով խեղճ ու թշուառ : Աերջինն իրեն պէս գեղջուկ մը, որ ոչ գեղեցիկ պիտի լինէր և ոչ տգեղ . զինքն ոչ խիստ շատ պիտի սիրէր և ոչ խիստ քիչ . ոչ այնչափ հարուստ պիտի լինէր և ոչ այնչափ աղքատ : Արդ Փէրոննէլ չէր գիտեր թէ ո՞րն ընտրէ . քանզի ինքը բնականապէս խիստ կը սիրէր գեղեցիկ հանդերձները, ճոխ կարասիքն և մեծ պատիւները : Բայց Պայն ըսաւ անոր . — Գնա՛ աղջիկ, դու խենդ ես, կը տեսնե՞ս այն գեղջուկը, ահա նա է որ քու այրդ պէտք է լինի . դու զերկրորդը խիստ պիտի սիրէիր, առաջինն ալ զքեզ սաստիկ պիտի սիրէր, բայց այդ երկու պարագայքն ալ զքեզ թշուառ պիտի ընէին . ապա ուրեմն բաւական է որ երրորդն զքեզ չը ծեծէ : Աւելի լաւ է խոտերու և վայրի ձար խոտերու վրայ պարել, և աւելի լաւ է Փէրոննէլ լինիլ գիւղի մը մէջ, քան թէ դժբաղդ տիկին մը փափկակեաց մարդոց (beau monde) մէջ : Եթէ բնաւ մեծութեան տենչ մը չունենաս, քու երկրագործ առնդ հետ մէկտեղ խիստ երջանիկ պիտի լինիս :

ԻՔ.

ԺԻՉԷԼ ԹԱԳՈՒՀԻՈՅՆ ԵՒ ԳՈՐԻՉԱՆԻ ՊԱՅՅԻՆ
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Մամանակաւ ծիղէլ անուն թագուհի մը կար, որ մեծ հանճարոյ և ընդարձակ թագաւորութեան մը տէր էր : Իւր ապարանքը բովանդակ կճեայ էր, յարկը կամ տանիքն արծաթէ, և տան կահոյք և անօթք՝ որ այլուր երկաթի և պղնձի են, ասոր տանը մէջ բովանդակ ապականուէր էին : Այս թագուհին Պայ մ'էր . բաւական էր որ բան մ'ընելու բաղձանք միայն ունենար, և ահա անմիջապէս իւր բաղձանքը կը կատարուէր : Բան մը միայն կար, որ իր կամքէն կախեալ չէր, և այս էր իրեն հարիւրամայ պառաւ լինելն և վերստին յերիտասարդութիւն դառնալ չը կարենալը : Թէպէտ երբեմն արեւուն պէս գեղեցիկ, այլ հիմայ այնպէս էր տգեղացած, որ իրեն մեծարանք մ'ընելու համար եկող մարդիկն անգամ, իրեն հետ խօսելու ատեննին պատճառ մը կը վնասուէին՝ որ երեսներն մէկդի դարձնեն, որպէս զի նորա դէմքը չը տեսնեն : Բոլորովին կորացած էր սա, դեղեւոտ, կաղ, կնճռաղէմ, զագիր, գիջակն, որ բոլոր օրը կը հազար, կը խխար, այնպիսի աղտեղութեամբ մ'որ տեսնողին սիրտը բերանը կը գար : Բաց յայտմանէ միակնի էր և գրեթէ կոյր . երկու աչկունքն ալ, կարմիր արեան շրջանակի մը մէջ պարուրուած էին և այս ամենուն վրայ կզակէն մոխրագոյն մօրուք մ'ալ կախուած էր : Ահա այսպիսի վիճակի մը մէջ գտնուելով, ինքզինքն հայելոյ մէջ նկատելու անգամ չէր հանդուրժեր . վասնորոյ և պալատան մէջ գտնուած բոլոր հայելիները խորտակել էր սուեր : Ամենեւին չէր կրնար

իր պալատան մէջ երիտասարդ և վայելուչ դէմքով մէկն ընդունիլ . և իրեն ծառայութեան մէջ ալ, միակամի, սապատողն, կաղ և խեղանդամ մարդիկ միայն կը գործածէր :

Օր մը՝ սոյն թագուհոյն առջեւ հնգետասանամեայ մանկամարդ օրիորդ մը բեցուեցաւ Գօրիզանդ անուն, որ սքանչելի գեղեցկութիւն մ'ունէր : Թագուհին առջի բերան աղաղակեց . — Աերցուի՛, վերցուի՛ ատիկայ իմ առջեւէս : Բայց աղջկան մայրն ըսաւ . — Տիկին, աղջիկս Պայ մ'է, և սոյն այս վայրկենիս իւր գեղեցկութիւնն ու երիտասարդութիւնը քեզ կրնայ տալ : Թագուհին աչքերն այն կողմը դարձնելով պատասխանեց անոր . — Շատ աղէկ, ուրեմն ի՞նչ պարտիմք տալ իրեն ի վարձատրութիւն : — Բոլոր քու գանձդ, նաև քու թագդ իսկ, պատասխանեց մայրը : — Հիմայ այդ մէկ բանին համար իմ ունեցած բոլոր բաներէս յաւիտեան պիտի մերժուի՞մ, գոչեց թագուհին, երբէ՛ք երբէ՛ք, լաւագոյն կը համարիմ մեռնիլը : Թագուհին հազիւ թէ մերժեց էր սոյն պարգեւը և ահա հիւանդ ինկաւ հիւանդութեամբ մը, որ զինքն այնպէս հոտած և զագիր ըրաւ, որ իր սպասահարկու կիներն անգամ, չէին կրնար իրեն մօտենալ, և բժիշկներն ալ ստուգեցին թէ քիչ օրէն պիտի մեռնի : Ահա այս յետին վտանգին մէջ գտնուելով թագուհին, լուր զրկեց աղջկանը, որ գայ իր թագն ու գանձերն առնու, և փոխարէն իրեն տայ իւր երիտասարդութիւնն ու գեղեցկութիւնը : Աղջիկն անոր պատասխանեց . — Ահաւասիկ երբ ես իմ գեղեցկութիւնս ու հասակս քեզ տալով քու թագդ ու գանձերդ առնում, անմիջապէս ես ալ քեզի պէս պառաւ և ձառադէմ պիտի լինիմ, առջի բերան դու չուզեցիր այդ առուտուրն ընել, հիմա ալ ես ինքս վարանած եմ և չեմ գիտեր թէ արդեօք ընելու եմ այդ սակարկութիւնը թէ ոչ : Թա-

գուհին զինքը շատ ատիպեց . և անփորձ աղջիկն որովհետեւ խիստ փառասէր էր, թագուհի մը լինելու բաղձանքին հասնել ուզեց : Սակարկութիւնը կատարուեցաւ : Մէկ վայրկեանի մէջ ծիզէլ ուղղարեւծ և վայելչահասակ կին մ'եղաւ, իր զիմաց գոյնը գեղեցիկ երանգ մ'առաւ, աչքերը աշխուժալից երեւոյթ մ'ստացան, կենաց գարնան ծաղկունք իւր զիմաց վրայ սփռեցան . բոլոր բազմութիւնն իր գեղովն ապշեցոյց : Այլ հարկ եղաւ որ գիւղ մը խրճիթ մը քաշուի, և զժուժ ցնցոտեօք ծածկուած լինի : Գօրիզանդ ընդհակառակն իւր բոլոր հաճոյական հանգամանքը կորսնցուց, և սոսկալի կերպով տգեղացաւ : Այո՛ հռչակաւոր արքունեաց մէջ բընակեցաւ և հոն թագուհոյ մը պէս հրամայեց, բայց երբ հայելոյ մը մէջ ինքզինքը տեսաւ, հառաչեց և ըսաւ որ անգամ մ'ալ իրեն առջին հայելի մը չը բերեն : Ուզեց իր գանձերովը մխիթարուիլ, սակայն այդ գանձերն ու գոհարներն ալ կարող չեղան զինքը ծերութեան ցուերով չարչարուելէն ազատելու : Ա՛նուզէր կաքաւել, ինչպէս որ սովորած էր դարաստանաց հովանոյն տակ և դալարափթիթ ու ծաղկազուարճ մարգագետնին վրայ իր գեղանի ընկերուհեաց հետ, բայց աւա՛ղ, առանց գաւազանի ոտքի վրայ կանգնել անգամ չէր կարող : Մեծամեծ խորտիկներ կ'ուզէր պատրաստել, բայց նա այնքան տկարացեալ էր, այնքան անորժակազուրկ, որ ամենահամեղ համադամն անգամ իրեն նողկանք կը բերէր . նաեւ ակոյց մ'անգամ չունէր և քիչ մը խիւս միայն կրնար խմել ի սնունդ : Երաժշտական եղանակներ մտիկ ընել կ'ուզէր, սակայն խուլ էր : Այն ատեն խիստ ցուեցաւ իւր զուարթածաղիկ մանկամարդութեանն ու գեղոյն վրայ, զորոնք յիմարաբար թողուցեր էր, որպէս զի ձեռք ձգէ թագ մը և գանձեր, զորս իր պիտոյից գործածելու անկարող պիտի լինէր : Եւ որ առաւել ցա-

ւայլին է, ինքն որ յառաջ հովուութի մ'էր, և իր խաչինքը վարելով և երգելով օրերն անցունելու միայն սովոր, օրն ի բուն դբաղեալ էր դժուարին գործերով, զորոնք չէր կարող կանոնաւորել :

Միւս կողմանէ ժիզէլ՝ որ սովորած էր թագաւորելու և ամէն բարիք վայելելու, շատոնցմէ ի վեր մոռցեր էր ծերութեան անպատշաճութիւնները . ինքզինքն այսպէս չքաւորեալ տեսնելով անմխիթար կը հեծէր : - Ի՞նչ, կ'ըսէր ինքնիրեն, ես միշտ այսպէս գրգռեալներով ծածկուած պիտի մնամ : Ի՞նչ բանի կը գայ գեղեցկութիւնս այս աղտողի և պատառատուն ցնցոտեաց տակ : Ի՞նչ օգուտ է ինձ գեղեցիկ լինելս քանի որ գիւղի մը մէջ, այսպիսի անուպայ մարդոց միայն պիտի տեսնուիմ . հոս ամէն մարդ զիս կը նախատէ, անասուններուն ծառայելու և անոնց հովուութիւն ընելու դատապարտուած եմ . աւա՛ղ, երբեմն թագութի մ'էի, իսկ հիմայ յետին աստիճան թշուառութեան մէջ կը տառապիմ, թագս և այնչափ դանձերս թողուցած լինելուս համար : Ո՛հ, երանի թէ անգամ մ'ալ զանոնք վերստին ձեռք ձգէի : Երբ և որ շուտով պիտի մեռնէի, բայց ի՞նչ, միթէ ուրիշ թագութիք չե՞ն մեռնիր : Պէտք չէ՞ մանաւանդ արութեամբ չարչարուիլ և մեռնիլ, քան թէ երիտասարդանալու համար վատութիւն յանձն առնուլ :

Գորիզանդ զգալով թէ ժիզէլ իր նախկին վիճակը կորուսած լինելուն վրայ խիստ կը մերմոքի, կ'ըսէ իրեն . - Պայ մ'ըլլալովս կրնամ երկրորդ փոխանակութիւն մ'ալ ընել : Եւրաքանչիւր ոք իւր նախկին վիճակին դարձաւ . ժիզէլ վերստին թագութի եղաւ, սակայն պառաւեալ և սոսկալի կերպիւ տգեղադէմ : Գորիզանդ ալ նորէն իւր գեղեցկութեան հրապոյրքն ստացաւ, սակայն հովուութեան մը աղքատութեամբ հանդերձ : ժիզէլ ցաւերէ ընկածեալ շուտով զղջացաւ բրածին վրայ և իր կուրուստեան

վրայ ողբաց . բայց Գորիզանդ, զոր թագութիւն անգամ մ'ալ նոր փոխանակութիւն մ'ընելու կը ստիպէր, պատասխան առաւ անոր և ըսաւ . - Չիմայ ես երկու վիճակին ալ փորձը տեսայ . լաւագոյն կը համարիմ երիտասարդ լինել, և սեւ հաց ճաշակել, ու ամէն օր իմ ոչխարաց պահպանութեանը մէջ անոյշ անոյշ երգել, քան թէ քեզ նման թագութի մը լինիլ . *Եւրաքանչիւր ոք իւր նախկին վիճակին դարձաւ* : *Եւրաքանչիւր ոք իւր նախկին վիճակին դարձաւ* :

ԻԳ .

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՅԼՈՐԻՉԱՅ

Գեղջկուհի մը իւր դրացեաց մէջ Պայ մը կը ճանչէր, որուն աղաչեց որ գայ օգնէ իր ծննդաբերութեանց մէկուն, յորում աղջիկ մը ծնաւ : Պայը նախ աղջիկն իւր բազկաց մէջ առնելով նորա մօրն ըսաւ . - Գու ինքնդ ընտրէ . եթէ ուզես՝ արեւուն պէս գեղեցիկ պիտի լինի սա, իսկ իւր հանճարով իւր գեղեցկութեանն աւելի յափշտակիչ, միանգամայն և մեծ թագաւորութեան մը թագութի, բայց թշուառ . կամ թէ քեզ նման տգեղ և գեղձուկ մէկը պիտի լինի, բայց գոհ իւր վիճակէն : Գեղջկուհին իսկ և իսկ սոյն մանկան համար, գեղեցկութիւնը, հանճարն և թագն ընտրեց : - Թշուառութիւն մ'ալ եթէ գլուխը գայ, բախտէն, ըսաւ : Եւ աւասակ աղջկան գեղեցկութիւնը կը սկսէր տեսնուած բոլոր գեղեցկութեանց վրայ ստուերած մը ձգել : Քաղցրահամբոյր, քաղաքավար և յանկուցիչ հոգի մ'ունէր : Իրեն սովրեցնել ուզուած բոլոր բաներն իսկոյն կ'ուսնէր, և անմիջապէս այն *Եւրաքանչիւր ոք իւր նախկին վիճակին դարձաւ* :

սովրեցնողներէն աւելի աղէկ ուսած կը լինէր : Տօնա-
խմբութեան օրերը , դալարազուարճ մարմանդից վրայ
իր ընկերներէն աւելի շնորհալից կերպով կը կաքաւէր :
Իսկ ձայնն երաժշտական գործիքի մը ձայնէն աւելի
քաղցր էր , և իր երգած երգերն ինք կը յօրինէր : Սա
զառաջինն իր գեղեցկութիւնը չէր գիտեր , այլ օր մը
երբ իւր ընկերակցաց հետ միատեղ , ակոնակիտ աղբեր
մը քով կը խաղար , նոյն վճիտ ջուրց մէջ ինքզինքը
տեսնելով , իմացաւ թէ որչափ կը տարբերէր ուրիշ ա-
մէն մարդոցմէ , և ինքզինքին վրայ հիացաւ : Բոլոր
գաւառը գունդագունդ գինքը տեսնելու դիմելով , և ս
առաւել ճանչցուց իրեն իւր գեղեցկութիւնը : Կր մայրն
որ Պային կանխաւ գուշակութեան վրայ մեծ վատահու-
թիւն մ'ունէր , արդէն գանիկայ իբրեւ թագուհի մը կը
նկատէր , և իւր կամարար զիջողութեամբ զայն գլխէ
կը հանէր : Մանկամարդ աղջիկն այնուհետեւ ոչ մանկ
կ'ուզէր , ոչ կար կարել և ոչ իսկ հօտին պահպանու-
թիւնն ընել , այլ միշտ կը զբօսնուր ծաղիկներ հաւա-
քելով , իւր զլուխը զարդարելով , երգելով և անտառայ
հովանոյն տակ պարելով :

Այն երկրին թագաւորը խիստ մեծ զօրութեան տէր
էր և միակ որդի մ'ունէր Բօզիմօնտ անուն , զոր ամուս-
նացնել կ'ուզէր : Սա երբէք յանձն չէր առնուր լսել
որ զրացի տէրութեանց մէկուն օրիորդին վրայ խօսուի .
վասն զի Պայ մը զանի վատահացուցած էր , թէ ինք
գեղջուկ մը պիտի գտնէր , որ երկրի իշխանուհեաց ա-
մենէն գեղեցիկն և ամենէն կատարեալը պիտի լինէր :
Որոշեց իւր թագաւորութեան տակ գտնուած բոլոր
զիւղերուն տասն և եօթն , տասն և ութ տարեկան գեղ-
ջուկ օրիորդները մէկտեղ ժողովել , որպէս զի կարող
լինի արժանաւորագոյնն ընտրելու : Նախապէս դուրս
ձգուեցան շատ մը կոյսեր , որոնք չափաւոր գեղեցկու-

թիւն մ'ուէր ունէին , և անոնցմէ ընտրելով մէկզի զա-
տեցին երեսուն հատ , որոնք միւսներէն խիստ գեթա-
զանց էին գեղով : Յլօրիզ ալ (այս է մտնկամարդ օրի-
որդին անունը) ինքնին այս թուոյն մէջ ընդունուեցաւ :
Ջատնք երեսունը մէկէն ընդարձակ սրահի մը մէջ ամ-
փիթէատրոնի մը ձեւով շարեցին , որպէս զի թագաւորն
և իւր որդին զամէնքը մէկէն կարենան տեսնել : Ամե-
նէն առաջ Յլօրիզ անոնց աչքին դարկաւ , ոսկեծաղ-
կանց մէջ տեղ բուսած գեղափիթիթ վայրի կակաչի մը ,
կամ վայրի թփոց մէջ բուսած դեղահասակ ծաղկիթփը-
թիթ նարնջնուոյ մը պէս :

Թագաւորը հիացած , —Ահա ատիկայ , ատիկայ է
արժանի արքունի թագին գոչեց , և Բօզիմօնտ ինքզին-
քը խիստ երջանիկ գտաւ զՅլօրիզ ժառանգելով : Իսկոյն
չինական գծուծ հանդերձներն հանեցին և ոսկիթիւ բե-
հեղովք զինքն զգեցուցին : Յլօրիզ իսկոյն իւր անձն ա-
համբք և մարգարտօք համակեալ տեսաւ : Տիկնաց
խումբ մը աղախնօրէն իրեն սպասաւորելու զբաղած էր :
Ամէն ոք զայն ևեթ կը մտածէր՝ որ գուշակէ թէ ի՞նչ բան
կրնայ իրեն հաճելի լինիլ , որպէս զի ինք խնդրելու նե-
ղութիւնը դեռ յանձն չառած , զայն իրեն ընծայէ : Ա-
պարանից այնպիսի մէկ շքեղ մասին մէջ բնակած էր ,
որոյ ամէն մէկ սենեկաց ձեղուններէն սկսեալ մինչեւ յա-
տակը , օթոցի , վիժակի , և սրահակի տեղ , լայն հայե-
լեաց թիթղունք գետեղուած էին , որպէս զի իւր գեղեց-
կութիւնն ամէն կողմէ բազմապատկեալ տեսնելով զուար-
ճանայ , և իշխանն որ տեղ որ նայի , հօն իր սքանչաց-
ման առարկայն տեսնելով հիանայ : Բօզիմօնտ թողեր
էր որսը , խաղն և ամէն կերպ մարմնամարզութիւն , որ-
պէս զի կարող լինի միշտ թագուհուոյն քով գտնուելու :
Որովհետեւ իրենց ամուսնութենէն անմիջապէս ետք իւր
թագաւոր հայրը մեռեր էր , անա այս եղանակաւ իմաս-

տուն Յլօրիդ թագուհի եղաւ , և տէրութեան բոլոր գործառնութիւնք նորա խորհրդով կ'որոշուէին : Թագաւորին մայր թագուհին որ Կրօնիպոտէ կը կոչուէր, նախանձեցաւ իւր հարսին վրայ : Խորամանկ էր սա , Ժանտ և անգութ : Պառաւութիւնը նորա բնական տգեղութեան վրայ սոսկալի ձառաղխութիւն մ'ալ էր աւելցուցեր , և ինքը դժոխոց ճիւղ մ'էր դարձեր : Յլօրիզայ գեղեցկութիւնը զինքն աւելի ձառաղէմ կ'երեւցունէր , և վայրկեան վայրկեան զինքն աւելի ի բարկութիւն կը բորբոքէր : Բնաւ չէր կրնար համբերել , որ այսչափ գեղեցիկ անձ մը զինքն այսպէս տգեղ երեւցունէ : Անոր ուշիմութիւնէն ալ կը վախնար ուստի և ինքզինքը բոլորովին նախանձու կատաղութեան մատնեց :

— Դու երբէք մարդու սիրտ չունիս , կ'ըսէր սա շատ անգամ իւր որդւոյն , որ այնպիսի գծուծ գեղջիկ մը հետ ամուսնացեր ես , և ալ աւելի վատացեր ես զանիկայ քու կուռքը ընելով , որ այնպէս կը գողազանայ , որպէս թէ հիմակուան գանուած վիճակին մէջ ծնած լինէր : Երբ քու թագաւոր հայրդ ամուսնանալ ուզեց , զիս ամէն աղջիկներէ նախամեծար ըրաւ . վասն զի ես ալ իրեն հաւասարապատիւ թագաւորի մ' աղջիկ էի : Դու ալ այսպէս վարուելու էիր : Այս գեղջուկ հովուուհին իւր տեղը զրկէ , և դու մտածէ ուրիշ մանկամարդ իշխանուհոյ մը վրայ , որոյ տոհմը քուկինիդ համաձայն գայ : Ռօզիմօնտ իւր մօրը կ'ընդդիմանայր . բայց Կրօնիպոտէ օր մը Յլօրիզայ իւր թագաւոր փեսային գրած մէկ նամակն առաւ , և զանիկայ պալատական երիտասարդ սպասաւորի մը տուաւ , որ տանի այն տոմսակը թագաւորին տայ և ըսէ թէ « Յլօրիզ ինքն ինձ տուաւ այս տոմսակը , քեզ պարտական եղած բոլոր սէրն ինձ նուիրելով » : Ռօզիմօնտ իւր նախանձէն և մօրը տուած չարամիտ խորհուրդներէն կուրացած՝ խեղճ Յլօրիզ

ֆիակի տուաւ բարձր ամուր աչտարակի մը մէջ , որ ծովուն մէջ տեղ բարձրացած Ժայռի մը սեպացեալ գահաւանդին վրայ կառուցուած էր :

Խեղճ Յլօրիզ հոն գիշեր ցերեկ կը լար , չգիտնալով թէ զինքն այնչափ խանդակաթ սիրով սիրող թագաւոր փեսայն , ինչ իրաւամբ իրեն հետ այսպէս անարժան կերպով կը վարուէր : Բնաւ ներելի չէր իրեն տեսնել ուրիշ մէկ մը , բայց ի այն պառաւ կնոջն , որուն զինքը յանձներ էր Կրօնիպոտէ . և այս անօրէնն ալ , խեղճին իւր բանտին մէջ ամէն օր անտանելի նախատիւնքներ և թշնամանքներ կը լուտար : Այն ատեն Յլօրիզ յիշեց իւր գիւղն , իւր խրճիթն և բոլոր իւր գեղջկական զուարճութիւնները : Օր մը մինչ վիշտերու տակ ընկճուած կը գանդատէր իւր մօրը կուրութեան դէմ , որ լուագոյն համարեր էր իւր դստեր գեղեցիկ և թշուառ թագուհի մը , քան թէ տգեղ բայց իւր վիճակէն զո՞ հովուուհի մը լինելը , պառաւն որ իրեն հետ այնչափ խստութեամբ կը վարուէր , եկաւ իրեն ըսաւ , թէ « Թագաւորը դահիճ մը կը զրկէ , որ գայ զլուսիդ կտրէ . և հիմայ քեզ ուրիշ բան չը մնար , բայց եթէ մահուան պատրաստուիլ : — Ես արդէն այդ հարուածն ընդունելու պատրաստ եմ , ըսաւ Յլօրիզ : Եւ յիրաւի Կրօնիպոտեայ խորհրդոց համեմատ , թագաւորին հրամանաւ զրկուող դահիճը կը գտր հրամանին գործադրութեան համար ձեռքը դաշոյն մը բռնած . և հոն յանկարծ կին մ'երեցաւ , որ ըսաւ թէ ինքը թագուհոյն կողմէն կը դար , որպէս զի Յլօրիզին մէկ երկու զաղտնի խօսք ըսէ , անոր մտնելէն յառաջ : Պառաւն անոր հետ խօսելու թոյլ տուաւ յիշեալ կնոջ , վասն զի նա պալատան տիկնայ մէն երեցաւ իրեն . բայց Պայն էր , որ Յլօրիզայ ծննդեան ատեն , անոր գըլուխը գալիք աղէտքը կանխաւ գուշակեր , և հիմայ ալ մայր թագուհոյն աղախնայ միոյն կերպարանն էր առեր »

միջոց մը գտաւ : Մինչդեռ հարսանեաց համար ամէն բան կը պատրաստուէր, թագուհւոյն միտքն եկաւ Պայ մ'որոյ հետ երթնմն մեծ բարեկամութիւն մ'ունեցեր էր . զանիկայ բեթել տուաւ , և հարցուց իրեն թէ , արդեօք չէ՞ր կրնար այս հարսանիքն արգելուլ : — Այդ բանը , տրկին , ուրիշ կերպով չեմ կրնար ընել , ըսաւ , բայց եթէ աղջիկդ կտաւաքաղ թռչնոյ մը փոխելով . զանիկայ սենեկիդ մէջ պիտի ունենաս , բոլոր գիշերը հետդ պիտի խօսի և ցերեկները պիտի երգէ : Թագուհին հաճեցաւ . և ահա յանկարծ իշխանուհին աղուաւ մազ փետուրներով ծածկուած՝ թագաւորին քով թռաւ . անկէ ալ թագուհի մօրը դարձաւ , որ զանիկայ հազար ու մէկ գգուանօք ընդունեց : Սակայն թագաւորը զիշխանուհին շատ փնտռել տուաւ և բնաւ չգտնուեցաւ : Բոլոր արքունիքը սգոյ մէջ էր . թագուհին ալ անօնոյ պէս ինքզինքը արտած կը կեղծէր , բայց ինքը միշտ իր քովն ունէր իր կտաւաքաղ թռչնիկն , և բոլոր գիշերն անոր հետ կը խօսակցէր : Օր մը թագաւորն անոր հարցուց , թէ — Ի՞նչպէս եղաւ որ այսչափ ուշիմ կտաւաքաղ մ'ունեցար : Նա ալ պատասխանեց , թէ — Իմ մէկ Պայ բարեկամուհիս տուաւ զայն ինձ : Երկու ամիսներ շատ տիրութեամբ անցան . վերջպէս հրէշն երկար ատեն սպասելէն ձանձրացած , օր մ'եկաւ թագաւորին ըսաւ . — Քեզ ալ , քու բոլոր պալատականներդ ալ կ'ուտեմ , եթէ ութ օրէն իշխանուհին ինձ չը տաս , վասն զի ես Պարիկ (փէրի) մ'եմ : Այս բանը խիստ վշտացուց թագուհին , որ ամէն բան թագաւորին պատմեց : Խնդրակներ զրկուելով գտան բերին զՊայն , որ իշխանուհւոյն նորա առջի կերպարանքը տուաւ : Սակայն յանկարծ հարսնախօսութեան համար ներկայացաւ ուրիշ իշխան մը , որ բաց ի իւր բնական բերանէն՝ երկու ձևաց ամէն մէկ մատին ծայրն ալ մէկ մէկ բերան

ունէր : Թագաւորը կը վախաբէր իր աղջիկն այս մարդուն տալ , սակայն հրեշն ալ կը վախնար : Իշխանն որ այս իշխանուհւոյն սիրահարեալ էր , Պարիկին հետ մանաւարտիլ որոշեց , զոր թագաւորը խիստ մեծ զբժուարութեամբ յանձն առաւ : Օրն որոշուեցաւ . և երբ այս որոշեալ օրը հասաւ , երկու ախոյեանները պատերազմի դաշտը վազեցին : Ամէն ոք իշխանին փրկութեան համար եռանդապէս ուխտեր կ'ընէր . բայց երբ այնչափ սոսկալի հսկայն տեսան , ամէնքն ալ վախերնէն կը չողային իշխանին համար : Ահագին հսկայն անհեթեթ կաղնի լախտ մը բռներ էր ձեռքը , որով սոսկալի հարուած մ'ըջեցուց Ակլաօրին , (քանզի այս էր իշխանին անունը) . բայց Ակլաօր անոր հարուածէն խուսելով , իւր թուրովն անոր ծնդակապքը (jarret) կտրեց , և երբ հսկայն զիտապաստ գետին փռուեցաւ , սա նորա կեանքը վերցուց : Յաղթութիւն , յաղթութիւն , աղաղակեց բազմութիւնը , և Ակլաօր իշխանն , այնչափ առաւել մեծ գոհութեամբ ամուսնացաւ իշխանուհւոյն հետ , որչափ առաւել սոսկալի և անպատշաճ ակոյռեանէ մը կորդեր էր զայն :

Ին .

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ԿՂՁԻՆ ՀԱՃՈՅԻՑ

Խտրադական Ովկիանու վրայ երկար ատեն նաւարկելէն ետք , շաքարէ կղզի մը տեսանք , որոյ բռները մրգաշաքարէ (compote բէշէ) ժայռերը բերեղաշաքարէ և սեւա շաքարէ էին , և դաշտին մէջ օշարակի առուներ կը վազէին : Բնակիչքն որ խիստ խահամու (friend)

էին, բոլոր ճամբաները կը լիզէին, և մատերնին գետը թաթխելով կը ծծէին: Կային նաեւ մատուտակի անտառներ և մեծ ծառեր, յորոց մեղրախորտի պատառներ կը թափէին, զորս հովը ճամբորդներուն բերանը կը տանէր, որչափ քիչ ալ բացուած լինէր այն: Եւ որովհետեւ այսչափ քաղցրութիւնը մեզի նողկանք բերաւ, ուրիշ երկիր մ'անցնիլ ուզեցինք, ուր ծայրագոյն աստիճանի համեղաճաշակ կերակուրներ կարենան գրտնուիլ: Չմեղ վատահացուցին, թէ այն տեղէն տասն փութափ անդին ուրիշ կղզի մ'ալ կայ, ուր խողպախափ, խողերչիկ և քաջահամեմ համազամոց հանքեր կան, զորս կը պեղեն մարդիկ այնպէս, ինչպէս որ ոսկւոյն հանքերը կը պեղեն 'ի Բերու': Հոն կը գտնուին նաեւ սոխերացի (sauces a l'oignon) առուակներ: Տուներուն պարիսպները կարկանդակի կեղեւէ են: Երբ օդը կ'ամպէ՛ լուրջ կարմիր գինի (vin couvert) կ'անձրեւէ, և պայծառ օրերն ալ, առաւօտեան ցօղը յոյն գինւոյ կամ Աէն-Լօրանտի² գինւոյն պէս ճերմակ գինի է: Այն կղզին երթալու համար, մեր մեկնելու կղզւոյն նաւահանգստին մէջ տասներկու մարդիկ գնել տուինք, որոնք խելքէ դուրս կերպով յախտամարմին էին, և զորս քնացուցիւր էին, որք իրենց խորզալու ատենն այնպէս ուժղին կը շնչէին, որ մեր առագաստը յաջող հողմով լեցուցին: Այն կղզին հասանք թէ չէ, մէկէն ախորժակի վաճառականներու հանդիպեցանք. քանզի հոն համազամոց այսչափ շատութեան պատճառաւ, մարդոց ախորժակն ստէպ կը պակսի եղիր: Կային մարդիկ ալ որոնք քուն կը ծախէին, որոնց զինը ժամերու

1 Գաւառ հարաւային Սմերիկոյ, հռչակաւոր ոսկւոյ և արծաթոյ հանքերով:
 2 Աէն Լօրանտ՝ Հերօլտի մէկ աւանն է, որ Լիւնէլ քաղաքէն մզան մը հեռի է. սա հռչակաւոր է իւր մշկահոտ գինւով:

չափով կ'անտնաւորեալ էր: Բայց այս քուներուն մին միւսէն ծանրագին էր, անոր մէջ տեսնել ուզուած ետքազներուն համեմատութեամբ: Խիստ գեղեցիկ երազները խիստ սուղ էին: Ես ուղածնուն չափ ստակ վճարելով, ասոնցմէ ամենէն հաճոյականները խնդրեցի. և որովհետեւ յոգնած էի, անմիջապէս գնացի պառկեցայ: Բայց հազիւ թէ անկողին մտեր էի, մէկէն անազին ճայթիւն մը լսելով սարսափահար վեր ցատկեցի և օգնութիւն զօչեցի: Ինծի ըսուեցաւ թէ երկիրը կը պատուի: Ես այն ատեն ինքզինքս կորսուելու վտանգին մէջ կը կարծէի, բայց հոն գտնուող մարդիկ զիս ապահովուցին ըսելով, թէ երկիրն ամէն օր որոշեալ ժամու մը մէջ կը բացուի, և ուժղին թափով հուացող տրեւոյ վրիթաղէզ վտակներ, և բիւրանեակ անորժահամ վճիտ ըմպելիքներ կը ժայթքէ: Փութանակի ելայ և անոնցմէ ճաշակեցի, որ խիստ անոյշ էին: Վերջապէս նորէն պառկեցայ, և երազիս մէջ թուեցաւ ինձ, թէ բոլոր երկիրը բիւրեղեայ էր, մարդիկ անուշահոտ ծրխաներիօք կը անանէին երբ ուզէին: Քալիւնին կաքաւելով էր, խօսելնին երգելով: Օղը ճեղքելու համար թռչնոց թեւեր, և ծովերն անցնելու համար ձկան լուղակներ ունէին: Բայց այս մարդիկը հրացանի գայլախազներուն պէս էին, որոց մարդ չը գպչիր վախնալով որ չըլլայ թէ մէկէն կրակ առնուն. զի ստքա սեռնաճրագի (mèche) մը պէս կը բորբոքէին: Ասոնց այսչափ ի բարկութիւն դիւրաբորբոք լինելը տեսնելով, ծիծաղս չէի կրնար բռնել: Ուզեցի հարցնել ասոնց միտոյն, թէ ինչո՞ւ այսչափ դիւրացասումն են. իւր կրուփն ինձ ցուցնելով պատասխանեց, թէ՛-Ես ե՞րբ եմ բարկացիր: Հազիւ թէ քունէս արթնցիր էի, և ահա ախորժակի վաճառական մը գալով ինձ հարցուց թէ ի՞նչ բանի ախորժակ ունենալ կ'ուզեմ. -Եւ եթէ կ'ուզես,

բաւ , քեզի քանի մը աչք ստամոքս ծախսմ , որպէս
 զի բոլոր օրը կերակուր ուտես : Պայմանն ընդունեցայ ,
 և նա ստակովս տասներկու հատ սնդուսէ քսակիկներ
 տուաւ ինձ , զորոնք վրաս առի . և ասոնք ինձի տասն
 երկու ստամոքսներ պիտի լինէին , որոցմով օրուան մէջ
 տասներկու բազմախորտիկ ճաշեր պիտի կարենայի
 դիւրութեամբ մարտել : Տասներկու քսակիկներն առի
 թէ չէ , մահացու քաղց մ'է զիս բռնեց , և այն օրը
 տասներկու հատ բազմախորտիկ սեղաններ լափելով
 սնցուցի : Մէկ ճաշը լմննալուն պէս իսկոյն անօթու-
 թիւնը զիս կը բռնէր , և ես անոր զիս նեղելու ժամա-
 նակ չէի տար : Քայց մինչ ես այսպիսի անյազ քաղցով
 մը կը տառապէի , գտնուեցան մարդիկ՝ որ զիտել տուին
 ինձ՝ թէ այդ ուտելս ստոյգ ուտել մը չէր : Այն երկբի
 մարդիկ անդուզական փափկութիւն մ'և սքանչելի
 մաքրութիւն մ'ունէին : Նրեկոյն բոլոր օրը կերակուր
 օւտելէն ձանձրացայ , օրն ի բուն իւր մարտն առջեւ
 կեցող ձիւ մը պէս . որոշեցի որ միւս օրը բոլորովին
 անոր հակառակն ընեմ , և ինքզինքս հազուադիւս
 բուրկեններով սնուցանեմ : Նախաճաշի համար ինձի
 նարնջի ծաղիկ տրուեցաւ : Կէսօրուան ճաշս աւելի
 մեծածախ եղաւ . նախ բրաբրոն ծաղիկ (թէպէր չիչլի)
 և ապա սպանիական մշկահոտ ծաղկաթաղարներ հրամ-
 ցուցին ինձ : Նախընթրակս ազնիւ նարգէս (գէրրին
 գատէն) միայն եղաւ : Իրիկունն ընթրիքի համար ամէն
 տեսակ անուշահոտ ծաղկանց մեծամեծ կողովներ տուին
 ինձ , որոյ վրայ յաւելցուցին նաև ազգի ազգի քաղց-
 րաբոյր ծխանելեաց բուրմունքներ : Գիշերը մեծ դժուա-
 բամարտութիւն մ'ունեցայ , այնչափ սննդաբար հոտեր
 չնչաձ լինելուս համար : Հետեւեալ օրը մինչեւ իրիկունն
 ծով պահեցի , որպէս զի ինքզինքս սեղանոյ հաճոյց յոգ-
 նութենէն կազդուրեմ : Կնձի ըսին թէ այս գաւառին

մէջ գարմանալի քաղաք մը կայ , և զիս հոն տանիչ
 խոստացան կառքով մը , որ ցայն վայր ինձ անծանօթ
 էր : Զիս փայտեայ ամենաթեթեւ ավտուակի մը վրայ զե-
 տեղեցին , որ շուրջանակի խիտ առ խիտ ամրացուցուած
 մեծամեծ փետուրներով պատեալ էր : Սորա չորս կող-
 մերէն մետաքսեայ պարաններով չորս մեծամեծ թըռ-
 չուններ կապեցին , որոնք ջայլեման չափ մեծ էին ,
 իրենց թեւերն ալ իրենց մարմնոյն համեմատ : Այս թըռ-
 չունները նախ բարձրանալ սկսան : Ես երաստակը
 դէպ արեւելեան կողմը դարձուցի , ինչպէս որ ինձի
 նշանակիր էին : Բարձրաբերձ լեռներն ստօքերուս տակ
 կը տեսնէի , և այնպէս արագ կը թռչէինք , որ օդոյ
 ալիքները ճեղքելու ատենիս , քիչ մնաց որ շնչարգել
 լինէի : Ժամէ մ'այս մեծահուշակ քաղաքը հասանք :
 Այս քաղաքը բոլորովին կճեայ է և Փարիզի եռապա-
 տիկ մեծութիւնն ունի : Բոլոր քաղաքը համարեա թէ
 մի տուն է : Քսան և չորս արքունի ապարոնք կան
 հոն , որոց իւրաքանչիւրն աշխարհիս մէջ գտնուող ա-
 մենամեծ ապարանից չափ մեծ են . և այս քսանուչորս
 ապարանից մէջ տեղը , կայ նաև քսանուհինգերորդ
 մ'ալ , որ միւս ամէն մէկէն վեց անգամ մեծ է : Այս
 տան բնակութեան համար սահմանուած իւրաքանչիւր
 մասունքը բոլորովին իրարու հաւասարաչափ են .
 քանզի այս քաղաքի բնակչաց մէջ բնաւ վիճակի ան-
 հաւասարութիւն չկայ : Այս երկրիս մէջ ոչ ծառայ կայ
 և ոչ ռամիկ . իւրաքանչիւր օք ինքն իւր անձին կը
 ծառայէ : Ծառաներ ունեցող մէկ մ'ալ չկայ , միայն
 թէ շատ մը փոքրիկ խենդուկ ողիներ կան , որք մարդոց
 չորս դին կը թռչտին , և անոնց բոլոր ուղածը նոյն
 վայրկենին մէջ իրենց կը տան : Հոն հասածիս պէս այս
 օղիներէն մէկն առի , որ հետս խիտ ընտանեցաւ և
 չը թողուց որ բնաւ բանի մը կարօտութիւն ունենամ .

գի ինձ բանի մը բաղձալու ժամանակ չէր թողուր : Այնուհետև կը սկսէի յոգնիլ այս նորանոր բաղձանքներէն , զորս ինքզինքս գոհ ընելու աղատութիւնս անգաղար կը յուզէր սրտիս մէջ . և փորձով հասկցայ՝ թէ լաւագոյն է եղեր աւելորդ բաներէն խոյս տալ , քան թէ անգաղար նորանոր բաղձանքներու մէջ գտնուիլ , առանց անոնց մէկուն վրայ կանգ առնելով , անոր քաղցր և հանդարտիկ վայելքն առնուլ կրնալու : Այս քաղաքի բնակիչք քաղաքավար , քաղցրաբարոյ և մարդասէր էին : Զիս այնպիսի մեծ սիրով մ'ընդունեցան , որպէս թէ արդէն իրենցմէ մին եղած լինէի : Խօսել ուղած վարկենիս ուզածս գուշակելով , անմիջապէս կը կատարէին , առանց սպասելու որ միտքս բացատրեմ : Այս բանը զիս իրիստ զարմացուց , և իմացայ որ ասոնք իրարու հետ ամենեւին չէին խօսեր , այլ իրենցմէ ամէն մէկն իր դիմացինին խորհածն անոր աչքին մէջ կը կարգար , ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս որ մէկը զրքի մը մէջ բան մը կը կարգայ . երբ իրենց խորհուրդները ծածկել կ'ուզէին , աչքերնին գոցելը բաւական էր : Զիս սրահ մը աարին՝ ուր անուշահոտութեանց նուազ մը տեղի ունեցաւ , ասոնք բուրկեններն այնպէս ի մի կը զուգեն , ինչպէս որ մեք ձայները կը ներգաշնակեմք . բուրմանց տեսակ մը քաղաքութիւն , որոյ բաղկացու մասանց ոմանք ազդու և այլք զմայլարար անուշ հոտով դաշնակ մը կը կազմեն , որ մեր հատտեալիքը կը խողտէ այնպէս՝ ինչպէս որ զիլ և բամբէ ձայնից ներգաշնակութիւնը մեր լսելիքը կը գգուեն :

Այս երկրին մէջ կանայք կը կառավարեն զարս , գատերն իրենք կը վարեն , իրենք կ'աւանդեն ուսմանց գասերը , պատերազմի ալ իրենք կ'երթան : Իսկ այր մարդիկ ամար մէջ առտուրնէ մինչև երկից երեսնին կը շարտեն , կը գարգարուին , կը մանեն , կար կը կա-

րեն և ասեղնագործութեան կը պարապին . և կը վախնան , մի՛ գուցէ իրենց կանայք իրենց անհնազանդութեան պատճառաւ զիրենք ծեծեն : Կ'ըսուի թէ տարիներ յառաջ այս բանս ուրիշ կերպով կը կատարուէր , բայց այր մարդիկ բաղձանքներէ նուաճալ , այնչափ վատացան , այնչափ ծուլացան ու տխմարացան , որ կանայք անոնցմէ կառավարուելէ ամօթահար՝ հասարակութեան չարեաց յդարման մ'ընելու նպատակաւ ի մի վայր համախմբեցան : Հասարակաց դպրոցներ բացին , յորս իրենց սեռէն ուշիմ անձինք ուսմունք սովորիլ սկսան : Իրենց արանց զէնքերը ձեռքերնէն առին . անոնց ալ ուզածն այս էր , որ երբէք պատերազմի չերթան : Զանոնք դատաստանական ատեանները վարելէ ազատեցին , իրենք հսկեցին հասարակաց բարեկարգութեան , օրէնքներ հաստատեցին և նոյն օրէնքները հասարակութեան պահել տուին , և փրկեցին պետութիւնը՝ որուն հանրական կործանման անշուշտ պատճառ պիտի լինէր արանց անգործութիւնը , թեթեւամտութիւնն և մեղկ ու զեղծ վարմունքը :

Այս տեսարանէն սաստիկ զգածուած՝ և այսչափ խրախճաններէն և զբօսանքներէն յափրացած՝ եզրակացուցի , թէ զգայական հեշտութիւնք որչափ և զիւրափոփոս , որչափ և հեշտընկալ լինին , կը նուաստացընեն զմտրդ , և ոչ երբէք կրնան զայն երջանիկ ընել : Ուստի հեռացայ այս գաւառէն , որ ըստ երևութին այսչափ զմայլարար էր , և ի դարձիս՝ սակաւապէս կենաց , չափաւոր աշխատութեան , մաքուր բարոյականի և առաքինութեանց գործադրութեան մէջ գտայ երջանակութիւնն և առողջութիւնը , զորս չէին կրցեր մատակարարել ինձ շարունակ կերութումներն և ազդի ազդի հեշտութիւնը :

ԻԶ.

ԿԵՂԾ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Մ'Ի 1690

Քանի մը տարի յառաջ գեղեցիկ ճամբորդութիւն մ'ըրինք, զոր եթէ մանրապատում նկարագրեմ, զիտեմ թէ խիստ գոհ պիտի լինիք: Մարտիլիայէն Սիկիլիա գնացինք, և որոշեցինք որ երթանք զՆգլիպտոս տեսնենք. Տիմիաթ հասանք և անկէ ի մեծն Գահիրէ:

Դէպ ի հարաւակողմ վեր ելնելով Նիղոսի ափունքը լաւ մը դիտելնէս ետք, կարմիր ծովն ալ տեսնելու յորդորուեցանք, թէ և աւաջուց այսպիսի բան մը միտքերնիս գրած չէինք: Այս ծովուն ափանց մօտ նաւ մը գտանք՝ որ կղզի մը կ'երթար, որուն համար վատահայուցին զմեզ, թէ Նրանելիաց (Քանարեան) կղզիներէն աւելի զմայլարար է: Ասոր վրայ խօսուած հիտաքանչ բաները տեսնելու փափաքն զմեզ ասոնց հետ դէպի հոն նաւել տուաւ: Նրեսուն օր նաւարկելէն ետք, հուսկ ուրեմն երկիրն ի հեռուստ նշմարեցինք: Որչափ որ կը մօտենայինք այս կղզւոյն, նոյնչափ կ'առաւելոյր աւուշահոտութիւն մը՝ զոր այս կղզին ծովուն վրայ կը սփռէր: Երբ ցամաքն ելանք, իմացանք որ այս կղզւոյն բոլոր ծառերը նոճուց պէս անուշահոտ փայտեր էին, ծանրաբեռնեալ անուշահամ պտուղներով և արտաքոյ կարգի անուշահոտ ծաղիկներով: Երկրին հողն իսկ որ սեւ էր, տրմոյ համն ունէր, և անկէ կտապներ (pastille) կը շինէին: Բոլոր աղբիւրները սառնատեսակ ըմպելիաց փտակներ կը բղխէին: Հոն հաղարջի ջուր, հոս նարնջածաղկան ջուր, այլուր ազգի ազգի զինիւնիք: Բոլոր այս կղզեաց մէջ մէկ տուն մ'ալ չկար. վասն զի հոն օդն ոչ տաք էր՝ ոչ ցուրտ:

Հոն ամէն տեղ ծառոց տակ ծաղկեայ անկողիններ կային, յորս մարդիկ ամենայն գրգանօք կը քննային: Քնոյ մէջ մարդ նորանոր հաճոյական երազներ կը տեսնէր. երկրէն շողիններ կ'երնէին, որոնք առարկաներն յարթութեան տեսնուածէն աւելի կախարդիչ կը ներկայացնէին երեւակայութեան: Այսպէս ասոնք հաճոյական բաներ տեսնելու համար կը քնանային յաւէտ, քան թէ կենաց պիտոյից համար: Դաշտին բոլոր թռչուններն երաժշտութիւն դիտէին և մէկտեղ ժողովուելով սքանչելի նուագներ կը յօրինէին:

Ձեփիւռն իսկ ծառերուն տերեւներն այնչափ կանոնաւոր կը շարժէր, որ անոնց շրջիւնն անգամ քաղցրահնչակ դաշնակ մը կը կազմէր:

Բոլոր նոյն դաւառին մէջ շատ մը բնական ջրվէժներ կային, որոց ջուրերը խռոչացեալ ժայռից մէջ թափելու ատեննին երաժշտական ամենակատարեալ դործիքով մը նուագուած ճարտարարուեստ նուագաց նման նուագ մը կը յօրինէին: Բոլոր այն դաւառին մէջ և ոչ մէկ պատկերհան մը կար. բայց երբ բարեկամի մը պատկերը, կամ դաշտանկար մը կամ ուրիշ որ և է նկար մ'առնուլ կ'ուզէին, ոսկի կամ արծաթի մեծ կոնքի մը մէջ ջուր կը լեցնէին, և ապա ջուրին կոնքը նկարն առնուլ ուղուած բանին դէժ կը դնէին. ջուրն անմիջապէս սառելով հայելոյ թիթեղ մը կը դառնար, որուն վրայ առաքելային պատկերն անեղծ կը մնար: Ուզուած տեղը կրնար տարուիլ այն, և կարի քաջ յղկեալ հայելոյ մը մէջ տեսնուածին չափ ճշգրտատիպ և բնական էր:

Թէ և բնաւ չխնուածոյ մը պէտք չունէին, այսու ամենայնիւ ուղած ատեննին զայն ալ կը չինէին, մեծ դիւրութեամբ: Լեռներ կային, որոց բոլոր մակերևույթը մշտադաւար ծաղկափթիթ մարդով մը ծածկուած

էր, և տակը մարմարին մ'էր, որ թէև մերինէն աւելի տոկուն, սակայն այնչափ կակուղ և այնչափ թեթեւ, որ կողի պէս կը կտրուէր, և սունկէն հարիւր անգամ աւելի դիւրութեամբ կը տեղափոխուէր: Այս եղանակաւ ուրիշ բան չէր մնար իրենց, բայց եթէ գրոցով մը լեռներուն մէջ պալատներ կամ տաճարներ փորել ճարտարագիտութեան կիրթ ճաշակաւ. և յետոյ երկու տղայք կ'առնուին կը տանէին պալատն ուզուած տեղը կը զետեղէին: Փոքր ինչ ժռվալ մարդիկ պատուական անուշահոտութիւններով և եթ կը սնանէին. և որոնք որ աւելի հաստատուն անունդ մ'առնուէր կ'ուզէին, երկրին հողէն կազմուած կտապներէն կ'ուտէին, և անոր աղբիւրներէն բղխած սառնատեսակ բմպիւրներէն կը խմէին:

Որոնք որ ծերանալ կը սկսէին, կ'երթային ութ օր կը փակուէին խոր քարանձառի մը մէջ, ուր բոլոր այս ժամանակը հաճոյական երազովք լի քուն մը կը քարչէին: Բայց այս խաւարչտին տեղը լոյս տանիլ ներկի չէր իրենց: Ութ օրէն ետք կ'արթննային բոլորովին նոր ոյժ մը զգեցած. մազերնին խարտեալ կը լինէր, ճակատնուն և երեսներնուն խորշովքը կը զլւրէին, այլ ևս մօրուք չէին ունենար, երիտասարդական տիոց բոլոր զեղն ու վայելչութիւնը վերստին իրենց կը դառնային:

Այս երկրին մարդոց ամէնքն ալ մեծ հանձարոյ տէր էին, բայց զայն ի բարին չէին գործածեր: Օտար երկիրներէ գերիներ բերելով, իրենց համար անոնց մտածել կը ապին. քանզի այնպէս կը համարէին, թէ իրենք իրենց վրայ մտածելով, անարժան գործ մ'ըրած կը լինէին: Իւրաքանչիւր ոք կ'ուզէր մէկ մէկ վարձուոր խորհրդական ունենալ, ինչպէս որ ի Գաղղիա ոմանք արժուակիրներ ունին, արժուն անձամբ բերելու աշխատութենէն ինքզինքնին խնայելու համար:

Իրենց մէջ ոչ մարդավարութիւն կար, ոչ քաղաքավարութիւն: Առանձնակեաց կեանքը կը սիրէին, վայրագ և զազանային վարմունք մ'ունէին, բարբարոս և անիմաստ երգեր կ'երգէին: Յերանին բացի, իրենց բան մ'առաջարկողին խնդիրը մերժելու համար միայն է այն: Մինչ մեք մեր գրերն ուղղածից տողերու մէջ կը գրեմք, ասոնք իրենցները կիսաբոլորակ տողերու մէջ կը գրեն: Բայց ամենէն աւելի զիս զարմացնողն ասոնց խաղաղու կերպն է: Խաղալու ատեն ռաքերնին կը կծկին, լեզուին դուրս կը ձղեն, և դէմքերնին այնպէս մը կը ծամածռեն, որուն նմանն ոչ Եւրոպիոյ մէջ կը տեսնուի, ոչ Ասիոյ և ոչ իսկ Ափրիկէի մէջ, ուր այնչափ հրէշներ կը գտնուին: Ասոնք օտարաց առջեւ պաղարիւն, երկչոտ և ամէկոտ, այլ իրենց ընտանեաց դէմ յանդուգն և խիստ գայրացկոտ էին:

Թէև այս գաւառին կլիմայն խիստ բարեխառն է, և երկիրնքն անիտիտիս, սակայն մարդոց բարբը յեղյեղուկ է և դաժան: Ահաւասիկ զանոնք ի հեղութիւն ամոքելու գեղ մը: Այս կղզիներուն մէջ տեսակ մը ծառ կայ, որ մի միայն մեծ երկայնաձեւ պտուղ կը բերէ, որ ծառին ամենէն բարձր ճիւղէն վար կը կախուի: Երբ այս պտուղը կը քաղեն, անոր ուտելի մասերը կը փորեն կը հանեն որ խիստ քաղցր է, և կը մնայ կարծրանիւթ և մեծափոր կեղեւ մը՝ որ գրեթէ քնարի մը ձեւն ունի: Այս կեղեւը դիմացկուն և երկայն թելեր ունի, որք քնարն լարերու պէս կեղեւին վրայ ծայրէ ի ծայր քաշուած շարուած են: Այս թելերուն մատով զպցուածին պէս ինքնին ուզուած ձայները կը հանեն: Բաւական է որ ուզուած եղանակի մը անունն անգամ մը բերանով հնչուի. այս հնչման շունչը նոյն թելերուն վրայ ազդուելով, թելերն անմիջապէս նոյն եղանակը կը նուազեն: Ահա այս նուազաց միջոցաւ կարելի է

փոքր ինչ ամօքել այս գաղանացեալ և վայրագ մար-
դիկը : Քայց հակառակ այս հրաշալի երաժշտութեան
հրապուրանաց, սոքա միշտ վերստին իրենց դժնեայ և
անկարեկիր բնութեան մէջ կ'իջնին :

Ինասով հարցուցինք թէ արդեօք բնաւ չե՞ն գտնու իր
այս երկրին մէջ առիւծներ, արջեր, վագրեր և յովազ-
ներ . և իմացայ որ այս հրապուրիչ կզգեաց մէջ մար-
դէն ի զատ կատաղի կենդանի մը չկայ : Թէեւ բոլոր
կիսանքերնիս այս երջանիկ երկրին մէջ անցնել կ'ուզե-
ինք, բայց բնակչաց բարուց դաժանութիւնն զմեզ այս-
չափ հեշտութիւններէն հրաժարելու բռնադատեց : Հարկ
եղաւ մեզ իրենցմէ ազատելու համար վերստին նաւ
նստիլ և հարմիր ծովով Եդիպոսս երթալ, ուսկից խիստ
քիչ օրէն Սիկիլիա դարձանք, ապա յաջող հողմով Քա-
լէրմայէն Մարսիլիա եկանք :

Հոս գանց կ'ընեմ պատմել ձեզ տակաւին ուրիշ շատ
մը հրաշալի հանգամանքներ երկրին բնութեան և ժո-
ղովրդեան բարոյից նկատմամբ : Եթէ հետաքրքիր էք,
խիստ դիւրին պիտի լինի ինձ ուրիշ առթիւ մը ձեր այս
հետաքրքրութիւնը դո՛ւ ընել :

Այլ ուրիշ ի՞նչ հետեւութիւն պիտի հանէք անոնցմէ,
բացի սա ճշմարտութեան, թէ զմեզ բարի և երջանիկ
ընողը դեղատեօիլ երկիրնքն և բերրի երկիրը չեն, թէև
ասոնք մեզ կը դբօսցնեն և մեր զգայարանքը կը դբ-
գուեն : Ո՛չ ապաքէն ասոնք են ընդհակառակն, որ
զմեզ կը մեղկեն, կը նուստացնեն, և մեզ՝ մեր բանա-
կան հոգի մ'ունենալը կը մոռցնեն, և զանց ընել կը
տան մեզ՝ մեր չար հակամիտութեանց յաղթելուն, և
առաքինի լինել աշխատելուն անհրաժեշտ պէտքն, և
առ այն պահանջուած փոյթն ու խնամքը :

Իէ .

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱԼՖԱՐՈՒԹ ԹԱԳԱՌՈՒՆ ԵՒ ԳԼԱՐԻՖԻԼԱՅ

Ալֆարութ անուն թագաւոր մը կար՝ որ իր դբ-
րացեայ ահարկու և իր հպատակաց սիրելի եղած էր :
Իմաստուն էր սա, բարի, արդար, քաջ և յաջողաձեռն
և իրեն բան մը չէր պակսեր : Օր մը Պայ մ'եկաւ զինքը
գտաւ, և ըսաւ թէ — Գլուխդ մեծամեծ աղէտներ պիտի
գան, եթէ սա մատանին չը գործածես : Չայս ըսելով
մատը մատանի մը դրաւ : Երբ մատանւոյն ակնը մատին
ներքեւ կը դարձնէր, մէկէն աներեւոյթ կը լինէր . և երբ
մատին վրայ կը դարձնէր, առջինին պէս տեսանելի կը
լինէր : Այս մատանին իրեն մատին խիստ յարմար եկաւ
և խիստ մեծ հաճոյք պատճառեց : Երբ իր հպատակաց
միոյն վրայ կ'ստկած մը կ'ունենար, մէկէն մատանւոյն
ակնը մատին տակը դարձնելով անոր առանձինն սե-
նեակը կ'երթար և բոլոր ընտանեկան գաղտնիքը կը
լսէր ու կը տեսնէր, առանց տեսնուելու : Եթէ իրեն
դբացի թագաւորաց մէկէն երկիւղ մ'ունենար, կ'եր-
թար մինչեւ անոր ամենածածուկ խորհրդարանը կը
մտնէր, ուր ամէն բան կ'իմանար առանց իմացուելու :
Այսպէս առանց աշխատութեան՝ իրեն դէմ բան մ'ընել
ուզողներուն դաւաճանութեանց առաջքը կ'առնուր :
Իր անձին դէմ նիւթուած շատ մը գաւակցութիւններ
յերեւան հանեց, և զինքն ընկճել ուզող թշնամիները
չփոխեցոյց : Այսու ամենայնիւ սա իր մատանւով
գո՛հ չեղաւ, և Պայէն վայրկեան ժամանակի մէջ աշ-
խարհէ աշխարհ անցնելու հնարքը խնդրեց, — Որպէս
զի կարող լինիմ, կ'ըսէր, գործ մ'աւելի՛ արագ և զիս

աներևոյթ ընծայող մատանւոյն աւելի յարմար կերպով
 կատարելու : Պայը հառաչելով մ'անոր պատասխանեց ,
 — Այդ ուզածդ չափէն աւելի է , վսիցի՛ր , մի՛ գուցէ այս
 վերջին պարզեւը քեզ վնասակար լինի : Բնաւ անոր մտիկ
 չըրաւ թագաւորն և ստիպեց որ այս շնորհն ալ ընէ իրեն ,
 — Լաւ , ըսաւ , ուրեմն հարկ է ինձ՝ որ իմ կամացս հա-
 կառակ տամ քեզ այն պարզեւը , զոր ստանալուդ վրայ
 յետոյ մեծապէս պիտի զղջաս : ԹԱյն ատեն անուշաոտ
 հեղուկով մ'անոր ուսերը շփեց . իսկոյն զգաց՝ որ իր ու-
 սաց վրայ փոքրիկ թռչնոյ թեւեր կը բուսնէին : Այս
 պզտի թեւերը իր հանդերձին տակ անշմարեկի էին ,
 բայց երբ թռչել կ'ուզէր , ձեռքով զանոնք շօշափել
 բաւական էր , և ահա այնպէս կ'երկնային անոնք՝ որ
 անոնցմով նա արծուոյ արագ թռիչքէն յանհունա կը
 գերազանցէր : Երբ այլ ևս թռչել չէր ուզեր , միւս
 անգամ ձեռքովն անոնց կը գպչէր , և ահա այնչափ կը
 պզտիկնային՝ որ իր հանդերձներուն տակ բնաւ չէին
 նշմարուեր : Ահա այս միջոցաւ քանի մը վայրկեաններու
 մէջ թագաւորն ամէն զի կ'ընթանար , ամէն բան կը
 գիտնար , և ոչ ոք կարող կը լինէր իմանալ , թէ նա այս
 բաներն ինչ միջոցաւ կը գուշակէ . քանզի կ'առանձնա-
 նար բոլոր ցերեկը , և իր ներքին սենեկին մէջ փակ-
 ուած կ'երեւնար , և բնաւ մէկ մը ներս մտնելու չէր
 համարձակիր . բոլոր հոն եղած ատենն ինքզինքն իր
 մատանւոյն միջոցաւ աներևոյթ կ'ընէր , թեւերը կը
 տարածէր շօշափելով , և տար աշխարհուեր կ'անցնէր :
 Այս եղանակաւ բազմաթիւ պատերազմաց մէջ մտաւ ,
 որոց ամենուն մէջ ալ յաղթութիւնն իր ուզած կերպովն
 ի գլուխ տարաւ : Բայց որովհետեւ ինքն ամէն մարդոց
 գաղտնիքը միշտ կը տեսնէր , զանոնք այնպէս չար ,
 այնպէս կեղծաւոր գտաւ՝ որ ինքզինքն և ոչ մէկու մը
 կը վատահէր : Որչափ որ երթալով աւելի զօրեղ և ահաբ-

կու կը լինէր , նոյնչափ իւր հպատակաց իւր վրայ ու-
 նեցած սէրը կը նուազէր : Յայտնի կը տեսնէր՝ թէ զինքը
 չէին սիրեր նաեւ անոնք , որոց երբեմն ամենամեծ
 բարիք ըրած էր : Ինքզինքն սիրտիկու համար որոշեց՝
 որ երկրի բոլոր տէրութեանց աշխարհներն երթալով ,
 փնտռէ , գտնէ կատարեալ կին մը՝ զոր կարող լինի
 իրեն հարսնացնելու , անկէ սիրուի և անով երջանիկ
 լինի : Զայն երկար ատեն փնտռեց . և որովհետեւ ամէն
 բան կը տեսնէր առանց տեսնուելու , ամենախորին և
 անթափանցելի գաղտնիքներ կ'իմանար :

Բոլոր արքունիքները քնաց և ամէն տեղ կեղծա-
 ւոր կիներ գտաւ , որք ամենէն սիրուիլ կ'ուզէին և
 հաւատարմութեամբ իրենց այրը սիրելու տեղ , նոյն իսկ
 իրենց անձը կը սիրէին : Սոսկականաց տուններն ալ մտաւ
 և տեսաւ՝ որ օրիորդաց մին թեթեւամիտ և յեղյեղուկ
 էր , միւսը նենգածոտ , մին բարձրամիտ , միւսը կամա-
 հաճ , գրեթէ ամէնքն ալ կեղծաւոր , ընդունայնասէր և
 իրենց անձանց կուսպաշտներն էին : Մարդոց մինչև ամե-
 նաստորին վիճակին գիշաւ , և վերջապէս գտաւ սղքատ
 երկրագործի մ'աղջիկն՝ որ արեւուն պէս զեղեցիկ էր ,
 միանգամայն և միամիտ և անխարդախ իւր այնչափ
 զեղեցկութեան մէջ՝ զոր առ ոչինչ կը համարէր . և իրօք
 ալ ասիկայ իր ջնաշխարհիկ հանգամանաց ամենէն
 վտըրն էր . զի սա այնպիսի միտք մ'և առաքինութիւն
 մ'ունէր , որք իւր ուրիշ բնական ձրից վրայ ստուե-
 ղած մը կը ձգէին :

Բոլոր իւր դրացի երիտասարդուիք զայն տեսնելու
 համար զմիմեամբք երեւելս կ'առնէին , և ամէն մէկ
 երիտասարդ՝ զայն իրեն հարսնացնելով միայն իւր եր-
 ջանկութիւնն ապահովել կը կարծէր :

Աշփարութ թագաւորը չը կրցաւ զայն տեսնել առանց
 անոր սիրահարելու : Զանիկայ խնդրեց հօրէն՝ որ խըն-

դուժենէն քիչ մնաց որ խելագարէր, տեսնելով որ իւր դուստրը մեծ թագուհի մը պիտի լինէր: Այսպէս Գլարիֆիլ (այս է աղջկան անունը) հօրը խրճիթէն արքունիք անցաւ, ուր շքադրաց բազմութիւն մը զինքն ընդունեց: Բայց ինք ասոնցմով չը շլացաւ. պահեց իւր ողջմտութիւնը, համեստութիւնն ու առաքինութիւնը, և իր ուստի եկած լինելն ալ բնաւ չը մոռցաւ՝ նաև այն ատեն, մինչ պատուոյ բարձրութեան ծայրն էր հասեր: Թագաւորն անոր վրայ ունեցած խանդաղատանքը կրկնապատկեց, և վերջապէս կարծեց՝ թէ ալ երջանկութեան պիտի հասնի, և արդէն կատարելապէս երջանիկ լինելու ալ սկսեր էր. ահա այսպէս թագուհոյն բարի սրտին վստահացեր էր: Կնքդինքն ամէն ժամ աներեւոյթ կ'ընէր, զանիկոյ դիտելու և յանդգաստից ըմբռնելու համար, բայց անոր վրայ բնաւ չէր գտներ բան մը՝ որ զայն հիանալի չընծայէր: Այլ ևս ուրիշ բան չէր մնացեր իր սրտին մէջ, բայց եթէ նախանձու և կասկածանաց դոյզն մնացորդ մը՝ որ տակաւին փոքր մի գինքը կը վրդովէր, անոր հետ ունեցած բարեկամութեան նկատմամբ:

Պայն՝ որ իրեն վերջին պարգեւին աղիտաբեր հետեւանքները գուշակեր էր, ստէպ ստէպ զայն իրեն կ'ազդարարէր: Թագաւորն այս բանէն խիստ ձանձրացած՝ հրաման տուաւ՝ որ անգամ մ'ալ զայն իր արքունիքը մտնելու չը թողուն: Եւ թագուհոյն ալ ըսաւ՝ թէ հրաման չունիմ որ զատիկայ քովդ ընդունիս: Թագուհին իրեն հնազանդիլ խոստացաւ, բայց մեծ դժուարութեամբ, քանզի շատ կը սիրէր այս բարի Պայը: Եւ մը Պայը՝ թագուհին ապաղային մէջ պատահելիք իրողութեանց անդեկայնելու եկաւ. պաշտօնակալի մը կերպարանօք անոր քով մտաւ և իր ով լինելն անոր իմացուց: Մէկէն թագուհին դարձաւ իր խանդաղատանօք զինքը

գրկեց: Թագաւորն որ Պային ինքզինքը թագուհոյն յայտնելէն անմիջապէս ետք, աներեւութապէս հոն եկեր էր ձիւղ այն ատեն, յորում թագուհին՝ պաշտօնակալի կերպարանքն առած Պայը կը գրկէր, տեսաւ զայս և նախանձէն յափշտակուած մինչև կատարութեան աստիճան հասաւ: Քաշեց թուրն և թագուհին սրտէն կարելէր խոցեց, որ չնչասպառ իր բազկաց մէջ ինկաւ: Այս վայրկենիս Պայն իր բուն կերպարանքն առաւ. թագաւորը զանիկայ ձանչցաւ միանգամայն և թագուհոյն անմեղութիւնն իմացաւ: Այն ատեն ինքզինքն սպաննել ուզեց. Պայը հարուածն արգիլեց և զանի միտիթարել ջանաց: Թագուհին վերջին շունչը տալով ըսաւ. — Թէպէտ քու ձեռքէդ կը մեռնիմ, սակայն բոլորովին քուկդ կը մեռնիմ: Ալֆարութ դառնապէս ողբաց Պային կամաց հակառակ պարգեւ մ'ուզած լինելուն թշուառութիւնն՝ որ իրեն խիստ աղիտաբեր եղեր էր: Իրեն դարձուց մատանին և թախանձեց՝ որ թեւերն ալ իրմէ առնու: Իր մնացեալ աւուրքը դառնութեանց և վշտաց մէջ անցան. և ոչ այլ ինչ կը մնար իրեն ի միտիթարութիւն, բայց եթէ միշտ երթալ լալ Գլարիֆիլայ գերեզմանին վրայ:

իւր.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՌՕՉԻՄՕՆՏԻ ԵՒ ՊՐԱՄԻՆՏԱՅ

Ատենով Ռօզիմօնտ անուն արեւուն պէս գեղեցիկ երիտասարդ մը կար, որ իր գեղեցկութենէն զատ՝ այնչափ հանձարեղ և առաքինի էր, որչափ որ իր անդրաանիկ եղբայրը Պրամիմտ տգեղ, անհաճոյ, անասնամիտ

Ա չար էր : Մայրերնին որ իր մեծ տղուն վրայ սարսափով կը նայէր , կրտսերը գիտելով չէր կշտանար : Նախանձաբեկ անդրանիկը սոսկալի զրպարտութիւն մը հնարեց իւր եղբայրը կորսնցնելու համար : Իր հօրն ըսաւ , թէ —Ռօզիմօնտ յաճախ քու թշնամիդ եղող այս անունն զրացուցն տունը կ'երթայ , որպէս զի մեր տան մէջ անցած դարձածն անոր պատմէ և քեզ դեղակուր ընելու միջոց մը թելադրէ : Հայրն իւր որդւոյն դէմ սաստիկ զայրացած՝ անգթաբար ծեծեց զայն և արիւնլուայ ըրաւ . յետոյ երեք օր բանտը զրաւ զայն և անսուաղ թողուց . և հուսկ ապա զանիկայ տունէն վռնտեց , զինքն սպաննել սպառնալով եթէ անգամ մ'ալ տուն դառնայ : Մայրը սարսափած՝ չը համարձակեցաւ բան մ'ըսելու , և յռիկ հեծեծելէն զատ ուրիշ բան մը չը կրցաւ ընել : Տղան լալով միկնեցաւ , առանց գիտնալու թէ զիչերն ուր պիտի ապաստանի : Երիկուան դէմ մեծ անտառ մը մտաւ . զիչերն իրեն վրայ հասաւ ժայռի մը տակ : Քարայրի մը դրանն առջև մամուռայ գորգի մը վրայ նստաւ , ուսկից ականակիտ վտակ մը կ'անցնէր . և հոն սաստիկ յոգնութենէն քունը տարաւ : Առտուանց արշալոյսին արթննալով , գեղեցիկ կին մը տեսաւ ոսկիսար ճարտուկ (զըր) երիվարի մը վրայ նստած , որ որսի երթալ կը թուէր : —Յղջիրուի մը և շուներու այս կողմերէն անցնելը չը տեսա՞ր , հարցուց անոր կինը : Ռօզիմօնտ չէ ըսաւ : Եկնը նորէն յարեց . —Կը թուի ինձ թէ վշտացեալ ես , ի՞նչ է վիշտդ . ա՛ռ , ահա քեզ մատանի մը՝ որ զքեզ մարդոց ամենէն Երջանիկն և ամենէն զօրաւորը պիտի ընէ , եթէ այնու չը զեղծանիս : Երբ մատանւոյն ա՛նը մատիդ ներքև դարձնես , աներեւոյթ պիտի լինիս . իսկ եթէ մատիդ վրայ դարձնես , յայտ յանդիման պիտի տեսնուիս : Երբ մատանւոյն ճկոյթ մատդ դնես , իբրև որդի թագաւորին

արքունի սպասաւորներէ շրջապատեալ պիտի երեւնաս : Երբ չորրորդ մատդ դնես , քու բնական կերպարանքովդ պիտի տեսնուիս : Երիտասարդն անմիջապէս հասկցաւ , թէ այն իրեն հետ խօսողը Պայ մ'էր : Պայն այս խօսքերէն ետք անտառին մէջ աներեւոյթ եղաւ . իսկ երիտասարդն անմիջապէս մեծաւ անձկով իւր հօրը տունը փութացաւ , որպէս զի իւր մատանւոյն փորձն ընէ : Ինքն առանց տեսնուելու , տեսաւ և լսեց ինչ որ կ'ուզէր : Հիմայ իրեն ձեռքն էր եղբօրմէն իւր վրէժն առնուլ , առանց ինքզինքը վտանգի մը տակ դնելու : Ինքզինքն առանձինն իր մօրը ցուցուց , անոր վիզը փաթթուեցաւ և բոլոր իր հրաշալի արկածներն անոր պատմեց : Ապա կախարդեալ մատանին իր ճկոյթը դնելով , յանկարծակի գահաժառանգ արքայորդի իշխանին կերպարանօքն երեւցաւ , հետն ուննալով հարիւր գեղեցիկ ձիեր և անհնարին մեծասպաս ճոխութեամբ հագուած բազմաթիւ արքունի պաշտօնակալներ : Հայրն արքայորդին իւր փոքրիկ տան մէջ տեսնելով ապշեցաւ մնաց , և չէր գիտեր թէ ի՞նչպէս պէտք էր զայն պատուասիրել :

Այն ատեն Ռօզիմօնտ անոր հարցուց , թէ —Քանի՞ տղայ ունիս : —Երկու , պատասխանեց հայրը : —Չանոնք տեսնել կ'ուզեմ , հիմայ այս վայրկենիս հոս բերել տաս զիրենք , յարեց Ռօզիմօնտ , զի զանոնք երկուքն ալ պալատը տանիլ կ'ուզեմ , որպէս զի իրենց բախտ մը պատրաստեմ : Հայրը վախէն դող ելած կակազելով ըսաւ անոր . —Ահաւասիկ անդրանիկը զոր քեզ կը մատուցանեմ : —Հապա կրտսերն ո՞ւր է , զայն ևս տեսնել կ'ուզեմ , ըսաւ Ռօզիմօնտ : —Հոս չէ , ըսաւ հայրը , ես զինքն իր մէկ յանցանքին համար պատժեր էի , ինքն ալ զիս թողուց դնաց : Այն ատեն Ռօզիմօնտ անոր պատասխանեց . —Չանիկայ կրթելու էիք և ոչ թէ տունէն վա-

բելու . ինչ և իցէ անդրանիկդ ինձի տուր՝ որ միշտ իմ հետ պիտի լինի . դու ալ այս պահապաններուն հետեւն գնա , որք քեզ պիտի տանին այն տեղը՝ զոր իրենց պիտի ըսեմ : Մէկէն երկու պահապան զինուորներ հայրն առին տարին . և Պայն որոյ վրայ արդէն խօսած ենք , զանիկայ անտառին մէջ գտնելով ոսկի դաւազանով մը անոր զարկաւ , և խոր ու խաւարչտին անձաւ մը մըտցուց՝ ուր կախարդեալ մնաց . — Հո՛ս մնաս , ըսաւ իրեն Պայը , մինչև որ որդիդ ինք գայ քեզ այս տեղէս հանէ : Սակայն որդին թագաւորին արքունիքը գնաց այնպիսի աստն մը , յորում բուն գահաժառանգ երիտասարդ իշխանը հեռաւոր կղզի մ'արչաւեր էր ի մարտ պատերազմի , հողմավար դէպ անծանօթ ափունքներ մղուեր , և հոն նաւակոծութեան մը հանդիպելէն ետք , վայրենի ժողովրդեան մը ձեռք գերի էր ինկեր : Ռօզիմօնտ արքունեաց մէջ կրեցաւ , իբր թէ ինքն եղած լինէր գահաժառանգ իշխանն՝ որ կորսուած կը կարծուէր , և ամէն մարդիկ զինքը կը լային . ըսաւ , թէ — Քանի մը վաճառականաց օգնութեամբ էր՝ որ ես դառնալ հոս գալու յաջողեցայ , և առանց անոնց կորսուած պիտի լինէի : Իր այս երեւումը հասարակաց ուրախութեան պատճառ եղաւ : Թագաւորը խնդութենէն այնչափ յախշատակուած էր , որ չէր կրնար խօսիլ . և բնաւ չէր դադրեր գրկելէ , գոռելէ իւր որդին՝ զոր մինչև այն ատեն մեռած կարծեր էր : Թագուհոյն զորովալիր խանդաղատանքն աւելի սրտաշարժ եղաւ : Ուրախութեան տօներ կատարուեցան բոլոր թագաւորութեան մէջ : Օր մը կարծեցեալ արքայորդին իւր ստոյգ եղբօր Պրամինտին ըսաւ . — Դու գիտես՝ որ ես զքեզ քու գիւղէդ հանեցի , քեզ երջանիկ վիճակ մը տալու համար . բայց ես ալ գիտեմ որ դու ստախօս մ'ես , և քու զրպարտութեամբք քու եղբօրդ Ռօզիմօնտին թշուառութեան

պատճառ ես եղած . հոս պահուած է նա , կ'ուզեմ որ իրեն հետ խօսիս , և ինքը քու զրպարտութիւնդ երեսդ զարնէ : Պրամինտ զողալով անոր ոտքն ինկաւ և իր յանցանքը խոստովանեցաւ : — Դնձ ի՞նչ փոյթ , ըսաւ , կ'ուզեմ որ եղբօրդ հետ խօսիս , և անկէ ներողութիւն խնդրեա . իրաւ շատ վեհանձն եղած պիտի լինի նա , եթէ քեզ ներէ . իմ առանձին սենեակս է . ես այս վայրկենիս զինք քեզի պիտի ցուցնեմ . բայց ես ուրիշ մօտակայ սենեակ մը պիտի երթամ , որպէս զի զքեզ իրեն հետ ազատ թողում : Պրամինտ հնազանդելու համար ներքին սենեակը մտաւ : Ռօզիմօնտ անմիջապէս մատանին փոխեց , եղած սենեկէն ելաւ և ապա ներքին սենեկին ետեւի կողմէն բացուած դուռնէ մը ներս մտաւ իր բուն կերպարանօք , ուր Պրամինտ զանիկայ տեսնելով խիստ ամչցաւ . անկէ ներումն խնդրեց և բոլոր իր յանցանքները քաւել խոստացաւ : Ռօզիմօնտ լալով անոր փարեցաւ , իրեն ներեց և ըսաւ . — Թագաժառանգ իշխանին առջև խիստ մեծ շնորհ գտած եմ . իմ ձեռքս է զքեզ կորսնցնել կամ ցկեանս բանտարդել պահել , բայց ես կ'ուզեմ այնչափ բարի լինել քեզ նկատմամբ , որչափ դու ինձ նկատմամբ չար գտնուեցար : Պրամինտ ամօթահար և ակնկոր , ամենայն ակնածու մեծարանօք պատասխանեց նորա սոյն վեհանձն վարման , աչքը վերցնել և զանիկայ եղբայր իսկ կանչել չը համարձակելով : Ասկից ետք Ռօզիմօնտ այնպէս մը ձեւացուց , որպէս թէ գաղտնի ուղեւորութիւն մը պիտի ընէ և երթայ դրացի տէրութեան մը իշխանուհոյն հետ կարգուի . բայց այս պատրուակաւ գնաց մայրը տեսաւ , արքունեաց մէջ ինչ որ ըրեր էր բոլորն ալ պատմեց , և փոքր ինչ դրամական օգնութիւն մ'ըբաւ անոր առտին պիտոյից . վասն զի թէև թագաւորն իրեն թողուցեր էր առնուլ ինչ որ ուզէ , բայց ինքն երբէք շատ չէր առ-

նոր: Ի վերայ այս ամենայնի՝ անողին պատերազմ մը բորբոքեցաւ այս թագաւորին և ուրիշ զրացի թագաւորի մը մէջ տեղ, որ անիրաւ և չարամիտ մարդ մ'էր: Ռօզիմօնտ թշնամի թագաւորին արքունիքը գնաց իր մատանւոյն միջոցաւ յաներեւոյթս, և անոր բոլոր գաղտնի խորհրդարաններուն մէջ մտաւ: Թշնամնաց բազմութեան նկատմամբ բոլոր իմացածներն իր օգտին դործածեց, ինքն ալ այնչափ բազմութեամբ մը անոնց յարձակման առաջին առաւ և զանոնք շփոթեցուց, անոնց դէմ բանակ մը ճակատեցոյց, մեծ պատերազմի մը մէջ զանոնք խապառ ի պարտութիւն մատնեց, և անոնց հետ արդար պայմանօք սահմանեալ, խաղաղութեան պատուաւոր դաշնագիր մը կնքեց: Թագաւորն այլ ևս ուրիշ բան չէր մտածեր, բայց կթէ ամուսնացընել զայն իշխանուհւոյ մը հետ, որ զրացի ընդարձակածաւալ թագաւորութեան մը ժառանգն էր և չքնադադեղ քան զԹարխիթայս¹: Բայց օր մը՝ մինչ Ռօզիմօնտ որսի գնացած էր այն անտառն ուր Պայը զառաջինն իրեն երեւցիր էր, յանկարծակի կրկին երեւցաւ անոր և ըսաւ խրոխտ ձայնիւ մը. — Զգոյշ կեցիր, չըլլայ թէ արքայորդւոյն անունովն ամուսնանաս. մարդ խաբեղն երբէք ներկի չէ. անչուչտ է թէ արքայորդին՝ որուն տեղ դրած են զքեզ մարդիկ, պիտի դայ օր մ'իր հօրն յաջորդէ. գնա՛, վնտռէ՛, դախի՛ր զինքը կղզւոյ մը մէջ, ուր առանց դժուարութեան պիտի տանին զքեզ հողմունք՝ զորս պիտի զրկեմ քու նաւուդ առագաստները լեցնելու համար: Փութա՛ սոյն ծառայութիւնը մատուցանել արդի, հակառակ քու ընդունայնամտութիւնդ զգուռդ սնափառութեան, և բարի մարդու մը պէս քու նախկին վիճակիդ դառնալու նայէ: Եթէ այս

բանս չընես՝ անիրաւ և թշուառ պիտի լինիս և ես զքեզ նորէն քու նախկին թշուառութեանցդ մէջ պիտի ձգեմ:

Ռօզիմօնտ առանց դժուարութեան այսպիսի իմաստուն խորհուրդէ մ'օգուտ քաղեց: Կրացի տէրութեան մը հետ գաղտնի բանակցութիւն մ'ընելու պատրուակաւ նաւ մը նստաւ, և հովերն իսկ և իսկ տարին զինքն այն կղզին, ուր ստոյգ արքայորդին կը գտնուի, ըսեր էր իրեն Պայը: Թագածառանդ իշխանն, ինչպէս ըսինք, վայրենի ժողովրդեան մը մէջ գերի էր ինկեր, ուր զանիկայ հօտից պահապան դրեր էին: Ռօզիմօնտ յաներեւոյթս գնաց գտաւ զանիկայ արօտի մը մէջ, ուր նա իր հօտին կ'առաջնորդէր: Վերցուց զայն, և ծածկելով իր յատուկ վերարկուովն որ իրեն պէս աներեւոյթ էր, զանիկայ այս անգութ ժողովրդեան ձեռքէն կորզեց և նաւն ելան: Պային հնադանդ ուրիշ հովեր զանոնք նորէն իրենց տեղը դարձուցին: Երկուքն ի միասին թագաւորին եղած սննտեկը մտան. Ռօզիմօնտ իր բուն կերպարանօք նախ թագաւորին մօտենալով, ըսաւ. — Կու զիս քու որդիդ կարծեցիր, ես այն չեմ, բայց քեզի կը տամ զայն. ահա նա ինքը: Թագաւորը հիացած իր բուն որդւոյն մօտեցաւ և ըսաւ. — Միթէ դու չհաս, որդեակ, որ իմ թշնամիներուս յաղթեցիր, և ամենայն փառօք խաղաղութիւն հաստատեցիր. կամ թէ ստոյգ է արդեօք, որ նաւակոծութեան մը հանդիպելով գերի ինկար, և իրա՛ւ, այդ Ռօզիմօնտն զքեզ ազատեց: — Այո՛, հայր, պատասխանեց որդին, ինքն էր որ եկաւ այն երկիրը, յորում ես գերի էի, զիս անկէ յափշտակեց և հոս բերաւ. նմա կը պարտիմ թէ ազատութիւնս, և թէ զքեզ վերատին տեսնելու հաճոյքը, և դու այդ յաղթութիւնն նմա կը պարտիս և ոչ ինձ: Թագաւորն իրեն ըսուածին չէր կրնար հաւատալ. բայց Ռօզիմօնտ իր մատանւոյն

¹ Տես առակ Ը. երես 13: Երան. 1:

տեղը փոխելով, թագաւորին ներկայացաւ արքայորդւոյն կերպարանօք . և թագաւորը մեծապէս սարսափմամբ երկու մարդիկ մէկէն տեսաւ, որոց երկուքն ալ իր մի և նոյն որդին լինել կը թուէին : Այն ատեն այսչափ ծառայութեանցը փոխարէն ամբաւ գանձեր չնորհեց անոր, զորս նա մերժեց : Մի միայն շնորհ մը խնդրեց անկէ, որ իր Պրամինտ եղբայրը հաստատուն պահէ այն պաշտաման մէջ զոր կը վարէր յարքունիս : Իսկ ինքը որովհետեւ կը վախնար բախտին անհաստատութենէն, մարդոց նախանձէն և իր դիւրագայթ բնութենէն, մօրը հետ ինքնակամ իր զիւղը քաշուեցաւ, ուր երկրագործութեան սկսաւ :

Օր մ'անտառին մէջ նորէն տեսաւ զՊայն, որ իրեն ցուցուց այն քարանձաւն, ուր իր հայրը բանտարկուած էր, և ըսաւ այն խօսքերը զորս պէտք էր արտաբերել զանիկայ ազատելու համար . նա եռանդազին ուրախութեամբ մ'արտաբերեց այն խօսքերը, և ազատեց իր հայրը՝ որուն երկար տարիներէ հետէ անհամբեր անձկութեամբ կը բաղձար . և իւր ծերութեան օրերն ամենայն քաղցրութեամբ անցնելու համար պէտք եղած ապրուստը տուաւ անոր : Այսպէս Ռօզիմօնտ բոլոր իր ընտանեաց բարերարն եղաւ, և իրեն չարիք ընել ուզողներուն բարիք ընելու քաղցրիկ հաճոյքը վայելեց : Արքունեաց համար ամենամեծ գործեր ի գլուխ տանելուն փոխարէն, ուրիշ բան մը չուզեց անկէ, բայց եթէ անոր ապակսնութենէն հեռու մնալու ազատութիւնը : Իւ ի լրումն իմաստութեան իւրոյ, վախցաւ որ չը լինի թէ իր մատանին անգամ մ'ալ զինքն իր առանձնութենէն ելնելու հրապուրէ, և վերադառնալ ինքը մեծամեծ գործերու միջամուխ ընէ, դարձաւ վերստին այն անտառն ուր Պայն իրեն այսչափ մարդասիրութեամբ երեւցեր էր : Ամէն օր կ'երթար այն քարայրին քով, ուր

երբեմն զանիկայ տեսնելու երջանկութիւնն ունեցեր էր, ըստ որում զանիկայ հոն գտնել կը յուսար : Հուսկ ուրեմն օր մը Պայն հոն իրեն երեւցաւ և ինքը կախարդեալ մատանին անոր տուաւ : — Ահա՛ քեզի կը դարձնեմ, ըսաւ, այն պարգեւն, որ թէպէտև անդին է, բայց նաև կարի վտանգաւոր և անով զեղծանիլը կարի դիւրին . և ես այն ատեն միայն պիտի կրնամ ինքզինքս յապահովի համարիլ թէ պիտի չելլեմ իմ առանձնութենէս, երբ այլ ևս չունենամ այս մատանին, որ զիս պիտի փորձէ իմ բոլոր կիրքերս գոհ ընելու միջոցներովը :

Մինչդեռ Ռօզիմօնտ այս մատանին Պայն կը տար, Պրամինտ՝ որոյ ժանտափուտ բնութիւնը բնաւ չէր ուղղուած, իր բոլոր կրից անձնատուր էր եղեր : Ուզեց Ռօզիմօնտի դէմ անարժան կերպով վարուելու համոզել զարքայորդին, որ հօրը տեղ թագաւորեր էր : Պայն Ռօզիմօնտին ըսաւ . — Եղբայրդ միշտ զրպարտի՞ ուզեց զքեզ նոր թագաւորին կասկածելի ցուցնել և կորսնցնել . պատժապարտ է, պէտք է որ կորսուի . հիմայ պիտի երթամ իրեն տամ այս մատանին զոր ինձ կը տաս : Ռօզիմօնտ լացաւ իր եղբօր թշուառութեան վրայ և ապա Պայն ըսաւ . — Ի՞նչպէս զանիկայ պատժել կ'ուզէք այսպիսի հրաշալի պարգևով մը . նա անով չարաչար պիտի վարուի, ամէն բարի մարդիկ հալածելու և անսահման կարողութիւն մը ստանալու համար : Պայն անոր պատասխանեց . — Մի և նոյն բանն ոմանց առողջարար գեղ է, և այլոց մահացու թոյն . յաջողութիւնն ամէն չարեաց աղբիւր մ'է չարաց համար . երբ ապիւրատ մը պատժել կ'ուզուի, զանիկայ կարի վութով կորսնցնելու մէկ հատիկ միջոցն է անոր կարի մեծ իշխանութիւն մը տալ : Ապա անմիջապէս աբքունիք գնաց, և ինքզինքը Պրամինտայ ցուցուց ցնցոտիներով

ծածկուած պառաւու մը կերպարանօք, և անոր ըսաւ :
 — Քու եղբորդ ձեռքէն կորզեցի այս մատանին, զոր իրեն
 փոխ տուեր էի, և նա ասով մեծ փառք վաստկեցաւ :
 քնդունէ՛ գայս ինձմէ, և թէ դայն ինչպէս գործածելու
 ես, աղէկ խորհէ : — Ես եղբորս պէս պիտի չընեմ, ըսաւ
 Պրամինտ ծիծաղելով, որ դնաց մեծ անմտութեամբ
 մը գտաւ բերաւ զարքայորդին, փոխանակ անոր տեղ
 թագաւորելու : Պրամինտ այս մատանեաւ ամէն ընտա-
 նեաց գաղտնիքը յերեւան հանել, մատնութիւններ,
 սպանութիւններ, անամօթութիւններ ի գործ դնել,
 թագաւորին ծածուկ խորհուրդները լսել, մասնաւորաց
 հարստութիւնը յափշտակել եւեթ խորհեցաւ : Իր անե-
 քեւոյթ ոճիրներն ամէն մարդիկ զարմայուցին : Թա-
 դաւորն այնչափ գաղտնեաց հրապարակագոյժ լինելը
 տեսնելով, չէր գիտեր թէ ինչի՞ վերագրելու էր այսչափ
 անհարթութիւնները : Բայց Պրամինտայ անսահման յա-
 ջողութիւնն և ակիրատութիւնը կասկածել տուին թա-
 գաւորին, թէ կարելի է եղբորը դիւթեալ մատանին
 ինք կը կրէ : Այս բանս յերեւան հանելու համար, թըշ-
 նամի ազգէ մը ելող օտարական մը ձեռք առաւ,
 և անոր մեծ գումար մը տուաւ : Այս մարդը գիշերը
 Պրամինտայ եկաւ, և թշնամի թագաւորին կողմանէ
 ամբաւ ինչք և պատիւ ընծայել խոստացաւ, եթէ լրտե-
 սութեան մը միջոցաւ իր թագաւորին գաղտնիքներէն
 իմանալ ուզած բաներն անոր իմացնէ : Պրամինտ ամէն
 բան խոստացաւ, և տեղ մը գնաց՝ ուր իրեն ահաղին
 գումար մը տրուեցաւ իբրև առհաւատչեաց : Հոն պար-
 ծանօք ըսաւ նաև, թէ ինքը մատանի մ'ունի որ զինքն
 աներեւոյթ կ'ընէ : Հետեւեալ օրը թագաւորը կանուխէն
 զանկիւյ բերելու մարդ զրկեց, և անմիջապէս բռնել
 տուաւ : Մատանին ձեռքէն առնուեցաւ և վրան շատ
 մը թուղթեր գտնուեցան, որք իր ոճիրները կը հաստա-

տէին : Ռօղիմօնտ արքունիք գալով իւր եղբորը համար
 թողութիւն խնդրեց, բայց խնդիրը մերժուեցաւ : Պրա-
 մինտ մեռցուեցաւ, և այն մատանին իրեն այնչափ
 վնասակար եղաւ, որչափ իւր եղբորն օգտակար չէր
 եղեր : Թագաւորը Պրամինտայ պատժուելուն վիշտէն
 Ռօղիմօնտն սփոփելու համար, ամբաւ գանձու մը պէս
 անոր տուաւ մատանին : Ռօղիմօնտ սաստիկ վշտացած
 անոր պէս չը խորհեցաւ : Դարձաւ, փնտռեց, գտաւ
 զՊայն անտառին մէջ : — Ա՛ն, քեզ լինի, ըսաւ, քու
 մատանիդ . դժբաղդ եղբորս տխուր փորձը խիտ աղէկ
 հասկցուց այն բաները, զորս այնչափ աղէկ չէի հաս-
 կըցեր, երբ առաջ դուք ինձ ըսեր էիք : Դո՛ւ պահէ
 եղբորս կորստեան սոյն մահաբեր գործին : Աւա՛ղ,
 ցայժմ կենդանի պիտի լինէր նա, և հօրս ու մօրս ծե-
 րութիւնը ցաւովք և ամօթով ընկձած պիտի չը լինէր,
 և թերեւս զգօն և երջանիկ պիտի լինէր, եթէ իր բա-
 լոր կիրքերը գոհ ընելու սոյն միջոցն երբէք չունենար :
 Ո՛վ, որչափ վտանգաւոր է եղեր ուրիշ մարդոցմէ աւելի
 բան ընել կրնալը : Ա՛ն նորէն քու մատանիդ . վա՛յ ա-
 նոնց՝ որոց պիտի տաս գայն : Քեզմէ խնդրելիք մի միայն
 շնորհս այս լինի, որ այս մատանին ինձ հետ վերա-
 բերութիւն ունեցող մէկուն ալ չտաս :

ԻԹ .

ԳԻԳԷՍԻ ՄՍ.ՏԱՆԻՆ

Կրեսոսի¹ թագաւորութեան ատեն Լիւդիոյ² մէջ կալլիմաքոս անուն վայելչագեղ, հանճարեղ և խիստ առաքինի մարդ մը կար, որ թէպէտև երկրին հին թագաւորներէն սերեալ էր, սակայն այն աստիճան չքաւորութեան մէջ կը գտնուէր՝ որ հովուութիւն ընելու էր ստիպուեր: Օր մ' ասիկայ մինչդեռ իր հօտը վարելով, տարանջատ լերանց մէջ իր թշուառութեանց վրայ մտախորհ կը շրջէր, յոգնութենէն կազդուրելու համար ծառի մը տակ նստաւ: Իր քով ժայռի նիզ պատառածք մը տեսնելով, հետաքրքրութիւնը զինքը ներս մտնելու կը յորդորէ, և հոն ընդարձակ և խորին քարանձաւ մը կը գտնէ: Առջի բերան բնաւ բան մը չէր տեսներ, բայց յետոյ աչքերը մութին սովորելով, ազօտ լուսոյ մը մէջ ոսկի սափոր մը կը նշմարէ: որուն վրայ սա խօսքերը քանդակուած էին:

Հոս պիտի գտնես Գիգեսի³ մատանին . մանկանա-

1 Կրեսոս թագաւոր Լիւդիոյ . հռչակաւոր իւր մեծագանձ հարստութեամբ . ծնեալ էր 591 ամօք նախ քան զԲրեսոսս :

2 Գաւառ փորուն Ասիոյ :

3 Գիգես Լիւդիոյ մէջ թագաւորող հին թագաւորի մը գերին և հովուէն էր: Ասիկայ օր մը յորդ տեղատարափէ մը ետք գետնին պատառուիլը տեսնելով, այն պատառուածքէն վար իջաւ, և հոն շատ մ'աւրելջ հրաշտեաց մէջ՝ արուբեայ ձի մը տեսաւ, որ բոլորովին սնամեջ էր և երկու կողերուն վրայ դուռաներ ունէր, զորանք բանալով զիակ մը տեսաւ, որ հասարակ մարդոցմէ մեծ էր, և մատը ոսկի մատանի մ'ունէր: Սա՛ այս մատանին անոր մատէն հասնց և իր մատը դբաւ . ամէն մէկ անդամուն որ մա-

ցու դու, ո՛ր որ եւ իցես, ցուցուր Գիգ որք քեզ այսպիսի մեծ գանձ մը բաժին հանեցից, քե ապաշնորհ մեկը չես, եւ զգոյշ կեցիր որ բնաւ մեկու մը երջանկութեան վրայ չը նախանձիս:

Կալլիմաքոս ոսփորը կը բանայ, մատանին կը գտնէ կ'առնու, և իւր ուրախութենէն յափշտակուած կը թողու սափորը, թէպէտև ինքը խիստ աղքատ էր և սափորը կարի մեծագին: Քարանձաւէն կ'ելնէ և կը փութայ փորձել զիւթեալ մատանին, որուն վրայով իր տղայութենէն հետէ շատ անգամ խօսուիլը լսած էր: Ի հեռուստ կը տեսնէ Կրեսոս թագաւորն որ Սարգիայէն ելնելով Պակտոլիոսի եզերքը կառուցուած փափկալից տուն մը կ'երթար: Նախ կը մօտենայ զերեսց խմբի մը, որք յառաջոյ կ'ընթանային, և ձեռքերնին անուշահոտ բուրկէններ բռնած էին՝ թագաւորին անցնելիք ճամբու վրայ սիւսկու համար: Մատանին ձեռքին մէջի զին գարձնելով անոնց մէջ կը խառնուի, և մէկը զինքը չը տեսներ: Քալելու ատեն խիստ յայտնի աղմուկներ կ'ընէ, քանի մը խօսքեր ևս կը խօսի: Ամէնքն ալ ականջնին տնկեցին, բոլորն ալ ապշեցան մնացին, ըստ որում ձայն մը կը լսէին բայց ոչ զոք կը տեսնէին: Իրարու կ'ըսէին . -Երա՞զ մ'է այս արդեօք թէ ստուգութիւն, դու մէկուն խօսիլը չե՞ս լսեր: Կալլիմաքոս այս փորձէն յափշտակուած՝ կը թողու զերիններն և թագաւորին կը մօտենայ: Արգէն անոր քովիկը կեցած է առանց տեսնուելու: Հետը մէկտեղ անոր կառքը կ'ելնէ որ համակ արծաթի էր, և հիասքանչ քանդակագործութեամբ մը

տանւոյն տէրակապիճքը ձեռքին մէջի զին կը դարձնէր՝ անտեսանելի կը լինէր, և եբք դրսի զին կը դարձնէր, դարձեալ ստորինին պէս տեսանելի: Պալատը գնալով թագուհւոյն հետ խօսքը մէկ ըբաւ որ անոր այրն սպաննէ և ինքն անոր տեղ թագաւորէ:

կրաչափերտեալ : Յագուէին թագաւորին քով նստած էք , և իրարու հետ տէրութեան խիստ ծանրակշիռ դաղտնեաց վրայ կը խօսէին , զորոս կրեսոս իր թագուհւոյն ևեթ կրնար հաղորդել : Կալլիմաքոս զասոնք մտիկ ըրաւ բոլոր ճամբուն մէջ : Կը հասնին այն տունը , որոյ բոլոր որմունք յասպիս քարէ էին , տանիքը նրբաթիթեղն ոսկեփայլ պղնձէ էր , մահճակալներն արծաթէ էին , նոյնպէս էին նաև տան մնացած բոլոր կահոյքը , որոց ամէնքն ալ ադամանդներով և մեծագին գոհարներով ընդելուզեալ էին : Բոլոր պալատը միշտ անուշահոտութեամբ լեցուն էր , այսու ամենայնիւ զանիկայ աւելի հաճոյական ընելու համար՝ օրուան ամէն ժամբուն մէջ նոր նոր անուշահոտ բուրկէններ կը սփռէին : Թագաւորին պիտոյից համար պատրաստուած սպասուց բոլորն ալ ոսկեզէն էին : Երբ նա սրբաբարձրն մէջ կը շրջագայէր , պարտիզպանք անոր ստքերուն տակ նորանոր գեղափթիթ ծաղիկներ բուսցնելու արուեստն ունէին : Իրեն հաճոյական հիացում մը տալու համար , ստէպ ստէպ կը փոխէին դրախտին գեղայօրէն զարդարանքը ձիչդ այնպէս , ինչպէս որ թատերաց մէջ դերերը կը փոխեն : Խիստ կարճ միջոցի մէջ՝ մեծամեծ մեքենաներու միջոցաւ ծառերն արմատաքի խլելով կը տեղափոխէին , և հանուածներուն տեղ ուրիշ ծառեր կը բերէին կը զետեղէին , այնպէս որ ամէն առտու թագաւորն անկողնէն ելած ասեն՝ իւր դրախտը բոլորովին կերպարանափոխ եղած կը տեսնէր : Օր մը կը տեսնէիր օր դրախտը նունենեաց , ձիթենեաց , մրտենեաց , նաւրենջենեաց և լեմոնենեաց դարաստի մ'է փոխուեր : Միւս օրը կը դառնար կը լինէր աւազուտ անապատ մը , և անտառ մը վայրի սարոյից , հաստաբուն կաղնեաց , հինաւուրց մայրեաց , որք երկրին չափ վաղնչական կ'երեւնային : Ուրիշ օր մ'ալ կը տեսնուէր դալարազգե-

ցիկ մարմանդ մը , մանիչակախառն , դեռաբողբոջ և սիդաւէտ արօտնկր , որոց մէջէն արծաթափայլ ակաւնակիտ փտակներ խոխոջաձայն կը սահէին կ'անցնէին , որոց ափանց վրայ երկուստեք խառն ի խուռն տնկուած կանաչագեղ ուռիներ , երկնաբերձ բարտիներ , ածիւնաճիւղ կնձնիներ և անուշահոտ թանթրուենիներ , հաճոյական պարականոնութիւն մը կը յօրինէին : Ապա յաջորդ օրը բոլոր այս փոքրիկ առուակներն աներելոյթ կը լինէին . այնուհետեւ յստակ և վճիտ ջուրց մի միայն ջրանցք ևեթ կը տեսնուէր : Ասիկայ Պակտոլիոս գեան էր , որոյ ջուրերն ոսկեխառն աւաղի մը վրայէ կ'անցնէին : Այս գետոյն վրայ կը տեսնուէին նաւեր , ոսկեճամուկ դիպակազգեստ թիավարներով : Թիավարաց նստարանները փղոսկրեայ , թիւերն երենեայ , նաւերուն ցուկններն արծաթի , բոլոր պարանքը մետաքսեայ , առազաստներն արքունի ծիրանի , և նաւերուն բոլոր մարմինները նոճիի պէս հոտաւէտ փայտերէ էին : Նաւուն բոլոր պարանք ծաղկազարդ էին , և բոլոր նաւաստիք ծաղկապսակ : Երբեմն պարտիզին կրեսոսի պատուհանին տակ գտնուող մասին մէջէն , ծաղկանց և բուրկինաւաչաց (essence) փտակ մը կ'անցնէր , որուն քաղցրիկ բուրմունքը պալատը կը լեցնէր : Կրեսոս ունէր առիւծներ , վագրեր , յովազառիւծներ , որոց ակռաներն և ձիրանունքը խարտուած , և իրենք կրայի արծաթապատ խեցիներէ կազմեալ փոքր կառքերու լծուած էին : Այս վայրագ կենդանիք ոսկի սանձով մը կը զսպուէին , և մետաքսեայ երասանակով մը կը վարուէին : Ասոնք թագաւորին և բոլոր արքունեաց պիտոյից կը գործածուէին՝ երբ անոնք շրջագայութեան կ'եւնէին , իր անտառախիտ անթափանց ճիւղերովը մշտագիւր և արձակածաւալ ուղի մը կազմող անտառի մը մէջ : Ստէպ ստէպ կառարչաւներ կը լինէին այս կառքերով գետա-

փանց երկայնքը ափռեալ դալարադեղ մարգագիտնին՝ միատարր օթոցին վրայէն : Այս գոռոզ կենդանիք այնչափ թխեալ և այնչափ արագ կ'ընթանային , որ այն գողտրիկ մարդերուն վրայ թէ իրենց քայլից և թէ իրենց ետեւէն թաւալող անուոց ամենափոքրիկ հետք մ'իսկ չէին ձգեր : Ամէն օր մէկ մէկ նորօրինակ արշաւ կը հնարուէր , երիտասարդաց կորովն ու ճարտարութիւնը կը թելու համար . իւրաքանչիւր խաղու վերջ , մէկ մէկ մեծազին մրցանակ կը բաշխէր կրեստս յաղթողին : Այսպէս օրերը փափկութեանց և հաճոյական տեսարանաց մէջ կ'անցնէին :

Կալլիմաքոս միտքը դրաւ որ իր մտտանուոյն միջոցաւ բոլոր Լիւզացիները զարմացնէ : Շատ մը քաջատոհմիկ երիտասարդներ վազէր թագաւորին ներկայացնելէին , որ իր կառքէն մարգագետին իջած էր անոնց վազքը դիտելու համար : Այն նոյն վայրկեանն յորում բոլոր հետամուտք իրենց արշաւն աւարտեր էին , և կրեստս մրցանակին որոյ անկ լինելը կը քննէր , Կալլիմաքոս թագաւորին կառքը կ'իյնէ յաներեւոյթս , առիւծները կը մտրակէ . կառքը կը սրանայ այնպէս որ տեսնողը պիտի կարծէր թէ Աքիլլէսի¹ անմահ նժոյգներէ վարուած կառքն է այն , կամ Փիլոսինն² որ երկից անհուն կամարը ծայր ի ծայր արշաւելէն ետք , իր բոցաշունչ երիվարներն անդնդոց ծոցը կը փութայնէ : Զառաջինն այնպէս կարծուեցաւ , թէ առիւծները կապէն բրդած լինելով ըստ զիպաց կը փախչէին , բայց յետոյ փութով հասկցուեցաւ թէ խիստ ճարտար արուեստիւ մը կը վարուէին անոնք , և այս կառարշաւը միւսներէն կը գերազանցէր : Սակայն կառքը դատարկ կ'երեւնար ,

1 Տես առակ Ի. երես 43. Ծան. 4
2 Փերոս դիցաբանական անուն լուսոյ Աստուածոյն , որ բասատեղծական զրուցուածոց մէջ արեւուն տեղ կ'առնուի :

և ամէն մարդ ապշութենէն քար կտրեր էր : Աերջագէտ կառարշաւը կ'աւարտի և մրցանակն ալ կ'առնուի , բայց ոչ ոք կարող կը լինի հասկնալ թէ ո՞վ էր արդեօք առնողը : Ոմանք կը կարծէին թէ Գիք մ'է սա որ մարդոց հետ կը խաղայ : Ուրիշները կը հաստատէին թէ ասիկայ Պարսկաստանէն եկող Որոգէս անուն մէկն է , որ դիւթութեանց արուեստին քաջահմուտ է , դժոխոց բուրականները կը կոչէ , և Եկատէ¹ դիցուհւոյն բոլոր կաջողութիւնները ձեռք բերած է . որ ըստ իւր հաճոյից իւր թշնամեաց մէջ կը զրկէ Գժտութիւնն ու Կատաղին² , որ դիւերները լսելի կ'ընէ Կերբերոսի³ կաշկանձիւնն և Երբոսի⁴ խոր մունչիւնը . վերջագէս կառք է խաւարեցնել լուսինը և զանիկայ յերկից յերկիր իջնցնել : Կրեստս կարծեց թէ իւր կառքը տանողն Որոգէսն է , և զանի կանչել տուաւ : Գտան զանիկայ մինչ իր ծոցը գալարուած օձեր կը կրէր , և իր ականներուն մէջէն անծանօթ և խորհրդաւոր անուններ հծծելով , դժոխոց բոլոր Գիքն ի մի վայր կը խմբէր : Այլ ևս տարակոյս չմնաց , թէ նա ինքն էր որ նոյն կառարշաւին մէջ աներեւութապէս յաղթանակը տարեր էր : Նա հաստատեց թէ ինքը չէր , սակայն կրեստս չը կրցաւ հաւատալ : Կալլիմաքոս Որոգեայ հետ թշնամացած էր , քանզի սա ժամանակաւ զուշակեր էր կրեստի , թէ այս երիտասարդն օր մ'իրեն մեծ վրդովում մը պիտի առնէ ,

1 Եկատէ գորեղ դիցուհի յերկինս , յերկրի և ի դժոխս , զոր մոգք իրենց յօգնութիւն կը կոչեն :
2 Գժտութիւնն և Կատաղիք կամ Երիս և Եւմենայք կը բնակէին ի դրունս Գժոխոց :
3 Կերբերոս , շուն եւազլիի , պահապան գրանց Գժոխոց , և սըրուհեաց սանդարապետին Պղուտոնի :
4 Երբոս սրգի Քատսի և Գիշերոյ , գտնափոխեցաւ ի յատակս դժոխոց , Տիտանաց օգնութիւն ըրած լինելուն համար . այս բաւը ստեղծ գժոխոց տեղ ալ կ'առնուի :

և իր բովանդակ տէրութեան կործանմանը պատճառ պիտի լինի : Ահա այս գուշակութիւնն էր որ զԿրեսոս ստիպեր էր, Կալլիմաքոսը մարդոցմէ հեռու, անապատի մը մէջ պահելու, և զանիկայ վերջին ծայր աղքատութեան մէջ էր ձգեր : Կալլիմաքոս այս վրէժխնդրութենէն մեծ հաճոյք զգաց, և մեծապէս կ'ուրախանայր իւր թշնամոյն վրդովումը տեսնելով : Կրեսոս խիստ նեղը բերաւ զՈրոգէս, բայց չը կրցաւ անոր խոստովանիլ տալ, թէ ինքն էր մրցանակ վաստկելու համար այդ արշաւն ընողը : Բայց երբ թագաւորը զինքը պատժել սպառնացաւ, անոր բարեկամները խորհուրդ տուին իրեն, որ բանն ինք ըրած խոստովանի և անով իւր անուան մեծ պատիւ ընէ : Այն ատեն Որոգէս մոլութեան միւս ծայրն անցաւ, անափառութիւնը զինքը կուրացոյց : Պարծեցաւ ըսելով, թէ ինքն իր գիւթութեան զօրութեամբն ըրեր էր այն հրաշալի կառարշաւը : Բայց մինչգեռ սոքա այս խօսակցութեան մէջն էին, ահա նայն կառքը նորէն իր արշաւն սկսեց, ի խոր ապշութիւն ամենեցուն : Յետոյ թագաւորը ձայն մը լսեց, որ իր ականջն ի վայր էլ ըսէր. — Որոգէս գլեկ ծաղր կ'ընէ, կը պարծի գործով մը՝ զոր ինք չէ գործած : Թագաւորը Որոգեայ դէմ սաստիկ զայրացած, մէկէն զանի ծանրակիր շղթաներու զարնել և խոր բանտ մը ձգել առաւ : Կալլիմաքոս իր մատանւոյն օգնականութեամբ իր կիրքերը գոհ ընելէն մեծ հաճոյք զգալով, սկսաւ սակաւ առ սակաւ կորսնցնել չափաւորութեան և առաքինութեան զգացումները, զորս իր առանձնութեան և թշուառութեանց մէջ ստացիր էր : Թագաւորին սենեակը մտնել և զանիկայ իր անկողնոյն մէջ սպաննել և ս մտաբերեց, բայց մարդ յանկարծակի մեծ ոճրի մը չը յանդիմիր : մեծապէս սարսափեցաւ այսչափ սեւ արարք մ'ի գործ դնելէն, և իր սիրտն այս յան-

գուղն խորհուրդն ի գլուխ տանելու չափ խստացնել չը կարաց : այլ Պարսկաստան գնաց, գտաւ զԿիւրոս¹, անոր հաղորդեց Կրեսոսի գաղտնիքը զորս լսեր էր, և Լիւդացւոց դիտաւորութիւնը, որք կ'ուզէին Պարսից գէմ նիգակակցութիւն մը կնքել, Փոքուն Ասիոյ բոլոր Յոյն գաղթականաց² հետ : Մի առ մի բացատրեց նմա Կրեսոսի ըրած բոլոր պատրաստութիւնները, միանգամայն և անոր յարձակման առաջքն առնլու միջոցները : Կիւրոս իսկոյն կը մեկնի յափանց Տիգրիսի³ ուր բանակած էր անթիւ զօրաբանակաւ մը, և կը գայ մինչև Ալիս⁴ գետն, ուր Կրեսոս անոր դէմ կ'ընէ, աւելի պերճաշուք քան քաջարի գնդաւ : Լիւդացիք խիստ փափկակեաց կեանք մը կը վարէին, ըստ որում բնաւ տեղէ մը մահու երկիւղ չունէին : Իրենց հանդերձները ոսկեթել բնեղներ էին, կարի բնդունայնասէր կնոջ մը հանդերձներուն պէս : Զէնքերնին համակ ոսկիապատ էին : Իրենց կը հետեւէին բազմաթիւ շքեղ կառքեր : Ոսկի, արծաթ, և ձեռագլին գոհարներ յամենուստ կը շողջողէին իրենց վրաններուն մէջ, իրենց անօթոյ, կահուց և մինչև իսկ գերեաց վրայ : Ասոնց պերճասիրութենէն և փափկեցութենէն ոչ այլ ինչ կը սպասուէր, բայց եթէ անխոհեմութիւն և մեղկաղէտ վատութիւն,

1 Թագաւոր Մարաց և Պարսից, որ զԿրեսոս կապագովկեղ մէջ ի պարտութիւն մատնէին ետք, գնաց պաշարեց զանի եր Թարգիս շահաստանին մէջ, զոր խիստ սակաւամանակեայ պաշարմամբ մը գրաւեց 548 ամօք նախ քան զԲրիտանոս :
 2 Փոքուն Ասիոյ արեւմտեան ափանց վրայ սփռուած շատ մը Յոյն, Եւսոյցի, Յանիացի և Դորացի գաղթականներ :
 3 Տիգրիս Հայոց լեռներէն կը բղիւի, և Կիւրոսի թագաւորութիւնը կազմող մէկ մասին մէջէն անցնելով, կ'երթայ կը թափէ Պարսից ծոցը :
 4 Ալիս, բոս պատմելոյ Հերոդոտեայ, Կասպաղովկեան Պարսից գոգոնիայէն կը բաժնէ, և Անւ ծով կը թափի :

թէ և Լիւզայիք Պարսիկներէն աւելի ստուար բազմութիւն մ'ունէին : Իսկ Պարսիկք ընդ հակառակն , ալքատութիւն և քաջութիւն միայն կը սուցնէին իրենց վրայ : Թեթեւակի հագուած էին , քիչ բանով կ'ապրէին , կերակուրին խոտոց արմատներ և բանջարեղէններ էին , խմածնին պարզ ջուր էր , գեանախշափ , բաց օդոյն յլասակար ազդեցութեանց տակ կը քնանային , շարունակ իրենց մարմինները կը կրթէին՝ զանոնք աշխատութեան տոկուն ընելու համար : Երկաթէն զատ ուրիշ զարդ մը չունէին . իրենց գունդերն անտառացեալ էին նիզակներով , նետերով և թուրերով , և այս պատճառաւ սոքա իրենց փափկութեանց մէջ խեղդուած թշնամեայ վրայ նախատանաց և արհամարհութեան անխարկ մ'եւեթ կ'արձակէին :

Այս ճակատամարտը հաղիւ կռուոյ անուան մ'արժանացաւ , Լիւզայիք պատերազմի առաջին բաղխման իսկ դիմանալ չը կրնալով , մի զմիով զիտապաստ կը դիզուին : Պարսիկք զանոնք կը ջարդեն ու կը ջարդեն և դիակունք արեան մէջ կը լողան : Կրեսոս մինչեւ Սարգիս կը փախչի . Կիւրոս առանց վայրկեան մը կորսնցնելու մինչեւ հոն անոր ետեւէն կը պնդի , և ահա նա իր շահաստանին մէջ կը պաշարուի . կ'ընկճի երկար պաշարումէ մ'ետք , ձերբակալ կը լինի և տանջուելու կը տարուի , և այս ծայրագոյն վտանգին մէջ Սողոմի 4

1 Սողոմ՝ օրէնդիրն Աթենայ և մին յեօթանց իմաստասիրացն Յունաստանի . ծնաւ Սաղամիսոյ աւանին մէջ 592 ամառ նախ քան զՔրիստոս : Օտար ժողովրդոց սովորութեանց տեղեկանալու համար բրած ուղեւորութեան ատեն , Սարգիս ալ եկաւ և Կրեսոսի հետ երկար խօսակցութիւն մ'ունեցաւ , յորում ի մէջ այլոց բանից բաւ իրեն նաև , թէ մարդն երջանիկ ընողը հարստութիւնը չէ , թէ շատ անգամ այնպէս կը պատահի , որ Աստուած մղի բարեբազդութեան երեսն ընդ այլոս տեսնելու արժէն անմիջապէս

անունը կ'արտաբերէ : Կիւրոս զիտնալ կ'ուզէ թէ ի՞նչ կ'ըսէր , և կ'իմանայ թէ Կրեսոս կը գանդատէր իւր թշուառութեան վրայ , որով չէր հաւատացեր այն Յունին՝ որ իրեն այնչափ իմաստուն խրատներ էր տուեր : Կիւրոս անոր խօսքերէն զգածեալ , կիանքն իրեն կը բաշխէ :

Այն ատեն Կալլիմաքոս իր բարեբազդութենէն կը սկսի ձանձրանալ : Կիւրոս զանիկայ իր նախարարաց կարգն անցուցեր , և անոր բաւական մեծ հարստութիւն մը տուեր էր : Եթէ ուրիշ մը լինէր , անով գոհ պիտի լինէր . բայց Լիւզային իր մատանեաւը զինքն աւելի բարձրանալու վիճակին մէջ կը տեգնէր . չէր կըրնար հանդուրժել ինքզինքը սահմանափակեալ տեսնելով կենաց այնպիսի պայմանի մէջ , յորում շատ մ'իրեն հաւասար անձինք ու տէր մ'ևս ունէր : Երբէք չէր կրնար հաւանիլ Կիւրոսն սպաննելու խորհրդոյն , քանզի սա իրեն այսչափ երախտիք էր ըրեր : Երբեմն երբեմն Կրեսոսը գահընկէց ընելուն վրայ իսկ ցաւ զգացեր էր : Երբ անոր տանջանարան տարուելը տեսեր էր , սիրտը մեծապէս մորմոքեր էր : Այլ ևս չէր կրնար բնակիլ երկիր մը՝ ուր այսչափ չարիք գործեր էր , և իւր փառասէր տենչանաց յագուրդ տալ չէր կարացեր : Այն տեղէն կը մեկնի , անձանօթ երկիր մը կը փնտռէ , ամբաւ աշխարհներէ կ'անցնի , ամենուրեք իր մատանոյն մոզական և հրապուրիչ արդևանց փորձը կ'ընէ , թագաւորներ և թագաւորութիւններ կը կանգնէ ու կը կործանէ ըստ իւր հաճոյից , մեծագանձ հարստութիւններ կը զիզէ , ի ծայրագոյն պատիւ կ'ամբառնայ , այսու ամենայնիւ աւելի երջանիկ լինելու բաղձանաց բոցը

ետք , զմեզ թշուառութեանց խորը կը գահագիծէ , և թէ պէտք չէ մարդոց բազին վրայ վճիռ տալ , և ոչ իսկ զանոնք բարեբազդ կամ դժբաղդ կուէլ իրենց մահուանէն աւաջ :

զինքը միշտ կը լափէ: Իր յուսուածքը (թըլըսըմ) իրեն կը պարզեւէ ամեն բան, բայց ի խղճի հանդարտութենէն և երջանկութենէն. ըստ որում մարդ իր որաին մէջ միայն կը գտնէ զասոնք. զի ասոնք բնաւ կախում չունին արտաքին շահերէ, որոց մեք մեծ յարգ կ'ընծայեմք: Եւ երբ մարդ մեծութեան և յղփութեանց մէջ կը կորսնցնէ պարզմտութիւնն, անմեղութիւնն ու չափաւորութիւնը, ահա այն ատեն սիրտն ու խղճմտանքը, որք երջանկութեան ստոյգ գահոյքն են, յուզման, անձկութեան, ամօթոյ և խղճի խայթից նշաւակ կը լինին:

Լ.

ՊԱՐՍԻԿ ԱԼԻՊԷՒ ՊՍՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Շահաբաս Պարսից թագաւորն օր մ'իւր մի ուղեւորութեան ատեն իր բոլոր պալատականներէն զատուեցաւ, որպէս զի գնացած զիւղերուն մէջ առանց ճանչուելու, հոն բնակող ժողովրդեան բնական և ազատ կենցաղը դիտէ: Իր պալատականաց մին միայն առաւ հետը. — Բնաւ չեմ գիտեր, ըսաւ անոր թագաւորը, մարդոց ճիշդ բարքը. մեզ շրջապատող ամէն բան կիրպարանափոխ եղած է, և ամէն զի մեր աչքերուն երևցողը արուեստն է, և ոչ պարզ բնութիւնը: Կ'ուզեմ գեղջկական կենցաղոյն տեղեկանալ և տեսնել մարդոց այս ազգը, զորս միշտ կ'ատեն մարդիկ, թէ և ասոնք մարդկային ընկերութեան ստոյգ նեցուկներն են. ալ յոգնեցայ միշտ պալատականներ տեսնելէ, որք զիս շարքորթելով խաբել կը նային. սէտք է քիչ մ'ալ եր-

թամ տեսնեմ երկրագործներ և հովիւներ, որ զիս չեն ճանչեր:

Իր մտերմին հետ շատ մը զիւղերու մէջէն անցաւ, յորս մարդիկ կը խաղային, կը խնդային, և զարմացաւ մնաց, արքունիքէն դուրս, հանդարտիկ և ծախքերէ ազատ զուարճութիւններ գտնելով: Խորձիթի մը մէջ ճաշեց. և որովհետեւ սովորականէն աւելի քայլ ըրած լինելուն պատճառաւ խիստ անօթեցեր էր, հոն իրեն տրուած անպաճոյճ կերակրիկն ալ, իր սեղանին վրայ կողդ պատուական համադամներէն աւելի անոյճ թուեցաւ իրեն: Մաղկափթիթ և ախանակիտ առուակով մը շրջապատեալ արօտէ մ'անցնելու ատեն՝ տեսաւ երիտասարդ հովիւ մը, որ կնձուոյ մը տակ, արօտական հօտին քով նստած՝ հովուական սրնդով կը նուազէր: Անոր կը մօտենայ, կը զննէ զայն, և վրան կը տեսնէ զիմաց հաճոյական գծագրութիւն մը, պարզ և անկեղծիկ միանգամայն և ազնիւ ու շնորհալից կերպարանք մը: Հովուին ծածկուած ցնցոտիներն անոր գեղեցկութեան փայլը չէին նուաղեցնէր: Թագաւորն առջի բերան այնպէս կարծեց, թէ անիկայ ծպտեալ բարձրաստիճան պայազատ մ'էր, բայց յետոյ հովուէն տեղեկացաւ, թէ իր հայրն ու մայրը մօտակայ զիւղ մը կը բնակէին, և իր անունն Ալիպէ էր: Որչափ որ անոր հարցուփորձեր ընելը կը շարունակէր, այնչափ կը զարմանար անոր վրայ, հաստատուն և խոհական համաճարով մ'օժտեալ տեսնելով զանի: Աչքերը վաւճառն էին, բայց ոչ մութութեան կամ վայրենութեան կրակով. ձայնը քաղցր էր և կարի զգածեցուցիչ և խորաթափանց. գէմքը բնաւ խոթոռութիւն մը չունէր, բայց նորա այս գեղեցկութիւնը մեղկ և կանացի չէր: Հովուն որ տասնուփեց տարեկանի մօտ էր, չէր գիտեր թէ որչափ հաճելի կ'իրենար տրիշներուն. ինքն այնպէս կը համարէր թէ

կը խորհիլը, խօսին և մարմնոյ կազմութիւնը, ճիշդ իւր գիւղին մէկալ հովիւներուն պէս է. բայց առանց դաստիարակուելու, սովորէր էր այն ամէնքը զորս բանականութիւնն իրեն անսացողներուն կը սովորեցնէ: Թագաւորն անոր հետ ընտանեբար խօսակցելով, հիացաւ անոր կատարելութեան վրայ. իրմէ սովորեցաւ ժողովրդեան վիճակին վրայ այն ամէն բան, զորս թագաւորք զիրենք չըջապատող մարդկայիններէն չեն կրնար սովորիլ: Նրբեմն երբեմն կը խնդար այս տղուն պարզ մտութեանը վրայ, որ իր պատասխաններուն մէջ բնաւ բան մը չէր ծածկեր: Այնպէս բնական կերպով խօսիլը թագաւորին համար խիստ մեծ նորութիւն մ'էր: Հետն եղող պալատականին նշան ըրաւ որ իրեն թագաւոր լինելը չը յայտնէ. վասն զի կը վախնար որ չը լինի թէ Ալիպէ մէկ վայրկեանի մէջ կորսնցնէ բոլոր իր ազատութիւնն և վայելչաբանութիւնը, երբ որոյ առջեւ խօսիլը գիտնայ: — Խիստ աղէկ կը տեսնեմ, ըսաւ թագաւորը պալատականին, թէ բնութիւնն այնչափ գեղեցիկ է ստորնագոյն, որչափ գերագոյն վիճակի մէջ: Արքայորդի մ'երբէք այս խաշնարած տղայէն աւելի գեղեցիկ չէ երեւցած: Խիստ երջանիկ պիտի համարէի ինքզինքս, եթէ ես ալ այսպէս գեղեցիկ, այսպէս ուշիմ և այսպէս սիրուն զաւակ մ'ունենայի: Այս տղան ամէն բանի յարմար կ'երեւնայ ինձ: Եւ եթէ կրթութեանը լաւ հոգ տարուի, օր մը մեծ մարդ մը պիտի լինի. կ'ուզեմ քովս մնոցնել զինքը: Թագաւորը հետը տարաւ զԱլիպէ, որ ապշեցաւ մնաց՝ երբ իմացաւ թէ որու առջեւ չնորհ գտեր էր: Անոր կարողալ, գրել և երգել սովորեցուցին, և ապա տուն իրեն վարժապետներ, որք միտքը դարգարող արուեստներն ու գիտութիւնները սովորեցուցին իրեն: Զառաջինն արքունեաց պայծառութիւնը զինքը քիչ մը շրջուց, և իր բարոյին մեծ փոփոխութիւնն իր

սիրտն ալ փոքր ինչ փոփոխեց: Եր անտորձ հասան և յաջողուածք, սակաւիկ մի նսեմացուցին իր իմաստութիւնը: Փոխանակ իր հովուական ցոյցն, սրնդին և մազկղինին, ոսկեթել ծիրաններ հագաւ, և գլուխն ականակուռ փակեղ (սարք) մը փաթթեց: Եթ գեղեցկութիւնն արքունեաց բոլոր հաճոյական բաներուն վրայ ստուերած մը ձգեց: Ամենէն ծանրակշիռ գործոց մէջ մեծ յաջողակութիւն մը ցուցուց, և իր տիրոջը վատահոթեան արծառնացաւ, որ Ալիպէին արքունեաց բոլոր ճորտութեանց նկատմամբ ունեցած խիստ կիրթ ճաշակը տեսնելով, վերջապէս անոր Պարսից մէջ խիստ երեւելի եղող պաշտօն մը տուաւ, որ էր թագաւորին ունեցած բոլոր գոհարեղէններն և մեծագին գոյգը պահելու պաշտօնը: Քանի որ Շահաբաս կենդանի էր, Ալիպէի մեծութիւնն երթալով կ'աճէր: Որչափ որ հասակը կ'առնուր, այնչափ ստէպ կը յիշէր իր նախկին վիճակն, և շատ անգամ զանիկայ կորսնցնելուն վրայ մեծագէս կը ցաւէր: — Ո՛վ գեղեցիկ օրեր, կ'ըսէր ինքնիրեն, անմեղութեան օրեր, օրեր յորս զուտ և անվտանգ ուրախութեան քաղցրիկ ճաշակը կը ճաշակէի. օրեր, որոցմէ յետոյ այնպիսի քաղցր օր մ'երբէք չեմ տեսած: Աւա՛ղ, արդեօք այլ ևս պիտի չը տեսնեմ գձեղ: Ես որ զիս ձեզմէ զրկեց ամէն հարստութիւն ինձ տալով, նա աւմէն հաճոյք ինձմէ կորզեց: Երթալ իր գիւղը տեսնել ուզեց. սիրաբը փղձկեցաւ տեսնելով այն տեղերը, յորս երբեմն իր ընկերներուն հետ խաղցել, երգեր և հովուական սրինգ նուապեր էր: Եր ծնողաց և բարեկամաց մէկ մէկ քիչ բարեք ըրաւ, բայց անոնցմէ խնդրեց, որ կատարելագէս երջանիկ լինելու համար, դաշտային կեանքն երբէք չը թողուն, և արքունեաց թշուառութեան փորձը չը տեսնեն:

Ինքն այս թշուառութեանց փորձը տեսաւ. իւր բա-

րի տէրը Շահաբաս մեռնելով, նմա յաջորդեց իւր Շահ-
Սէֆի¹ թողը² : Նախանձարեկ և դաւաճան պալատա-
կանները կանխաւ թագաւորն Ալիպէի դէմ գրգռելու
հնարքներ գտան : — Հանգուցեալ թագաւորին իր վրայ
ունեցած վատահուծիւնը չարաչար գործածեց, կ'ըսէին,
ամբաւ գանձեր դիզեց, խորելով գանձէն խել մը մե-
ծագին բաներ, որոց աւանդապահն էր : Շահ-Սէֆի որ
իշխան մ'էր, միանդամայն դիւրահաւան, անփոյթ և
անհանձար երիտասարդ մը, աւելի բանի պէտք չունե-
ցաւ ըսուած չարախօսութեանց հաւատարու համար :
Իր հաւուն ըրած կարգադրութիւնները բարեկարգող և
անկէ աւելի իմաստութեամբ վարուող մէկն երեւնալու
անախառութիւնն ունեցաւ : Եւ որպէս զի զԱլիպէ պաշ-
տօնանկ ընելու պատճառանք մ'ունենայ, անոր նա-
խանձորդ պալատականաց խորհրդով, ուղեց որ իրեն
բերէ կարի մեծագին ականակուռ դաշոյն մը, զոր իւր
թագաւոր հաւը կը կրէր պատերազմաց մէջ : Շահաբաս
ժամանակաւ այն դաշոյնին բոլոր գեղեցիկ աղամանդ-
ները հանել տուեր էր : Ալիպէ զօրաւոր ապացոյցներով
հաստատեց, թէ այս բանը հանգուցեալ թագաւորին
հրամանաւ այն պաշտօնն իրեն տրուելէն առաջ կա-
տարուեր էր : Երբ Ալիպէի թշնամիք տեսան որ այլ ևս
չէին կրնար զԱլիպէ կորսնցնելու համար այդ պատճա-
ռանքը գործածել, Շահ-Սէֆիի խորհուրդ տուին, որ-
պէս զի աասնէհինգ օրուան մէջ բոլոր իրեն յանձնուած
մեծագին կահուց ցուցակը շինել պատուիրէ : Այն տասն

¹ Շահաբաս իրեն յաջորդ ունեցաւ զՇահ-Սէֆի, որ ոչ թէ
իւր որդին էր, այլ թոռն : Այս իշխանն որ 1628 ին ի գահ ամ-
բարձաւ և մեռաւ ի 1642, Պարսից միապետաց ամենէն կատաղէն
եղաւ :

² Ի բնագրին որդին, թերեւս սխալմամբ, ինչպէս որ վարը ուղ-
ղագրեալ է հաւ (grand père) բառով : Ծ. Թ.

էհինգ օրերէն ետք, այն ամէն գրուած բաներն ինք-
նին աչքով տեսնել ուղեց : Ալիպէ ամէն դուռներն ա-
նոր բացաւ, իր պահպանութեան յանձնուած ամէն բան
անոր ցուցուց. բնաւ բան մը պակաս չէր հոն, ամէն
բան գեղեցիկ դասակարգուած և մեծ խնամքով պա-
հուած էր : Թագաւորը հոն տեղ ամէն զի տեսնուած
բարեկարգ դատաւորութիւնէն, և ամենայն գոյից ան-
թերի գտնուելէն, իր մեծ սխալանքը ճանչնալով, գրե-
թէ Ալիպէի ի նպատտ խորհիլ սկսեր էր, այն ինչ կարի
մեծագին կահուք լեցուն գաւթի մը ծայրն երեք փա-
կանքներով ամուր փակուած երկաթի դուռ մը տեսաւ :
— Ահա հոն պահած է Ալիպէ, ըսին նախանձարեկ պալա-
տականները թագաւորին ականջն ի փայր, քեզմէ գող-
ցած ամենապատուական գոյքերը : — Այդ դրան ներսը
գտնուած բաներն ալ տեսնել կ'ուզեմ, գոչեց թագաւորը
մեծաւ զայրացմամբ, հող ի՞նչ դրած ես, պէտք է
ցուցնես ինձ : Այս խօսքին վրայ Ալիպէ անոր ծնագոյ
փարելով, զինքն Աստուծոյ անուանը վրայ երգուըն-
ցուց, որ երկրիս վրայ ունեցած ամենէն աւելի պա-
տուական բանն իրմէ չը յափշտակէ : — Իրաւունք չէ,
կ'ըսէր, որ մէկ վայրկեան մէջ կորսնցնեմ ինձ իբրեւ
միակ յոյս մնացած բանը, այսչափ տարիներ թագաւոր
հաւուր ծառայելէս ետք. ա՛ն ինձմէ բոլոր ունեցած-
ներս եթէ կ'ուզես, բայց միայն զայն ինձ թող : Թա-
գաւորն այլ ևս բնաւ չը կասկածեցաւ, թէ անշուշտ չա-
րութեամբ ժողովուած հարստութիւն մը լինելու էր այն,
զոր Ալիպէ հոն գանձեր էր : Աւելի խորխտութեամբ իր
ձայնը բարձրացուց և, — Բացարձակապէս կ'ուզեմ որ
այս դուռը բացուի, ըսաւ : Ալիպէ որ անոնց բանալի-
ներն ինքը կը կրէր, վերջապէս բացաւ զայն : Ուրիշ
բան չը գտնուեցաւ հոն, բայց եթէ իր հովուական
ցուպը, սրինդն և հովուի հանդերձը, զորս ատենով

հոն բերեր էր, և անոնց ստէպ ստէպ այցելութեան կ'երթար, վտանարով որ չը լինի թէ իր նախկին վիճակը մոռնայ: Ահաւասիկ, ըստ, արքայ քաջ, իմ նախկին երջանկութեանս մնացորդը, զոր ոչ մեծութիւնք կրցան յափշտակել և ոչ իշխանութիւնք: Ահաւասիկ իմ գանձս զորս կը պահեմ անով հարստանալու համար, երբ դու զիս աղքատութեան մէջ ձգես: Քեզ կտ ա՛ռ քու բոլոր գտնձերդ, միայն իմ նախկին վիճակին այս սիրելի գրաւակահներն ինձ թող: Ահաւասիկ իմ ստոյգ ինչքս, որոնք երբէք ինձմէ պիտի չը պակսին: Ահաւասիկ այն գուտ և անմեղիկ ստացուածք, որք միշտ անուշ են անոնց՝ որ գիտեն կարիւորօք և իմ շատանալ, և աւելորդաց ըղձիւ ինքզինքնին չը տանջել: Ահաւասիկ այն գոյքը՝ որոյ պտուղն է ազատութիւն և անդորրութիւն: Ահաւասիկ այն բարիք՝ որք ինձ վայրկեան մ'անդամ վրդովում չը պատճառեցին: Ո՛վ պարզ և երջանիկ կեանքի մը սիրելի գործիներ, ձեզ միայն կը սիրեմ, ձեզ հետ միայն կ'ուզեմ ապրիլ ու մեռնիլ: Կնչո՞ւ համար պէտք լինի որ ուրիշ խաբուսիկ հարստութիւններ գան զիս խաբեն, և իմ կենացս խաղաղաւէտ անդորրութիւնը վրդովեն: Ձեզ կը դարձնեմ այս ձոխութիւններն, արքայ քաջ, որ ձեր առատաձեռնութիւնէն ինձ կը գան: զայն միայն կը պահեմ՝ զոր արդէն ունէի մինչ թագաւոր հաւդ եկաւ, զիս իր շնորհներովը թշուառ բրաւ:

Թաղաւորն այս խօսքերը լսելով ճանչցաւ Արիպէի անմեղութիւնը, և զանիկայ կորանցնել ուղող պալատականաց դէմ սաստիկ դայրացած՝ զանոնք իր քովէն վարեց: Արիպէ անոր աւագ պաշտօնեայն եղաւ, և կարի ծանրակշիռ գաղտնի գործառնութեանց պաշտօնատար կոչուեցաւ, բայց դարձեալ ամէն օր իր հովուական ցարդն, սրնդին և նախնի հանդերձին այցելութեան

կ'երթար, զոր միշտ ի պատրաստի կը պահէր իր գանձատան մէջ, որպէս զի անհաստատ բախան իւր փառքը նսեմացնելուն պէս զանոնք վերստին առնու: Լեցուն օրերով ծերացած մեռաւ, և ոչ երբէք ուզեց՝ ոչ իր թշնամիները պատուհասել տալ, և ոչ հարստութիւն գանձել, և իր ազգատոհմին՝ հովուական վիճակին մէջ գտնուող անձանց պաճարանաց համար պէտք եղածէն աւելի բան չը թողուց: զի այն վիճակն էր՝ զոր ամենէն սպահով և ամենէն երջանիկ վիճակ մը համարած էր միշտ:

ԼՍ.

ՁՈՒ ԼԻՒԿՈՆԵ 1

Երբ համբաւն² իր փողոյն բարձրագոյ աղաղակաւ գեկոյց Լիւկոնի չուն գաշտային Գից և Կինգոսի³ հովուաց, նորա բոլոր նսեմաստուեր անտառք դառն հեծեծանաց աղաղակաւ թնդացին: Արձագանդք տիրութեամբ, զանոնք ընդ շրջափիւռ հովիտս կը վանդէին:

1 Թէ ով էր Լիւկոն, ոչ գործոյս վերջին տպագրութեան ծանօթութեանց մէջ գտայ զայն, ոչ այլ և այլ զեցարանութեանց և ոչ ձեռքս հասած ընդարձակ բառարանաց մէջ: Ծ. Թ.

2 Այլաբանեալ աստուածութիւն, զոր բանաստեղծք ձառագէմ ճիւղի մը կերպարանք կը ներկայացնեն. Ծածկեալ համակ բիւր բիւր աչք ու ակնջօք, Եւ ձայն նորա իբր ըլլումբիւն որոտման. Գարշապաղք իւր թէպէտ յերկրի հաստեալ կան, Գլխովն յերկին մտի կոյ ծրարեալ թուի ամբողջ: Ե. Մ. ԲՈՒՍՈ

3 Կինգոս՝ Գեղքս կղզւոյն մէջ լեռ մ'է:

Այլ ևս չէր լսուեր, ոչ սրնգին և ոչ փողոյն ձայնը։ Հովիւններն իսկ առ վշտին իրենց հովուական սրինգները կը խորտակէին։ Ամէն բան կը ծիւրէր, կը ծնգէր. ծառոց գողտրիկ դալարի տերեւք խամրիլ կը սկսէին։ Երկինն որ մինչև ցայտակար ջինջ և պայծառ էր, ամպրոպայոյց ամպերով կը պատէր։ Դաժան Աքիւրնը (հիւսիսակողմ) սաստկասառոյց ձմերան պէս դարաստանին ծառերը կը սարսուեցնէր։ Ամենէն դաշտային Դիք անգամ այս դառն կորստեան անզգայ չէին։ Դրիատք¹ հինաւուրց կաղնիաց խոռոչացեալ կոճղերէն դուրս ելած՝ Լիւկոնի չուն կ'ողբային։ Այս տխուր Դիք համախմբեցան հաստաբուն մեծ ծառոյ մը բոլորովը, որ իր բազուկներն յերկինս ամբարձած, իւր թանձր հովանեալ իւր մայրն եղող երկրին կը հովանանայր՝ բազմաթիւ վաղնչական դարերէ հետէ։ Աւա՛ղ, այս հինաւուրց ծառոյն երիցս ստուար և ոստախիտ բնոյն բոլորովը, ուր խաղալ և պարել սովոր էին յաւերժահարսունք, հիմայ իրենց աղէտքը միմեանց գուժել կը գային։ — Աւա՛ղ, ալ բանը լմնցած է, կ'ըսէին, այլ ևս պիտի չը տեսնենք զԼիւկոն. նա զմեզ կը թողու. թշնամի բախտը զանիկայ մեր ձեռքէն կը յափշտակէ։ Կ'ըթայ Լիւկոն որ մերինէն աւելի երջանիկ դարաստանի մը դարդն ու փափկութիւնը լինի։ Ա՛չ, ո՛չ, այլ ևս ներելի չէ մեզ յուսալ, թէ անգամ մ'ալ իւր ձայնը պիտի լըսենք, կամ նորա՝ իւր դիպածիզ աղեղամբ՝ արագաթեւ թռչունները նետահար գետին թօթափելը պիտի տեսնենք։ Պան² իսկ իւր սրինգը մոռցած հոն վաղեց։ Փառնայք և Սատիւրոսք ալ իրենց պարերը դադրեցուցին։ Թուշունք անգամ այլ ևս չէին երգեր։ Ոչ այլ ինչ կը լսուէր, բայց եթէ բուռց և ուրիշ չարագոյժ

1 Տես առակ Ի. երես 46. Ծան. 2:
2 Տես առակ Ի. երես 43. Ծան. 5:

Թռչոց վայրէնը։ Փիլոմելա¹ և իւր ընկերք տխուր լուսթիւն մը կը պահէին։ Այն ատեն յանկարծ Փլորա² և Պոմնա ձեռք ձեռքի տուած զուարթադէմ երեւցան դրախտին մէջ։ Մին ծաղկամբ էր պսակեալ և ծիծաղաշուրթն դարաստանին վրայ կոխած տեղերուն մէջ ծաղկունք կը փթթեցնէր։ Միւսն առատութեան եղջեր³ մէջ իր ձեռքն ունէր պողոց բոլոր ազգը, զորս գարուն լիաձեռն կը սփռէր ընդ երկիր, ի վարձ վաստակոց մարդկան։ — Մխիթարութեցէք, ըսին անոնք, սրտաբեկ, սրտաթափ Դից ակմբին. Լիւկոն կը մեկնի ստոյգ է, բայց Ապողոնի⁴ լեռն ալ բոլորովին չը լքաներ։ Ընդհուպ զնա ինքն հոս պիտի տեսնէք, որ բուն իր ձեռքը պիտի մշակէ մեր երանութեան դրախտները. իր ձեռքեր պիտի տնկին հոն կանաչազեղ թուփեր, տունկեր՝ որ զմարդ կը անուցանեն, և ծաղկունք՝ որ զայն կը հեշտացնեն։ Զգուշացիր Աքիւրն, չը լինի թէ քու ժանտածուտ շընչովդ խամրեցնես այն պարտէզներ, յորս Լիւկոն անմեղիկ հեշտութիւն պիտի վայելէ։ Պարզ և անպաճոյճ բնութիւնը մնտոի պերճութիւններէն նախամեծար պիտի ընտրէ նա։ Պիտի սիրէ այս տեղեր՝ զի մեծ ցաւով կը թողու զասոնք։ Այս խօսքերէն ակմբին տխրութիւնը զուարթութեան փոխուեցաւ. Լիւկոնի դրուատիքն երգեցին. ըսին, թէ սա ալ պարտիզաց սիրող պիտի լինի, ինչպէս երբեմն Ապողոն հովիւ եղաւ հօտից Ատմութայ։ Բիւրաւոր դիւցանուագք դարաստանը լեցուցին, և Լիւկոնի անունը վաղնչական անտառէն մինչև հեռաւոր գիւղերը տարածուեցաւ։ Հովիւք զայն իրենց

1 Տես առակ Ի. երես 44. Ծան. 1:
2 Փլորա յաւերժահարսն՝ դիցուհի ծաղկանց, և Պոմնա յաւերժահարսն՝ դիցուհի պողոց և պարտիզաց։
3 Տես առակ Ի. երես 45. Ծան. 5:
4 Տես առակ Ի. երես 44. Ծան. 3:

սրնգաւ կը նուազեն, և թուչունք իրենց ճոռուողաձայն
 դայլայլիկներով լսելի կ'ընեն չեմ գիտեր ինչ բարեբիկ
 ձայն մը, որ Լիւկոնի անունը կը հնչէ : Երկիրը ծաղ-
 կամբք է կը փթթի, և պտղովք կը բերկրի : Պարտէզք
 անոր գալստեան ակնկառոյց՝ իրեն համար կը պատրաս-
 տեն գարնան շնորհներն և աշնան պերճ պարզեւները :
 Լիւկոնի լուկ հայեացքը, գորս նախ ի հեռուստ այս
 զուարճաբուղիս լերին վրայ կ'արձակէ, զայն քաջարե-
 ղուն կը յարգարէ : Հոն տեղ աճող վայրի և ամուլ տուն-
 կերը խլելէն ետք, ձիթապտուղներ և մրտենիներ պիտի
 ժողովէ, և պիտի սպասէ որ Արէս¹ իրեն ուրիշ տեղեր
 դաբնիներ ժողովել տայ :

ԼԲ.

ԱՆԱՀՏԱՅ ՈՐՈՇ

Այեղտաց² երկրին մէջ՝ Գրուիդաց³ հուշակաւոր
 տաճարին մօտ նսեմատուեր անտառ մը կար, որոյ
 երկրի չափ հինաւուց կաղնիք՝ ջրհեղեղին ջուրերը ան-
 սեր էին, և իրենց թանձրախիտ ուստոց տակ՝ ցերե-
 կուան մէջ խոր գիշեր մը կը յօրինէին : Այս խոր ան-
 տառին մէջ բիւրեղատեղ ականակիտ վտակ մը կար, որ

¹ Տես առակ ԺԵ. երես 28. Ծան. 2.
² Աեղտ անունը կը արուէր Գաղղիա բնակող գլխաւոր ժողովը-
 դոց միոյն՝ որ բնակեցան նաև յառաջիկա, ի Սպանիա և ի Մեծն
 Բրիտանիա :
³ Գրուիդք էին փիլիսոփայք կամ քուրմք հին Գաղղիացւոց,
 որ տարւոյն մէկ որոշեալ օրը, Շարթրէն գաւառին մէջ իրենց
 բնդհանուր ժողովը կ'ընէին :

իր անունն իր հոսած տեղոյն կը տօր : Ստէպ հոս՝ այս
 անհեթեթ և սեպացեալ ժայռիւք լեցուն անտառին մէջ
 կը դար Անահիտ¹, իր նետերով եղջերուներ և այծեամ-
 ներ գետին կը փռէր : Մեծաւ եռանդեամբ որսը կատա-
 բելէն ետք, կ'երթար նոյն վտակին վճիա ջուրց մէջ կը
 մխրճէր, և Նայեաղը² կը պանծայր զիցուէին և բոլոր
 յաւերժահարսունքը հեշտայնելուն վրայ :

Օր մ'Անահիտ այս տեղերը վարագ մ'որսաց, որ
 Կալիդոնի³ վարագէն աւելի յախտածարմին և աւելի
 կատաղի էր : Իւր թիկունքը մացառացեալ էին կարծ-
 րանիւթ խողանաստեւովք, որք գոռ պատերազմողի մը
 տիգին պէս ծառացեալ և անընկէց էին : Իր փայլակ-
 նացայտ աչքերէն արիւն և հուր կը ցայտէին : Իր լայ-
 նաբաց բերանէն թուխ արեամբ խառնեալ փրփրոյ հե-
 ղեղ մը կը ժայթքէր : Իր այլանդակ անհեթեթ գլուխը
 նաւու մը խեղաթիւր ցռկին կը նմանէր : Ազտեղեալ և
 ցեխտեալ էր իւր կաղաղին (baugé) տղմով ուր թաւա-
 լեր էր . իւր բերանոյն խարշափիչ շունչն իր բոլորախճն
 օդը կը շարժէր և ինքն անագին կը խանջէր : Կայծակի
 մ'արագութեամբ կը յարձակէր, ոսկեփունչ հասկերը
 գետին կը փռէր, և բոլոր մերձակայ ազարակները կա-
 ւերէր : Բարձրաբերձ ծառոց ստուար բուները կը կըտ-
 րէր, նոցա կոճին վրայ իր ժանիքը սրելու համար :
 Իւր ժանիք խիստ սուր և հատու էին՝ Պարթիկ կորա-
 քամակ թուրերուն պէս : Երկրագործներն անաբեկ իրենց
 գիւղերը կը փախչէին : Հովիւներն իրենց անապատին
 մէջ մոլորեալ հօտը մոռնալով, խրճիթնին կը դիմէին :

¹ Անահիտ էր զիցուհի որսորդութեան, գուտար Արամազդայ
 և Լետովայ, և քոյր Ապոզնի :
² Տես առակ ԺԸ. երես 40. Ծան. 3 :
³ Քաղաք և անտառ Ետոլիոյ, ուր Մէլէազր այլանդակ խող
 մ'ապանեց :

Ամէն բան վեր ի վայր յուզեալ էր : Որտորդներն իսկ ,
 իրենց գեղարդներովն ու սուխներով , այն անտառին
 մէջ մտնելու չէին համարձակեր : Անահիտ միայն այս
 գաւառին վրայ գլխաւով , իր ոսկի կապարձքն և վաքին-
 ներն ի ձեռին կը յառաջէ . իրեն կը հետեւէին յաւերժա-
 հարսանց ջուրիք , որոց ամենէն գլխով չափ վերամբարձ
 կը քայլէր : Թեթեւ կը սրանայր նա քան զգեփիւռ , և
 արագ քան զփայլակն : Կը խոյանայ վիթխարի ճիւղին
 վրայ , կը խոցէ զայն իր փքնաւ ականջին տակէն , այն
 տեղէն ուստի ուսը կը սկսի . և ահա ճիւղին իր արեան
 ալեաց մէջ թաւալգլոր կը խաղայ : Ահագին աղաղակներ
 կ'արձակէ , յորմէ բոլոր անտառը կը թնդայ . ի զուր իր
 ահագին բերանը բանալով , իր սոսկալի ժանիքն իր
 թշնամիները պատառելու պատրաստ կը ցուցնէ : Յա-
 ւերժահարսունք կը սարսուին ընդ այս . Անահիտ և եթ
 կը խիզախէ , անոր գլխոյն կը կոխէ և զայն իր նիզա-
 կին կը շամփրէ : Ապա ինքզինքն այս վարագուն իր վրայ
 ցայտած արեան կայլակներէն կարմրացեալ տեսնելով
 կը լողնայ յիշեալ վտակին մէջ , և զիւղերն այս ճիւղ-
 ղէն փրկած լինելոյն ուրախութենէն յափշտակուած հոտ
 կը դառնայ :

ԱՐԻՍՏԷՌՍ ԵՒ ՎԻՐԳԻԼԻՍ

Վիրգիլիոս¹ Դժոխքն իջած լինելով մտաւ այն
 երջանիկ երկիրները , յորս ղիւցագունք և աստուածագ-
 դիցիկ մարդիկ երջանիկ կեանք մը կը վարեն , բիւրաւոր
 առուակներէ ընդհատեալ մշտադալար ծաղկազուարճ
 մարմանդից մէջ : Կայս հովիւն Արիստէոս² որ ի ղիւցա-
 զանց էր , հոն իրեն մօտեցաւ անոր անունը լսելով :
 —Որչափ մեծ ուրախութիւն կը զգամ , ըսաւ անոր , քեզ
 նման մեծ բանաստեղծ մը տեսնելովս . քո տաղեր՝ ցօղոյ
 գողտրիկ սիգաց վրայ իջնելէն աւելի յուշիկ կ'իջնեն . և
 այնպիսի քաղցրիկ ներդաշնակութիւն մ'ունին , որոնք
 սրտերը կը կակղեն և աչքերէն արտասուք կը քամնն .
 դու իմ և մեղուացս համարալ ոգեցիր տաղեր , որոց
 Հոմերոս³ անգամ նախանձ կը բերէ : Որչափ արեւուն

¹ Վիրգիլիոս իշխան Լատին բանաստեղծից , որ Օգոստոսի դա-
 ռուն մէջ ծաղկեցաւ : Ասոր քերթուածներէն ձեռքբերին ունիմք ,
 Հովուերգութիւններ , Մշակական անուն քերթուած մը , և Ենե-
 ական անուն ղիւցազներգակ քերթութիւն մը :

² Արիստէոս , որդի Ապոլոնի և Կիւրենեայ յաւերժահարսին .
 Մշակականաց մի շքնաղագոյն միջադիպին ղիւցազն է : Խիստ սի-
 րեց զԵւրիդիկէ , որ իր Որփ . սի հետ հարսնացած օրն երբ Արիս-
 տէոսի հետապնդութենէն կը փախէր , ճամբան օձ մը խոյթեց
 զինքն և իսկոյն մեռաւ : Յաւերժահարսունք Եւրիդիկեայ վրէժն
 անկէ ասնելու համար , անոր մեղուները ջնորդեցին : Մայրն իրեն
 խորհուրդ տուաւ . որ այս բանին վրայ խորհուրդ հարցնէ Պրո-
 տէոսի . և սա անոր ըսաւ , որ Եւրիդիկեայ ուրուականը ողբէ
 չորս երնջոց և չորս ցլոց զօհիւ մը , որոց փորոտիքէն մեղուաց
 գունդեր ծնան :

³ Հոմերոս , Յունաց կարի հին և կարի հաշակաւոր բանաս-
 տեղծն էր : Իրենն են Իլիական և Ոդիսական երկու աննման քեր-
 թուածները :

և Երևանայ նոյնչափ և քեզ կը պարտիմ այն փառքը յոր կը վայելեմ: Շատ ատեն չկայ՝ որ զանոնք ի բերան կարդացի. տաղեր՝ որք և Լինտսի, Հեսխողեայ² և Հոմերի իսկ փափկախօսիկ և շնորհալից էին, զորոնք մտիկ ընելէն ետք, երեքն ալ զնացին Լեաէ³ գետոյն ջուրէն խմեցին, որպէս զի այն լսած տաղերնին մոռնան. ահա այսչափ սրտառուչ կ'ընէ զիրենք յիշատակն այն տաղից, որք իրենց արժանի էին, սակայն իրենք զիրարք էին զայնս ոգելէ: Դու զիտես թէ բանաստեղծից ազգն որչափ նախանձաւոր է. եկուր ուրեմն իրենց մէջ բազմէ: —Այդ տեղը շատ գէշ տեղ մը պիտի լինի. ըսաւ Վիրգիլիոս, քանի որ անոր բնակիչք այդչափ նախանձոտ են. ուրեմն հոն իրենց ընկերութեամբ ժամերը խիստ գէշ պիտի անցունեմ. քաջ կը տեսնեմ թէ քո մեղուք չեն այնչափ զիւրացատումն՝ որչափ այդ բանաստեղծից սրտերը: —Իրաւ կ'ըսես, ըսաւ Արիստէոս, իրենք ալ մեղուի պէս կը բզդան և անոնց պէս խայթոցներ ունին, զիրենք զայրացնողները խայթելու համար: —Հոս ուրիշ մեծ մէկը կայ, ըսաւ Վիրգիլիոս, որուն իմ ահնածու յարգանքս մատուցանելու եմ, և այն է աստուածայինն Արիստէոս⁴. սակայն դու ի՞նչպէս կ'ապ-

1 Կիւրենէ էր յաւերժահարսն, զուստը Փենէոս գետոյ և մոյր Արիստէոսի:

2 Լինտս սրբազան երգեցող, որդի Ապոլոնի և միայ ի Մուսայից: —Հեսխողոս՝ վաղնչական դարուց հին բանաստեղծից մին է, զոր հեղինակք ոմանք Համերոսէն ալ երկիցադոյն կը դնեն, յորմէ երեք քերթուածներ մնացած են մեզ. առաջինը կը խօսի Ճակոսթեան վրայ, և Չանք և Աւուրք մտկագիրը կը կրէ:

3 Լեաէ, բաւ Յունական որ կը նշանակէ մոռացումն. Տարտարոսի գետոց միոյն անունն է, որուն ջուրէն էրը սրբական մը խմէր, անցեալն խալաւ կը մոռնար:

4 Տես առակ Ի. երես 45. Ծան. 2: Արիստէոս շարամահ կորուսեցաւ Գրակոսի կիներէն, որք զինքն անդամ անդամ կորսորեցին

բիս իրեն հետ: —Բաւական գէշ, պատասխանեց Արիստէոս, ինքը դեռ ևս մեծ նախանձ մը կը տածէ իւր կնոջ վրայ, ինչպէս որ միւս երեքն ալ տաղեր շինելու փառաց վրայ. իսկ զքեզ լաւ կերպով պիտի ընդունի, զի դու իրեն հետ պատուով վարուեցար, և Ովիդիոսէն³ աւելի իմաստութեամբ խօսեցար այն կուռոյն վրայ՝ զորս ըրաւ Գրակոսի կանանց հետ, որք և զինքը յօջ յօջ կտրատեցին: Բայց աւելի չուշանանք, մանենք այդ սրբազան անտառակն՝ որ բազմաթիւ արծաթափայլ ապուրջներէ կ'ոռոգուի. պիտի տեսնես՝ որ բոլոր սրբազան կաճառն ի պատիւ քո յոտն պիտի կանգնի: Արդէն Որիէի քնարին ձայնը չե՞ս լսեր: միտ զիր Լինտսի՝ որ Դից ընդդէմ Սկայից մարտը կ'երգէ. Հոմերոս կը պատրաստի նուազել զԱքիլլեայ, որ Պատրոկլի մահուան վրէժը կը խնդրէ Հեկտորի² մահուամբ: Բայց Հեսխողոսէն աւելի վախնալու տեղի ունիս. զի սա իր ընդաբոյս դաժանութեամբ, խիստ պիտի սրտմտի քեզ գէժմ, իր բաժինն եղող գեղջիկական իրաց վրայ այդչափ վաշխութեամբ խօսիլ համարձակելուդ համար:

Հաղիւ թէ Արիստէոս այս խօսքը լմնցուցեր էր, և ահա մտան նոյն զովագիրն հովանեաց տակ, ուր յաւերժական խանդը կը խաղաւորեն. որովք և սոյն աստուածախօսիկ անձինք զգածեալ էին: Ամէն մարդ ոտքի ելաւ, բազմեցուցին զՎիրգիլիոս, և աղաչեցին որ իր

Ի վրէժ անարգանայն զոր իրմէ կերբ էին: Վիրգիլիոս մշակեալնաց գեղեցիկ միջադիպին մէջ, քաջ կը նկարագրէ Որիէոսի և Եւրիդիկեայ պատմութիւնը:

1 Հուշակաւոր բանաստեղծ Օգոստեան գարուն, իր Ալլակերպութեանց քերթութեան Ժ. գրոց մէջ կը պատմէ Որիէոսի մահը:

2 Հեկտորի մահը պատմուած է Իլիականի ԻԲ. երգին մէջ: Պատրոկլէս էր բարեկամ Աքիլլեայ, և Հեկտոր որդի Պրիամու, Տրոյից պաշտպանեցաց ամենէն քաջը: Տես Ի. եր. 45. Ծան. 4:

երգերն Երգէ. և նա նուագեց զանոնք, նախ պատկառուկ համեստութեամբ, և ապա բուռն յափշտակութեամբ մտաց :

Ամենէն կատաղի նախանձորդքն իսկ, յակամայս զիրենք հիացնող քաղցրութիւն մը զգացին : Որփէի քնարն՝ որ քարերն ու փայտերն իսկ կախարդեր էր, իր ձեռքէն ինկաւ, և աչքերէն դառն արտասուք վիժեցան : Հոմերոս վայրկեան մը մոռցաւ իր Իլիւկանի սահուն պերճութիւնն և Ոդէսի քաղցրամոք յեղյեղումները : Վինոս կարծեց թէ այդ գեղեցիկ քերթուածներն իր Ապոլոն հօրէն յօրինուած էին. անշարժ, անշունչ և զմայլեալ կը մնայր՝ այնպիսի երգոյ մը քաղցրութենէն : Հեխողոս բոլորովին այլայլած, չէր կրնար այս հրապուրիչ կախարդանաց ընդդիմանալ. և վերջապէս փոքր ինչ սթափելով, սա նախանձընդէմ և սպառնալից խօսքերն ուղղեց անոր. —Այդ յօրինած տաղերդ, Վիրգիլ, արոյրէն և անագապղինձէն աւելի տոկուն են. բայց ես կը նախաձայնեմ քեզ, թէ օր մը տղեկ մը պիտի ելնէ զայնս իւր լեզուաւ թարգմանէ, և այնու մեղունները նուագողիդ փառաց բաժանորդ պիտի լինի :

ԼԴ.

ՆԵՍՏՈՐԻ ԹՈՌԻՆ ՆԵԼԷՈՍԻ ԱՆԻՈՐՀՈՒՐԻ ԱՂՕԹՔԸ

Ի Դից սիրեցեալ մահկանացուաց մէջ, Նեստորէն¹ աւելի անոնց սիրելի եղող մէկը չէ գտնուած. Գիք զինքը լեցուցեր էին իրենց չնաշխարհիկ պարգեւներով, իմաստութեամբ, մարդկային բարուց խորին հմտութեամբ և քաղցր ու յանկուցիչ ճոռոմութեամբ մը : Բոլոր Յոյնք սքանչանօք իրեն կը լսէին, և ինք խոր ծերութեան մը մէջ՝ հոգւոց և սրտից վրայ բացարձակ իշխանութիւն մը կը վարէր : Գիք նորա վախճանէն յառաջ չնորհ մ'ալ ընել ուզեցին իրեն, որով իր Պիսիւզրատ² որդւոյն զաւակ մը ծնանիլը տեսաւ : Երբ նա յաշխարհ եկաւ, Նեստոր զանիկայ իր ծնագաց վրայ առած, աչքերը յերկինս ամբառնալով աղաղակեց. —Ինձ ըրած բարերարութեանցդ չափը լեցուցիր, Պալլաս³, և երկրի վրայ այլ ևս խնդրելու բան մը չունիմ, բայց զայս՝ որ քու հոգւովդ լեցնես սոյն մանկիկն որոյ ծընունդը տեսնելու չնորհն ըրիր ինձ : Վստան եմ, հզօրդ Գիցուհի, վստան եմ, թէ զայս չնորհ ևս պիտի յաւելուս այն չնորհաց վրայ, զորս ցայսփայր ինձ ըրիր. իմ սոյն եռանդագին բաղձանաց՝ զոր ուխտիւք խնդրեցի, լսելի լինելոյն ժամանակը տեսնել չեմ ուզեր. կարի յերկարեցաւ ժամանակը՝ յորմէ հետէ երկիրը զիս իր վրայ

¹ Նեստոր որդի Նելեոսի և Գլորիոսայ, արքայ Պիւղոսի. մին ի գիւցազանց Իլիականին Հոմերի : Հռչակաւոր եղաւ Յունաց մէջ իր իմաստութեամբն և ճարտարախօսութեամբ :
² Պիսիւզրատ, մին յօթանց որդւոց Նելեոսի :
³ Աթենասայ տրուած անուանց մին է : Տես Ժ. Եր. 30. Ծ. 4 :

կը կրէ : Ա՛լ կարէ , դուսարդ Արամազդայ , կենացս թելը :
 Հագիւ թէ այս խօսքերն աւարտեր էր , իր արտեւա-
 նունը կը ծանրանան քաղցրիկ քնով մ'որոյ հետ մահու
 քունն ևս կը միանայ . և իր հոգին առանց ճգանց ,
 առանց ցառոց կը թողու իւր սառուցեալ , և երեքդար-
 նան կենօք գրեթէ ոչնչացեալ մարմինը :

Նետտորի սոյն թոռնը Նելէոս կը կոչուէր : Նետտոր՝
 որուն միշտ պիտի ի հղեր էր իւր հօրն յիշատակը , ինքն
 ուզեր էր որ մանկիկը նորա անուամբ յորջորջի : Երբ
 Նելէոս իր տղայութեան հասակէն երիտասարդութեան
 հասակը կը թեւակոխէր , օր մը գնաց զո՞ն մատուցանե-
 լու Պիւղոսի՝ մերձակայ անտառ մը որ Աթենասայ նը-
 ւիրեալ էր : Ծաղկապսակ զո՞ներուն խողխողուելէն ետք ,
 մինչ իւր ընկերները զո՞նց զենմանէն ետք լինելիք ա-
 րարողութեամբք զբաղեալ՝ ոմանք փայտեր կը կտրէին
 և այլք գայլախաղի երակներէն կրակ կը հանէին , մինչ
 կը քերթէին զո՞ներն և անգամ անգամ կը յօշէին , մինչ
 ամէն ոք խորանէն հեռու կը գտնուէր , Նելէոս հոն կը
 կենար : Յանկարծ գետնին տակէն դղրդիւն մը կը լսէ ,
 ծառոց խոռոչներէն սոսկալի մոնչիւններ կ'արձակին ,
 սեղանը համակ հրդեհեալ կ'երեւնայ , և բոցոյն վրայ
 կին մը կը տեսնուի , այնչափ մեծափառ , այնչափ վեհ-
 մատեսիլ , որ Նելէոս անոր տեսքէն հիացած՝ ապշած
 կը մնայ : Իր դէմքը մարդկային կերպարանքէն գերա-
 գոյն էր , իր հայեացքը շանթէն աւելի խորաթափանց ,
 իր գեղեցկութիւնը բնաւ մեղկ կամ կանացի երեւոյթ մը
 չունէր , այլ շնորհալից էր՝ և իր ոյժն ու կորովը կը

1 Յունաստանի մէջ այս անուամբ երեք քաղաքներ կային . մին
 յԵլիզիա , միւսն ի Թափիբելիա և և երրորդն ալ ի Մեսսենիա . այս
 երկու վերջինք Նետտորն իրենց թագաւոր օւնենալու պատուոյ
 մասին երարու հետ կը մրցէին :

յայտնէր : Նելէոս Վիցուհւոյն դիւցական ազդեցութենէն
 զգածեալ՝ երեսի վրայ գետին կ'իջնէի , մահադոյժ սար-
 սուռ մ'իր բոլոր անդամքը կը վարակէ , արիւնն իւր ե-
 րակաց մէջ կը սառի , լեզուն քիմքը կը փակչի և խօսք
 մ'արտաբերել չէ կարող . ապշած , անշարժ և գոգցես
 անկենդան կը մնայ : Այն ատեն Պալլաս վերստին իրեն
 կը դարձնէ ոյժն՝ որ զինքը լքեր էր . —Մի՛ վախնար ,
 կ'ըսէ իրեն , Ողիմպոսի՛ բարձունքէն հոս իջայ , որպէս
 զի քեզ ևս ջուցնեմ այն սէրն , որով քու հաւդ Նես-
 սորն զգածեցուցի : Քու երջանկութիւնդ քու ձեռքդ
 կը յանձնեմ . քու բոլոր բաղձանացդ պիտի լսեմ , բայց
 խիստ մեծ ուշադրութեամբ պէտք է խորհիս ինձմէ
 խնդրելիք բանիդ վրայ : Այն ատեն Նելէոս իր ապշու-
 թենէն սթափեալ և Վիցուհւոյն խօսից քաղցրութենէն
 զմայլեալ , այնպիսի համարձակութիւն մը զգաց իւր
 ներսիդին , որպէս թէ մահկանացուի մը առջին կեցած
 լինէր : Երիտասարդութեան հասակին մէջ դեռ նոր ոտք
 էր կոխեր . այն հասակին մէջ կ'ըսեմ , ուր մարդուն
 զգալ սկսած հեշտախտութիւնը հոգին բոլորովն կը
 գրաւէ և զայն երկրաքարչ՝ կ'ընէ : Մարդ այն ատեն
 դեռ չէ առած համն այն դառնութեան , որ հեշտու-
 թեանց անմեկին հետեւանքն է . դեռ վորձառութեամբք
 չէ հրահանդուած : —Վիցուհի՛ , գոչեց , եթէ կարող լի-
 նիմ միշտ ցանկութեանց հեշտութիւնը վայելիլ , բոլոր
 բաղձանքս կատարուած պիտի լինի : Վիցուհին՝ որ ա-
 ռաջ զուարթաղին էր և պարզերես , այս խօսքերուն
 վրայ խոժոռ և անաչառ կերպարանք մ'առաւ : —Չգա-
 յարանքը զգուռդ հաճոյքներն և եթէ կը ձանձնաս եղեր ,
 լաւ , անոնցմով պիտի յափրանաս , ըսաւ Վիցուհին և
 աներեւոյթ եղաւ :

1 Տես առակ ԹՂ . երես 20 . Ծան . 2 :

Ներէնոս սեղանը կը թողու և Պիւղոսի ճամբան կը բռնէ. կը տեսնէ՝ որ իր ոտքերուն կոխած սեղերը կը բուսնին և կը փթթին անուշահոտ ծաղկունք, որոց նման անուշահոտութիւն մարդ երբէք չէր առած: Երկիրը կը գեղաղարդի, և Ներէնոսի աչաց զմայլարար տեսք մը կ'ընծայէ: Խարիթայց, Աստղկան¹ ընկերուհեաց հիասքանչ գեղը կը սփռի այն ամէն կանանց վրայ՝ որ անոր կ'երեւնային: Իւր բոլոր ըմպելիքը նեկտար և կերակուրը ամբրոսիա² կը լինին: Իր հողին հեշտութեանց Ովկիանին մէջ կը հեղձնու: Վստփաշ ցանկութիւնը Ներկայ սրտին կը տիրէ. անոր համար միայն կ'ապրի. այլ ևս ուրիշ զբաղում մը չունի, բայց եթէ նայիլ՝ որ զբօսանք շարունակաբար մէկ մէկու յաջորդեն, և իւր զգայարանք նորանոր հեշտութիւններ վայելի վայրկեան մ'ալ չը դադրին: Որչափ աւելի կ'առնու հեշտութեանց համը, նոյնչափ աւելի եռանդալին փափաքմամբ կը բաղձայ անոնց: Իր հողին կը մեղկի և իւր աշխոյժը կը կորսնցնէ: Այնուհետև գործաւնութիւնք իրեն ծանրատաղտուկ բեռ մը կը լինին: Ընչ և իցէ պարզ բանն իրեն մահաօրիթ ցաւ մը կ'ազդէ: Իր աչաց առջեւն կը հեռացնէ այն իմաստուն խորհրդականները, զորս Նեստոր իրեն ընկեր կարգեր էր, և որոնք բոլոր մարդոցմէ՝ Նեստորի իւր թոռին ձգած ժառանգութեան ամենապատուական մասն համարուած էին: Բանաւոր խրատներն և օգտակար յանդիմանութիւններն իր բուռն ատելութեան նիւթ կը լինին, և կը սարսափի՝ երբ մէկն իրեն իմաստուն խորհուրդ մը տալու համար բերան կը բանայ: Նքեղ ապարանք մը կառուցանել կը տայ՝ յորում ոսկի, արծաթ և մարմարիոն

¹ Տես առակ Թ. Երես 13. Ծան. 1 և 2:
² Նեկտար յից ըմպելին և ամբրոսիա նոցա կերակուրն էր ըստ առասպելեաց:

և եթ կը շողշողէին, և ուր ամենայն ինչ անխնայ շուայլեալ էր, աչքերը հրապուրելու և հրապոյրներն հրաւիրելու համար: Նորա ինքզինք գոհ ընելու այսչափ փութոյն միակ պտուղը կը լինի ճանճրութիւն և անձկութիւն: Բաղձացած բանն ստացած վայրկեանն անկէ կը ճանճրանայ, հարկ է որ ստէպ տեղափոխի, անդադար պալատէ պալատ վազէ, միշտ նորանոր ապարանքներ կառուցանէ ու կործանէ: Գեղեցիկն ու հաճելին այլ ևս զինքը չեն շարժեր. եղական, հազուադիւս և կարգէ դուրս բաներ պէտք են իրեն. ինչ որ պարզ է և բնական, իրեն անհամ է և ցամաք. և այնպէս մը կը թմրի կ'ընդարմանայ, որ կարծես թէ ցնցելով մը և թոթուելով մը միայն կարելի լինէր իրեն բան մը զգացնել: Իւր Պիւղոս շահաստանը բոլորովին կերպարանափոխ կը լինի: Քաղաքն՝ ուր մարդիկ աշխատութիւնը կը սիրէին, զՊիս կը մեծարէին, առեւտրոց մէջ հաւատարմութիւնը կը թագաւորէր, ամէն բան բարեկարգութեամբ կ'ընթանայր, և ժողովուրդն ալ առանց զինքն ընկճելու իրարու յաջորդող օգտակար զբաղմանց մէջ զիւրութիւն և անգործութիւն մը կը վայելէր, յայնմհետէ սանձարձակ գեղխութիւն մը վայելչականին և ստոյգ հարատուութեան տեղ կ'անցնի հոն. ամէն բան ընդունայն հաճոյց և չափազանց անձնդիւրութեան կը վստմութիւն: Տուները, պարտէզներն և բոլոր հասարակային շինութիւնք կերպարանափոխ կը լինին և եղական ձեւ մը կ'առնուն: Մեծն և վսեմն որ միշտ պարզ են, իսպառ տեղի կը տան անկէ: Բայց որ առաւել ցաւալին է, քաղաքին բնակիչք ևս ըստ օրինակին Ներկայ, շուայտութիւնն և եթ կը սիրեն, կը յարգին և խնամով կը փնտրուեն. կը ծփին, կը տագնապին երջանկութեան սին և վաղանցիկ ստուեր մը բռնելու անավաստակ ձգամբ, և այնուհետև իրական շանդիստն ու հանդարտութիւնը

կը կորսնցնեն : Այ ոք գոհ է իւր վիճակէն . վասն զի ա-
մէն ոք կ'ուզէ յանհունս գոհ լինել . չկայ մէկն որ համ-
բերել և սպասել զիսնայ : Երկրագործութիւնն և ուրիշ
օգտակար արուեստք իբրև նուաստացուցիչ բաներ կը
նկատուին . մոլութեանց հնարած արհեստներն ևեթ ի
մեծ պատուի են հոն , հարատւութեան կ'առաջնորդեն և
անոնց մեծամեծ քաջալերներ կը շտայուին : Այն գան-
ձերը զորս Նեստոր և Պիտիադրատ գանձեր էին , իսկոյն
կը վատնուին : Տէրութեան հասոյթները ցոփութեան և
խենէշութեան կը մատնուին :

Ժողովուրդը կը տրանջէ , աւագանին բողոք կը բառ-
նայ , իմաստունք ևեթ վայրիկ մի կը լռեն . բայց վեր-
ջապէս անոնք ալ կը խօսին և իրենց մեծարոյ ձայնը
Նելէասի լսելի կը լինի : Այն ատեն աչքերը կը բացուին ,
սիրտը կը խանդաղատի : Նորէն Աթենասայ կը դիմէ , կը
զանդատի Գիցուհւոյն , թէ ինչո՞ւ այսչափ զիւրութեամբ
լսեց իւր յանդուգն աղաչանաց . կը թախանձէ զանի ետ
առնուլ այս սնոտի պարգեւն , և իմաստութիւնն ու ար-
գարութիւնն կը ժտէ : —Ո՞րչափ կոյր եմ եղեր այն ատեն ,
կը դռչէ . բայց հիմայ կը ճանչնամ սխալանքս , կը գար-
չիմ ու կ'ատեմ ի բոլոր սրտէ այն յանցանքը , զոր զոր-
ծեցի . կ'ուզեմ զայն դարմանել և իմ պարտուցս կա-
տարման ուշադիր ջանիցս , ժողովուրդս միտթարելու
փոյթեռանդն խնամոցս , և անմեղութեան ու մաքուր
բարոյակամի մէջ փնտուել խաղաղաւէտ հանդարտութիւնն
ու անմեղիկ երջանկութիւնը , զոր ցայսփայր , աւա՛ղ ,
զգայական հեշտութեանց մէջ ի զուր փնտուեր եմ :

Լ. Ե .

ԿԼԵՈՒՌՈՒՆՍ ՀՈՎԻՒՆ ԵՒ ՅՍԻԵՐՅՍԱՐՍՆ ՓԻՊԻՆՍ

Ստախորհ հովիւ մ'իր խաչինքը կը վարէր ի ծաղ-
կազուարճ ափունս Աքելովս¹ գետոյ : Փսոնայք և Սա-
տիւրոսք² որք մերձակայ անտառայ մէջ պահուած էին ,
անոր սրնդին քաղցր նուաղով գողտրիկ խոտոյ վրայ
կը պարէին : Գևտոյն ջուրց մէջ ծածկուած Նայեաղք³
իրենց գլուխներն եղեգանց մէջէն վեր կը բարձրացնէին ,
անոր երգերը լսելու համար : Նոյն ինքն Աքելովս իսկ
իւր կորաքամակ տաշտին կրթնած⁴ կը ցուցնէր իւր
ճակատը , յորում մէկ եղջիւր ևեթ էր մնացեր մեծին
Հերակլի⁴ գէմ մըած մարտէն հետէ , և նորա մեղեղին
սոյն պարտեալ Աստուածոյն վիշտերը վայրիկ մի կը վա-
նէր : Հովիւն այնչափ սէր չէր զգար այս Նայեաղից
տեսքէն՝ որք հիացմամբ զինքը կը զիտէին . իւր խելքն
ու միտքը մնացեր էր Փիղիլա հովուհւոյն վրայ՝ որ խիստ
պարզ , բնական և անսեթեւեթ էր , որուն եկամուտ
զեղեցկութիւն մ'երբէք չէր տուած բողբոս և զոր Շը-
նորհք⁵ բուն իրենց ձեռօք խնամով պճներ էին : Երբ
զիւզէն դուրս կ'ելնէր , իր հօտն արածել ևեթ կը մտա-
ծէր : Ինքն միայն անգէտ էր իւր գեղոյն . ուրիշ բոլոր
հովուհիւք իրեն նախանձ կը բերէին : Հովիւը կը սիրէր

1 Այս անունով շատ գետեր կային ի Յունաստան , որոց գըլ-
խաւորն է այն՝ որ Պիւնդոս լեռնէն կը բղկէր , և Եստրիան օուզե-
լով , կ'երթար Յունական ծովը կը թափէր :
2 Տես առակ ԺԸ . երես 40 . Ծան . 2 :
3 Տես առակ ԺԸ . երես 40 . Ծան . 3 :
4 Տես առակ ԺԵ . երես 28 . Ծան . 3 :
5 Տես առակ Թ . երես 43 . Ծան . 4 :

զայն և չէր համարձակեր իւր սէրն անոր յայտնելու : Անոր վրայ իր ամենէն աւելի սիրածն այն պարզ առաքինութիւնն էր , որ սիրահարները գլխէ կը հանէ և գեղեցկութեան ճշմարիտ հրապուրճն է : Բայց հանձարեղ կիրքը՝ մարդուն փութով գտնել կը տայ բացայայտ ըսել անկարելի եղող բանն ընդ քօղով ներկայացնելու արուեստը : Ուստի վերջացնելով բոլոր այն հաճոյական երգերը , կը սկսի ուրիշ երգ մ'որ հովուուհուն սիրտը կարենայ շարժել : Գիտէր , թէ կը սիրէր նա զիւցազսնց առաքինութիւնքն , որով նոքա մեծապէս փառաւորուեր էին պատերազմաց մէջ : Ուստի կեղծ անուան մը տակ , ինքն իր յատուկ արկածնկին երգեց . զի այն ատեններ Գիւցազունք անգամ հովիւներ էին և հովուական ցուպը չէին արհամարհեր :

Արդ այսպէս երգել սկսաւ .

« Երբ Պոլինիկոս զնաց պաշարել զԹեբէ իւր Ետէոկլէս¹ եղբայրը գահընկէց ընելու համար , Ելլադայ բոլոր թագաւորք սպառազինեալ երեւցան , և կառօք ու երկվարօք պաշարելոց վրայ կը յարձակէին : Ազրաստ² աներ Պոլինիկեայ , զիտապաստ գետին կը փռէր զգունդս զօրաց և զգնդապետս , ինչպէս որ հնձող մ'իւր հատու մանդաղով հասկերը բարդ ի բարդ գետին կը թօթափէ : Անդիկն զիւցանմանն Ամիխարաւս³ որ արդէն իւր ա-

1 Ետէոկլէս և Պոլինիկոս որդիք էին Օէտիպայ և Յոգաստայ . Օէտիպայ մահուանէն ետք խօսք մէկ ըրին՝ որ կարգաւ թաղաւորեն : Ետէոկլէս յանձն չառաւ ամթուէն իջնել և իւր եղբօր Պոլինիկեայ տեղի տալ . վասնորոյ և Պոլինիկոս զնաց օգնականներ գտաւ և Թեբէի վրայ յարձակեցաւ : Այս պատերազմը Եօթն պետաց պատերազմ կոչուեցաւ : Եզական ճակատամարտի մը մէջ երկու եղբարք զիրար խողտողեցին :

2 Ազրաստ թագաւոր Արգոսի , իր Արգիս գուտարը հարսնա-

ցոյց Պոլինիկեայ և նորա հետ արշաւեց ի պատերազմ Թեբայ :

3 Ամիխարաւս օրգի Ապօղոնի և Հիպերմեասրեայ . սորա կինը

դէտքը կոնխաւ գուշակեր էր , պատերազմի խառնուրդին մէջ կը մ'յտուի , և յանկարծ գետնակուլ կը լինի . զի երկիր իւր անդունդները բանալով , զանիկայ ի նստեալ ստուեր ափունս Ստէքսի¹ կը գահավիժէ , որ ինկնելու ատեն իր անհաւատարիմ կին մ'ունենալուն չարադախտութիւնը կ'ողբար : Նոյն տեղուն բաւական մօտ կը տեսնուէին Օէտիպայ երկու որդիք , որք կովկասու² ապառաժից մէջ զիրար պատառող վագիր մ' և յովազու մը պէս , կատապութեամբ իրարու վրայ կը յարձակէին : Երկուքն ալ աւազին վրայ դիտաւաւ կը խաղային , և իւրաքանչիւր օք իւր եղբօր արեան ծարաւած կը թրւէր : Այս սարսափելի տեսարանիս անցած միջոցին , կլէոբուլոս՝ որ Պոլինիկեայ ետեւէն էր գացեր , մենամարտեցաւ զու թերացւոյ մը հետ , զոր Արէս³ անյաղթնի կ'ընծայէր : Թեբացւոյն նետը , յԱստուածոյն ուղղեալ , քիչ մնաց որ կլէոբուլոսի վիզը ծակէր , բայց նա թեքեցաւ : Իսկոյն կլէոբուլոս , իր տէգն անոր ընդերաց խորքը մտց : Ձերաջիրմ արեան մէջ կը լողայ թիրբացին , աչքերը կը մարին , իր դեղատեսիլ դէմքն և քաջայանդուզն սիզանքը զինք կը լքանն , մահը նորա զիմաց գեղեցիկ դժագրութիւնը կ'նկղձանէ . նորա ծագկահասակ ծնդատէր հարսն աշտարակի մը ծայրէն անոր մեռնելը կը տեսնէ , և անդարման ցաւով սրուն կարեւոր կը խոցի : Ես զանի իր այս անօրինակ թշուառութեանց մէջ անգամ երջանիկ կը գտնեմ , զի զինքը սի-

Երեքիւս ոսկի քառամանեկու մը կաշառուած՝ Պոլինիկեայ իմացուց իւր երկան գտնուած ակօն , ուր պահուեր էր՝ որպէս զի չերթայ ի գատերտղձ Թեբայ , ուր անպատճառ պիտի կորսուէր , ըստ կանխասաց պատգամին :

1 Ստէքս , դէտ դժոխոց :

2 Կասուս Ասիոյ ընդ մէջ Եւքսինեան Պոնտոսի և կասպից ծովու :

3 Տես առակ ԺԵ . երես 28 . Ծան . 2 :

րող մ'ե իւր վրայ լացող մ'ունեցաւ : Ես ևս հաճու-
թեամբ իրենս պէս կը մեռնէի , միայն թէ իրենս պէս սի-
րուէի : Ի՞նչ բանի կը գայ քաջութիւնն և ամենէն հըռ-
չակաւոր պատերազմի մէջ վաստկուած փառքն՝ երբ
մարդ չէ կարող ոչ իւր սիրածին հաճութիւնը դրաւել
և ոչ անոր սիրտը շահիլ : »

Հովուուհին՝ որ այսպիսի գողտրիկ երգոյ մ'ունկնդիր
էր եղեր , իմացաւ թէ այս հովիւը Թեբացւոյն յաղթող
Կլէոբուլոսն էր : Անզգայ չեղաւ նորա վաստկած փա-
ռաց , նորա վրայ սփռեալ շնորհաց , և նորա իրեն հա-
մար կրած վշտաց , և անոր տուաւ իւր ձեռքն և երգ-
մընակուռ խոստումնր : Երջանիկ հարսանիք մը զիրենք
միացուց . մէկէն իրենց երջանկութիւնը շրջաբնակ հո-
վուաց և դաշտային Դից իսկ նախանձելի եղաւ : Իրենց
համաշունչ միաբանութեամբ , իրենց անմեղ կեանքով ,
իրենց գեղջկական վայելքներով , մինչև ցխոր ծերու-
թիւն Փիլիմոնի և Բափլիսայ՝ երջանկութիւնն ունեցան :

1 Բափլիս ազգապա պառաւ կին մ'եր , որ իրեն պէս ծերունի
Փիլիմոն ամուսնոյն հետ մէկտեղ , անշուք խրճի մը մէջ կը բնա-
կէր : Արամաղդ և Հերմէս Փախլիայի սյցելութիւն մ'ընել ուզե-
լով , ասոնց մօտ եղող աւանին բոլոր բնակիչներն ալ զանոնք
մերթեցին , միայն ասոնք իրենց տունն ընդունեցան զերենք : Զա-
սոնք վարձատրելու համար Արամաղդ՝ թէ զերենք և թէ իրենց
բնակութիւնն ազատեց շուրջ սողմանէն , որ բոլոր շրջակայքն
սողդելով ապականեց . և ապա ասոնց բնակարանը ասճարի մը
փոխեց , որուն իրենք վերակացու եղան : Իրենց ծերութեան մէջ
որ մ'երկուքն ալ մի և նոյն վայրկենին մէջ երկու ծառերու փո-
խուեցան : Բափլիս թանդրուէնի մ'եղաւ և Փիլիմոն կաղի մը :
Ովիգիոս իւր Ալլակերպութեան ութերորդ գրոց մէջ ասոնց վէպը
կը պատմէ :

ԼԶ.

ՍՐԿԱՅԻ ՄԵԼԵՍԻԿՅՈՒՆԻ

Մելիսիկոնն որ ի Մեգարա՝ Հելլենաց մէջ ընտիր
ազգատունէ մը սերած էր , իր զուարթածաղիկ տիոց
մէջ ոչ այլ ինչ էր մտածեր , բայց եթէ իւր նախնեաց
պատերազմական շահատակութեանց և ուրիշ առաքի-
նակոն օրինակաց հետեւիլ : Իւր քաջութիւնն ու տա-
ղանդները հուշակեց շատ մը արշաւանքներու մէջ : Եւ
որովհետեւ իր բոլոր ցանկացած իրք հոյակապ բաներն
էին , այն արշաւանաց մէջ այնպիսի մեծամեծ ծախքեր
ըրաւ՝ որք զինքը փութով կործանեցին : Ուստի ստի-
պուեցաւ գեղի ծովեզերեայ տուն մը քաշուելու , ուր
իւր Պրոկսինոսէ կնոջ հետ մէկտեղ խոր առանձնութեան
մէջ կ'ապրէր : Ասիկայ հանձարեղ , քաջասիրտ և խրոխտ
կին մ'էր : Իւր գեղեցկութեան և քաջատոնմիկ սերըն-
դեան պատճառաւ , Մելիսիկոնէն խիստ աւելի հա-
րուստ անձինք սատտիկ հետապնդեցան իրեն , բայց սա
իւր ամուսինն անոնց ամենէն նախապատիւ ընտրեց ,
յատկապէս նորա արժանաւորութեան համար : Այս եր-
կու ամուր՝ որք իրենց առաքինութեամբ և հողեկցորդ
մտերմութեամբ բնականաբար շատ տարիներ մէկզմէկ
երջանիկ ըրեր էին , սկսան այնուհետեւ փոփոխակի
կարի թշուառանալ , իրենց իրարու վրայ ունեցած գո-
րովալիր խանդաղատանաց պատճառաւ : Մելիսիկոն
խիստ զիւրութեամբ յանձն կ'առնուր կրել իւր թշուա-
ռութիւններն , միայն թէ կարենար կրել զայն առան-

1 Մայրաքաղաք Մեգարացւոց , յարեւելից հելուսոյ Սալամինայ
կղզոյն :

ձինն և ոչ այնպիսի մէկուն հետ՝ որ կենացը չափ իրեն սիրելի էր։ Պրոկսինոէ ևս կը զգար, թէ ինքն էր որ Մէլսիկոնի ցաւերն անտանելի կ'ընէր։ Ինքզինքնին մխիթարել կ'ուզէին իրենց երկու զաւակներով, որք կարծես թէ բուն Շնորհաց¹ ձեռքով ստեղծուեր էին։ Որդին Մելիբէոս կը կոչուէր և դուստրը Պոեմնիս։ Մելիբէոս՝ իր թարմ հասակին մէջ արդէն նշմարել տալ սկսեր էր իր ոյժը, կորովը ու քաջութիւնը։ Բունամարտիկ կռուոյ, ձիւնթացից և ուրիշ մարմնոյ կրթանաց մէջ՝ զրացի մանկանց բոլորն ալ կը գերազանցէր։ Անտառաց խորքը կը մլուէր՝ և իր նեաք Ապոլոնի² նետից չափ ճշգրտեամբ իրենց նողատակին կը հարկանէին. այլ մարմնոյ կրթանքէն աւելի գիտութեանց և գեղարուեստից մէջ ևս սա նոյն Դից կը հետեւէր։ Մելսիկոն իր խոր առանձնութեան մէջ՝ սովեցուց անոր այն ամէն բան՝ որ միտքը կը մշակէ և հողին կը պծնէ. այն ամէն բան՝ որ զառաքինութիւն սիրելի կ'ընծայէ և զբարս կը կանոնաւորէ։ Մելիբէոս պարզ, քաղցր, անխարդախ, բայց միանդամայն և ազնիւ, հաստատուն և քաջայանդուզն դէմք մ'ունէր։ Հայրն իր նայուածքն անոր վրայ կը սեւեուէր և աչքերն արտասուօք կ'ողողէին։

Իսկ Պոեմնիս, մօրը ձեռքին տակ կրթուած էր այն ամէն գեղարուեստից մէջ, զորս Աթինաս³ պարզեց և մարդկան։ Չքնաղակերտ ձեռագործներ գիտնալէն զատ ունէր նաև հրապուրիչ ձայն մը, զոր Որփէոսինէն⁴ ա-

1 Տես առակ Թ. Երես 13. Ծան. 1.
 2 Տես առակ Ի. Երես 44. Ծան. 3. Ապոլոն պատուհասիչ և կործանիչ ևս է. կը կրէր արծաթի աղեղ մ'և անվրէպ նետեր՝ զորս Հեփեսոսս իրեն էր տուած։
 3 Տես առակ Ժ. Երես 30. Ծան. 1.
 4 Տես առակ Ի. Երես 45. Ծան. 2.

ւելի քաղձրաձայն քնարի մը հետ կը դաշնակէր։ Մարդ զայն տեսնելով պիտի կարծէր թէ Անահիտ¹ ինքն էր, որ կը գար ալեծուփ կղզիէն, ուր ծնած էր։ Իր խարտիչազեղ զիսակներն անհոգութեամբ ետին հանգուցուած էին, և ոմանք հանգոյցէն փրթելով, արծաթափայլ պարանոցին և երեսներուն վրայ հողմածուփ կը ծածանէին։ Թեթեւ շրջազգեստիկ մ'ևեթ հագած էր և վրայէն փոքր ինչ զայն հանգրիճող դօսի մ'էր կապած, ինքզինք աւելի դիւրաշարժ յարգարիւու համար։ Առանց ինչ սեթեւեթանաց՝ ամենէն աւելի աչքի զարնող գեղեցկութեան վրայ անգամ ստուերած մը կը ձգէր, բայց ինք չը գիտէր զայդ. երբէք միտքն անգամ չէր եկած, որ ինքզինքն ականակիտ աղբեր մը մէջ դիտէ. ոչ զոք կը տեսնէր բայց զիւր ընտանիս, ոչ այլ ինչ կը մտածէր բայց եթէ ախատիլ։ Իսկ վաստակաբեկ հայրն այլ ևս իր գործոց մէջ օգնականութեան աղբիւր մը չը տեսնելով, մենութիւնը կը սիրէր. իւր կիներն և որդիք իւր տանջանքներն էին։ Ստէպ ծովուն ափունքը կ'իթար յոտս ժայռի մը՝ որ լի էր ամայի անձաւներով. հոն նա իր թշուառութիւնքը կ'ողբար. յետոյ կը մտնէր խոր հովտի մը մէջ, զոր անտառախիտ մայրիք ցերեկ առեն իսկ արեւուն ճառագայթից անթափանց կը գործէին։ Հոն կը նստէր ականակիտ աղբիւր մը շրջապատող դալարագեղ մարմանդին վրայ. և անա տխուր խորհուրդներ գունդագունդ անոր սիրտը կը խուժէին։ Քաղցր քունն աչերէն կտրած էր. իր խօսքերն ի հեծեծանաց կ'ընդհատէին, և ծերութիւնը կը գար տարածամ կը թարչամէր, կը խորշումէր նորա դէմքը. իր կենաց պի-

1 Տես առակ Լ. Երես 111. Ծան. 1. Անահիտ, ինչպէս նաև իւր եղբայրն Ապոլոն, ծնան ի Դեղոս կղզի կիւլադայց։ Այս կղզին ալեծուփ կը տառանէր, Լետոլայ իւր սոյն գիւցազն մանկունքը ծնանիլն յառաջ։

տոյքն անգամ մտոցեր էր և իր ցաւոց տակ ընկճուեր :
 Յր մը մինչ այս խոր հովտին մէջն էր , յոգնութենէն
 և ոգեսպառ լքմանէն քունը տարաւ : Այն ատեն տե-
 սաւ յանուրջս զղիցանոյն Դեմետրէ ¹ , որ ոսկեփունջ
 հասկօք պսակեալ՝ զուարթ և շնորհաշուք դէմքով մը
 անոր երեւեցաւ , և զանիկայ յանուանէ կոչելով , —ին-
 չո՞ւ համար , ըսաւ անոր , այսպէս ինքզինքդ բախտին
 կատաղութեան կը մատնես , որ քեզ սպառօսպուռ կոր-
 ծանէ : —Աւ՛ոյ , ըսաւ անոր Մելեսիկոն , բարեկամներս
 գիտ թողուցին , այլ ևս հարստութիւն չունիմ . դատաս-
 տաններ և փոխատուներ ևեթ քնացին ինձ . ծննդեանս
 աղնուութիւնը՝ թշուառութիւնս ծայրագոյն ստտիճանի
 կը հասցնէ . և կենացս անհրաժեշտ պիտոյքը հայթայ-
 թելու համար , գերեոյ մը պէս աշխատել յանձն առնույ
 ալ կարող չեմ :

Այն ատեն Դեմետրէ անոր պատասխան տալով ը-
 սաւ . —Ի՞նչ , միթէ ազնուականութիւնը հարստութեան
 վրայ ևեթ կը կայանայ . մանաւանդ թէ իր նախնեաց
 առաքինութեան նմանող լինելոյն վրայ չը՞ կայանար .
 արդար եղողներէն ի դատ ազնուական չը կայ : Քիչով
 ապրէ , այդ քիչն ալ քու աշխատութեամբդ վաստկէ ,
 մէկու ֆը բեռ մի՛ լինիր , այն ատեն ճշմարտիւ ազնուա-
 կան պիտի լինիս : Մարդկային ազգն ինքզինք թշուառ
 կ'ընէ՝ իր մեղկութեամբն և անափառութեամբ : Եթէ
 կարեւոր բաներ քեզմէ կը պակսին , ինչո՞ւ զայն ուրիշ-
 ներէ խնդրել պարտաւորիս և ոչ քեզմէ : Միթէ դու
 քեզէն աշխատասէր կենօք՝ զանոնք քեզ տալու քա-
 ջութիւնը չունի՞ս :

Չայս ըսելով՝ ոսկի արօր մ'իւ առատութեան եղջիւր²

1 Դեմետրէ Դիցուհի հնձոց , դուտար Առնոսի և Կլեբելեայ .
 գա մարդոց սովորեցոյց փակութիւնը :
 2 Տես առակ Ի . երես 45 . Ծան . 5 :

մ'ընծայեց իրեն : Այն ատեն Բագոս ¹ ալ երեւցաւ բա-
 ղեղնապսակ , և ձեռքն իր նիզակը ² բռնած : Ետեւէն
 կը գար Պան ³ որ սրինգ կը հարկանէր և Փառնայց ու
 Սատիրայց ⁴ պարել կը տար : Երեւեցաւ նաև Պամոնա
 պողովք ծանրաբեռնեալ , և Փլորս ⁵ ծաղկազարդեալ
 գունազեղ և քաղցրաբոյր ծաղկամբ : Բոլոր դաշտային
 Դիք քաղցր հայեացք մ'արձակեցին ի Մելեսիկոն :

Այս աստուածային տեսլեան գորութեանն և իմաս-
 տին իրազգած՝ արթնցաւ Մելեսիկոն և ինքզինքը
 խիստ մտիթարուած և դաշտային կենաց աշխատու-
 թեան աշխուժիւ լցուած գտաւ : Այս տեսլեան վրայ
 Պրոկսինոէի ևս խօսեցաւ , որով նա ալ խեղոյն իրեն պէս
 զգածեցաւ : Հետեւեալ օրն իրենց անպէտ ծառայից
 ճանբայ տուին . այնուհետև անոնց տան մէջ չը տես-
 նուեցաւ բնաւ մէկ մը , որ իր անձին համար միայն աշ-
 խատէր : Այլ ևս ոչ կառք ունեցան և ոչ կառավար :
 Պրոկսինոէ իր Պոեմնիս զատեր հետ մէկտեղ իրենց
 խաչինքն յարօտ վարելով , զճանապարհայն բուրդ կամ
 բամբակ կը մանէին , և սպա անով իրենց կտաւները
 կամ կերպասները կ'ոտայնանկէին : Ապա իրենք իսկ
 իրենց ձեռօք , կը ձեւէին ու կը կարէին իրենց և ըն-
 տանեաց հանդերձները : Փոխանակ մետաքսահիւս ոսկե-
 հուռն հանդերձից , զոր սովոր էին ոտայնանկել Աթե-
 նական կիրթ ճաշակաւ , կը կրթէին իրենց մատուներն
 յիլ և յայլ նմանօրինակ աշխատութիւնս : Բուն իսկ
 իրենց ձեռքով կը պատրաստէին այն բոյսերը , զորս պար-
 տիզէն կը քարէին բովանդակ տանը սննդեան համար :

1 Տես առակ ԺԷ . երես 36 . Ծան . 2 :
 2 Տես առակ ԺԷ . երես 36 . Ծան . 3 :
 3 Տես առակ Ի . երես 43 . Ծան . 5 :
 4 Տես առակ ԺԸ . երես 40 . Ծան . 2 :
 5 Տես առակ ԼԱ . երես 109 . Ծան . 2 :

Իրենց խաչանց կաթը՝ զօր իրենք կ'երթային կը կթէին, իրենց պատրաստած առատ կերակրոց վերջինը կը լինէր: Բան մը չէր գնուեր. ամէն բան փութով և առանց զրո- ուարութեան կը պատրաստէր: Ամէն բան բարի էր, պարզ, բնական և ժուժկալութենէն ու աշխատանքէն անբաժան ակործակով մը համեմալ:

Իրենց սոյն գեղջկական կենցաղավարութեանը մէջ ա- մէն բան մաքուր և գեղապատշաճ էր: Իրաւ տան բոլոր սփռոցք վաճառուած էին, բայց որմունք սպիտակա- փայլ էին, և հոն ոչ փոքրիկ բիծ մը կը նշմարուէր, և ոչ փորուածք մը: Տան կարասիք երբէք փոշտած չէին տեսուեր: Անկողինները թէպէտ խոշոր կտաւէ, սակայն մաքուր էին: Խոհանոցն իսկ այնպիսի մաքրու- թիւն մ'ունէր, որ մեծ տան մը մէջ անգամ չէր գրտ- նուեր: Հոն ամէն բան վայելչապէս դասակարգուած էր, և ջինջ մաքրութեամբ կը փայլէր: Տօնի օրերն ընտանեաց խորտիւծան մը կազմելու համար, Պրոկսինոէ քաքարներ (պուղաչա) կը շինէր: Ունէր և փեթակներ որոց մեղրը քաղցրագոյն էր քան զայն, որ ոսկեղինիկ դարուն հինաւուրց խոռոչաւոր կաղնիներէն կը թորէր: Կովերն անձամբ իրենց կաթի վտակներն անոնց ընծա- յել կը գային:

Այս ժրագլուխ կիսն իր պարտիզին մէջ կը հասցու- նէր բանջարեղինաց բոլոր տեսակներն՝ որք տարուան ամէն մէկ եղանակին մէջ, մարդոց անողեանը կ'օգնեն և միշտ իւրաքանչիւր ժամանակի յատուկ եղող պը- տուղներն ու բոյսերն ամենէն առաջ ինք կ'ունենար, Ունէր նաև շատ ծաղիկներ, որոց մի մասամբն իր տունը զարդարելէն յետոյ, միւս մասն ալ կը վաճա- ուէր: Գուտորն ևս իւր մօր ջանից կ'օժանդակէր, և աշխատելու կամ խաչինքն յարօտ վարելու ատեն երգե- լէն միայն հաճոյք կը զգար: Բնաւ և ոչ մի հօտ իրենին

չէր հաւասարիր: Ժանտացաւք (contagion) և գայլք ան- գամ անոր մօտենալու չէին համարձակիր: Երգել սկը- սածին պէս իր մատաղ գառնուկները գողտրիկ խոտոց վրայ կը խայտային, և շրջակայ արձագանդք՝ անոր եր- գերը կրկնելէն գոգցես մեծ հաճոյք կը զգային:

Իսկ Մելիսիկոն ինքնին իր արտը կը հերկէր. ինքն էր իւր անդոց մաճակալը, սերմանացանն և հնձողը. երկրագործական աշխատութիւնները նուազ տարժանա- կան և առաւել անմեղիկ ու առաւել շահեկան կը գրտ- նէր քան զպատերազմականն: Հաղիւ թէ իր դաշտին խոտոց հունձքը կ'աւարտէր, խիտն կը գեղուն պար- գեւք Գեմարեայ՝ զորս կը փութայր ամփոփել. ըստ որում Գիցուհին հարխրապատիկ կը վարձատրէր իւր սերմանիքը և Բագոս նոյն հետայն իրեն համար Գից խը- ր սխճանայ արժանի նեկտարի՝¹ փոակ մը կը հոսեցու- նէր: Ալթենաս ևս նմա կ'ընծայէր իւր ծառոյն² պտուղն որ մարդոց խիտ օգտակար է: Բոլոր ձմեռն այս ըն- որ տանեաց հանգստեան ժամանակն էր, ուր բովանդակ տունն ի մի վայր համախմբուած՝ անմեղիկ ուրախու- թեան քաղցրութիւնը կը վայելէին և լիաբերան գոհու- թիւն կը մատուցանէին Գից, այսպէս սուտ հաճոյից գնդմաննէն զերծ մնալուն համար. միս կ'ուտէին միայն գոհերու ատեն և իրենց խաչինք Գից սեղանոյն և եթ էին նուիրեալ:

1 Տես առակ Բ. երես 2. Ծան. 1:
2 Ալթենաս և Պոսիդոն կը վիճէին, թէ Կիկերոսի շինած նոր քաղաքն, իրենցմէ որուն անունով կոչուելու է, Որոշուեցաւ որ այդ պատուոյն արժանանայ այն անձն՝ որ աւելի օգտակար բան ըրած լինի: Ուստի Պոսիդոն ձին ծնոյց, և Ալթենաս երկրէն ամակ ծաղկալի ձիթենի մը բուսցուց: Գից Ալթենասոյ ի նպաստ էձեռնէն, և քաղաքն Ալթենասոյ յունարէն (Ալթինի) անուամբ յիշուեցաւ:

Մելիքէոս երիտասարդական կրից դողցես և ոչ մին կը ջուզնէր յանձին. արջաւաց ջոկն յարօտ կը վարէր. հաստաբաւն, կազնիկները կը կտրէր, մարգագեթինն ու ոռոգելու համար առուակներ կը բանար, իր հօրն օգնելու մասին անխոնջ էր: Երբ եղանակն իրեն աչխատելու թոյլ չէր ասար, նոյն ատեն իր ամենէն հաճելի գործերն էին որսորդութիւն, վազք ընդ հասակակից մանկունս և ընթերցումն՝ որոյ ճաշակը նոյն ինքն իր հայրը տուեր էր իրեն:

Մելիքիդոն փութով ընտելացաւ այնպիսի պարզ և անպաճոյճ կենաց, և այնու ինքզինք առջի եղածէն շատ աւելի հարուստ թեսաւ: Իրաւ՝ կենաց կարի կարեւոր իրերն և եթ ունէր, այլ կարի առատութեամբ ունէր զանոնք:

Իր ընտանիքէն դուրս՝ ընկերական ժողովոյ մը մէջ չէր գտնուեր: Ընտանիք բոլորն ալ զիրար կը սիրէին և փոփոխակի իրարմով կ'երջանանային: Հեռու կ'ազրէին յարթունեաց և նոցա հաճոյքներէն՝ որք մարդոց վրայ խիստ սուղի կը նստին: Իսկ իրենց հաճոյք քաղցրը էին, անմեղիկ, պարզ, զիւրազիւտ, զերծ բոլորովին ի վտանգալից հետեւանաց: Այսպէս Մելիքէոս և Պոսմենիս գեղջկական աշխատութեանց ճաշակաւ մեծցան. իրենց տոհմին քաջութիւնն աղքատութեան վըտաց աւելի քաջութեամբ տանելու համար միայն կը յիշէին: Այս տանը մէջ ուղիսօրէն յորդող լիութիւնը, պերճասիրութիւնն ևս նորէն իր հետ հոն չը բերաւ. բովանդակ գերդաստանը միշտ անպաճոյճ և ժիր եղաւ: Ամէն մարդ Մելիքիդոնի կ'ըսէր. — Ահաւասիկ ճոխութիւնք նորէն քու տունդ կը վերադառնան. ալ ժաւանակն է որ առջի փառաւոր վարմունքդ նորէն ձեռք առնուս: Այն ատեն ինքը սա խօսքերով կը պատասխանէր անոնց. — Ի՞նչ բանի կ'ուզէք որ յարիմ. սին

պերճութեանս՝ որ զիս ի կորուստ վարեցին, թէ անպաճոյճ և գործունեայ կենաց՝ որ զիս ընչեղ և երջանիկ յարդարեց: Հուսկ ուրեմն օր մը մինչ կը գտնուէր սոյն նսեմատուեր անտառին մէջ, յորում Գևակարէ այնչափ օգտակար տեսիլամբ մը զինքը հրահանգեր էր, հոն խափն վրայ ընկողմանեցաւ այնչափ բերկրութեամբ, որչափ մեծ դառնութեամբ ընկողմաներ էր կրեմն: Եւ գարձեալ քունը տարաւ, և Գիցունին առջի տեսիլան մէջ անոր երեւցածին պէս նորէն երեւնալով սա խօսքերն ըսաւ անոր. — Ճշմարիտ ազնուութիւնը բնաւ մէկէ մը բան մը չընդունելուն և ուրիշին բարիք ընելուն վրայ կը կայանայ: Ուրեմն երկրին բեղմնաւոր ծոցէն և քու աշխատութենէդ ընդունէ ինչ որ կ'ընդունիս: Զգո՛յճ կայ, չը լինի երբէք՝ որ մեղկութեամբ կամ սնախառութեամբ ձեռքէ թողուս զանոնք, որք բոլոր հարբատութեանց բնական և անսպառ աղբերքն են:

ԼԷ.

ԱՐԿԱՅԻ ԱՐԻՍՏՈՂՈՎՍԻ 1

Սովորոնլմնոս նաւաբնկութեամբ և ուրիշ դժբախտ արկածներով իր նախնեաց հարստութիւնը կորուսած լինելով, իւր առաքինութեամբ կը մտնի արուէր, Գեղոս 2 կղզւոյն մէջ: Հոն նա յոսկի քնար կը նուագէր

1 «Սոյն վէպն՝ որ հանձարեղ բանաստեղծական խանդել լղեղուն է, և երախտագիտութեան աղբողազոյն նկարագրելը Մընծայէ, » (Պատմ. Ֆենելոնի ի Պօսէ քարախիւլէ: Հատոր Գ. Երես 454) ստեպ տպագրուած է ի վախճան արկածից Տելեմաքայ:

2 Մին ի Կիլիզայց Եղեական ճովուն: Տես Լ. Եր. 429. Ծ. 4.

անդ պաշտեցեալ Ռից¹ : հիասքանչ գործերը , կը մշակէր զտաղանդ Մուսայից² , յորոց սիրուած էր , հետաքրքիր խուզողութեամբ կը գննէր բնութեան գաղտնիքը , աստեղաց և երկնից ընթացքը , տարերաց օրէնքները , տիեզերաց յորինուածը զոր իւր կարկինաւ կը չափէր , բուսոց զօրութիւնը , կենդանեաց կազմակերպութիւնը , այլ մանաւանդ խնամով ինքն իւր անձը կ'աւսումնասիրէր , և միշտ առաջինութեամբ իր հոգին զարգարելու կը պարտւէր : Այսպէս բախտը գինը կործանել ուզելով , ամբարձեր էր ի ծայր ճշմարիտ փառաց իմաստութեան :

Մինչդեռ սա այսպէս խոր առանձնութեան մը մէջ առանց հարստութեան երջանիկ կ'ապրէր , օր մը ծովափանց վրայ պատկառելի ծերունի մը տեսաւ , որ իրեն անձանօթ էր : Օտարական մ'էր սա՝ որ կղզին գետ նոր ոտք էր կոխեր : Հիացմամբ կը դիտէր ծայրածաւալ ծովուն ընդարձակ սահմանները , որուն մէջ գիտէր թէ կը ծփէր երբեմն սոյն կղզին . ուշի ուշով կը գննէր այս ծովափունքն , ուր աւազուտին և ժայտից վրայ մշտադալար և ծաղկազուարճ բլրակներ կը բարձրանային . չէր կշտանար նկատելով ականակիտ աղբիւրներն և կարկաչատահ վտակներն , որք այս ամենապատուական դաշտագետինը կ'ոռոգէին . կը յառաջէր գէպ ի դիցանուէր անտառական , որ Ռից մեհեանը կը պատէին . սպաշած մնացած էր տեսնելով այս դալարագեղ կանաչութիւնը , զորոնք հիւսիս անդամ իր ժանտաժուտ շնչով խամբել չէր համարձակեր . արդէն իր ուշադրութիւնը գրաւեր էր մեհեանն , որ Պարոսայի 5 ձիւնափայլ մար-

մարինն էր մը ձեւացած էր , և յասփայ սեամբ սինազարգեալ : Սոփրոնիմոս ևս նոյնչափ հետաքրքրութեամբ սկնպիչ կը դիտէր զծերունին , որուն սպիտակափայլ մօրուքն իր կրծոց վրայ սփռեալ էին . իր խորշմալից գէմք բնաւ տձեւ երեսոյթ մը չունէին . տակաւին կատարելապէս ազատ կը գտնուէր դեռնուտ ծերութեան մը բնական եղող անհարթութիւններէն . իւր ականոցիք քսոչք կենդանութիւն մը կը ցայտէին . իւր հասակը բարձր էր և սիգազանձ , բայց և սակաւիկ մի կորացեալ , զոր փոսկրեաց գաւազան մ'ուղղաբերձ կը հաստատէր :

— Օտարականդ դու : ըսաւ անոր Սոփրոնիմոս , ինչ կը փնտռես այս կղզւոյն մէջ , որ քեզ անձանօթ կ'երևնայ . եթէ Աստուածոյն տաճարն է փնտռածդ , ահա դայն հեռուէն կը տեսնես , և ես պատրաստ եմ զքեզ հոն տանելու . քանզի երկիւղած եմ Ռից , և լսեր եմ ինչ որ Արամազդ Ա կ'ուզէ , որ մեք օտարներուն ընկնք անոնց օգնելու համար :

— Ա՛րնդունիմ այդ ծառայութիւնը , զոր բարեբարութեան այդչափ մեծ հաւաստեօք հանգերձ ինձ կը մատուցանես . կ'աղաչեմ զՌիս , որ իրենք վարձատրեն ըզքեզ փոխարէն այն սիրոյն զոր առ օտարս կը ցուցնես : Ադէ՛ , դէպ ի տաճարն երթանք , ըսաւ , և ի ձմանապարհին իւր ուղեւորութեան պատճառը Սոփրոնիմոսի պատմեց : — Ես Արիստանովս կը կոչուիմ , ըսաւ , և ծննդեամբ Յոնիոյ 2 Ալասովն քաղաքէն եմ , որ կառուցեալ է ոյն զուարճաբուղիս ծովափանց վրայ , որ գէպ ի ծով

1 Ագողոնի , որ Ռեզոս կղզւոյն մէջ ծնած էր :

2 Տես առակ ԺԸ երես 30. Ծան. 3 :

3 Մին ի կիկլադաց Եգէական ծովուն Ռեզոսի հարաւակողմը : Այս կղզին հռչակաւոր է մարմարեանով , զոր Մարգիսա կամ Մարպիսոս լեռներէն կը կտրեն :

1 Տես առակ ԺԶ երես 29. Ծան. 3 Արամազդ Ռիք հիւրընկալութեան , զոր Վանատուր Արամազդ անունով յօգնութիւն կը կոչէին :

2 Փոքուն Ասիոյ ծովափանց վրայ :

կը կարկառի, և գոգցես երթալ կցիլ կ'ուզէ ֆիռս¹ կզգւոյն, որ Հոմերի երջանիկ հայրենիքն է: Թէև ազնուակոսն՝ սակոյն աղքատ էին իմ ծնողք: Պսլխատրատոս անուն հայրս, որ արդէն բազմաթիւ զաւակօք ծանրաբեռնեալ էր, չուզէց զիս անուցանել, և իւր բարեկամներէն Ցէսասցի² մէկու մը ձեռօք զիս անծանօթ տեղ մը ձգել տուաւ: Երեսորացի³ պառաւ մը, որ իմ ձգուած տեղոյս մօտ կայուածներ ունէր, առաւ զիս և իւր տան մէջ այծի կաթով սնոյց. բայց որովհետեւ իր օրապահիկն ալ իրեն հազիւ կը բաւէր, ծանաշելու կարող հասակի մը հասածիս պէս, վաճառեց զիս գերեզմանի մը, որ ի Լիւկիա⁴ տարաւ և Պաթար⁵ քաղաքին մէջ Ալկինոս անուն հարուստ և առաքինի մարդու մը վաճառեց: Սոյն այս Ալկինոսը մեծապէս խնամ տարաւ ինձ երիտասարդական հասակիս մէջ: Պարկեշտ, համետ, անկեղծ, հլու և ինձ սովրեցնել ուղուած բաներուն խիստ ուշադիր մէկն երեւցայ իրեն: Զիս նուիրեց այն արուեստից, որք մեծարոյ են յաչս Ապոլոնի⁶: Ինձի սովրեցնել տուաւ երաժշտութիւնը, մարմնամարզութիւնը, մանաւանդ մարդոց վերքերը բուժելու արուեստը: Իսկոյն այս ամենակարեւոր արուեստին մէջ բաւական մեծ համբաւ ստացայ, և Ապո-

1 կզիլ Եգէական ծովուն, Փոքուն Ասիոյ ծովափանց մօտ Լեսպոսի հարաւակողմը:
 2 Տէս քաղաք կառուցեալ ի ծովափունս Փոքուն Ասիոյ. հայրենիք Անակրէսի: — Ապոլոնական աղջաց մէջ օրէնքը կը ներէք հայրերուն թողուլ իրենց որդիքը, և զանոնք ծնած օրերնին անծանօթ տեղ մը ձգել:
 3 Քաղաք Յոնիոյ, որ Ալստոմենայ արեւելեան հիւսիսակողմն է:
 4 Հարաւային դաւառ Փոքուն Ասիոյ:
 5 Քաղաք Լիւկիոյ: Հռչակաւոր է Ապոլոնեան պատգամատամբ մը. սա այս Արսինօէ անունն առաւ:
 6 Ապոլոն, տես առակ Ի. երես 44. Ման. 3:

ղոն՝ որ զիս շնորհօք ներշնչեր էր, սքանչելի զազա նիքներ պարզեց առջեւս:
 «Ալկինոս» որ օր քան զօր առաւել կը սիրէր զիս, և իմ վրայ ցուցած խնամոց այսչափ յաջողին զմայլանօք կը դիտէր, ազատագրեց զիս և Սամոսի¹ բռնակալ Պոլիկրատին² զրկեց³, որ իւր անհաւատալի բարեբաստութեան մէջ բախտէն կը վախնար՝ որ այսչափ երկար ատեն զգուելէն ետք, մի՛ գուցէ օր մ'անգթաբար զինքը մտանէ: Կը սիրէր կեանքն որ իրեն համար խիստ հեշտալից էր, կը վախնար զայն կորսնցնել, և անոր վտանգ սպառնացող չարեաց ամենաթեթիւ երեսուրթին անգամ առաջքն առնուլ կ'ուզէր: Այսպէս նա շրջապատեալ էր բժշկութեան արուեստին քաջահմուտ մարդկամբ:

«Ապշեցաւ մնաց Պոլիկրատ, երբ իմացաւ թէ կեանքս իր քովն անցնել կ'ուզէի: Զիս պնդով իրեն յարկու համար, խիստ մեծ հարստութեամբ լցոյց և ծայրագոյն պատուոյ հատոց: Երկար ատեն Սամոս մնացի, ուր քարի մեծ եղաւ զարմանքս տեսնելով մարդ մը՝ որուն հաճոյից ծառայելէն գոգցես բախտն անգամ մեծ հաճոյք կը զգար: Բաւական էր որ պատերազմ մը հրատարակէր, յաղթութիւնը խիստ մօտէն իրեն կը հետեւէր: Ամենէն դժուարին բաներն իսկ ուզելը միայն բաւական էր, և անա անոնք կանխաւ կարծես իրենք իրենցմէ կը կատարուէին: Եր մաբաւ հարստութիւնն օր քան զօր կ'աճէր. բոլոր իւր թշնամիք իւր ոտքերուն տակ

1 կզիլ Իկարեան ծովու, Յոնիոյ ծովափանց քով:
 2 Պոլիկրատ կ'ապրէր ի Զ. դարու հոսի քան զԳրիստոս:
 3 Պոլիկրատայ միջոգէպը զոր Յնեղոն կամաւ յապուած է, կ'ըսէ Թարգմանութեան Լ. Հաշէթ սոյաքրիլը, և ինք զայն ի վերջ կոչս պատմութեան պահել պարտ համարած, մեք հոս զետեղել պատշաճ դատեցանք:
 Ծ. Թ.
 44

ինկած էին. իւր առողջութիւնն երբէք չը նուազեւ-
լէն զատ, որ քան զօր ևս աւելի կը զօրանայր ու կը
կազդուրէր: Արդէն քառասուն տարի կար, որ այս
անդորրակեաց և բարեբաստիկ բռնաւորը, գողցես
չղթայակապ կը պահէր բախտն, որ չէր համարձակիր
բանի մը մէջ իրեն դրժելու, և ոչ զինքն իր դիտաւո-
րութենէն կասեցնելու: Այսպիսի անլաւր յաջողութիւն
մը զիս իրեն համար խիստ մեծ երկիրւղի մը մէջ կը ձը-
գէր: Ձինքն անկեղծութեամբ կը սիրէի, վասնորոյ և
այդ երկիրւս չը կարացի իրեն չը յայտնել. իւր սրտին
մեծ ազդեցութիւն ըրաւ այն. վասն զի որչափ որ փափ-
կութեամբք մեղկացած էր և իւր իշխանութեան մեծու-
թեամբ գոռոզացած, դեռ բոլորովին զուրկ չէր մար-
դավայել զգացումներէ, երբ իրեն յիշեցնէին զԴիս և
զանհաստատութիւն մարդկային իրաց: Թողուց որ ճըշ-
մարտութիւնն իրեն ըսեմ. իմ իրեն համար ունեցած
վախէս ինքն ևս այնքան զգածեցաւ, որ վերջապէս
այս յաջողութեանց ընթացքը կասեցնել որոշեց կորուս-
տով մը, զոր ինքը կը պատրաստէր: —Քաջ կը տեսնեմ,
ըսաւ, թէ չը կայ և ոչ մէկ մը, որ իր կեանքին մէջ
բաղդին արկածները կրելէ ազատ լինի. մարդ որչափ
աւելի կը խնայուի բախտէն, նոյնչափ առաւել սոսկալի
յեղափոխութենէ մը վախնալու տեղի ունի. ես որ իրմէ
այնչափ տարիներ բարեօք լեցուեցայ, ծայրագոյն չա-
րեաց ևեթ պէտք է սպասեմ իրմէ, եթէ ինձ կորուստ
սպառնացող բարեբախտութենէս ետ չը դառնամ. ու-
րեմն այդ շողմարար բախտին դաւաճանութեանց ա-
ռաջքն առնուլ կը փութամ: Այս խօսքերն ըսելով հա-
նեց մատնէն իւր մատանին որ խիստ մեծազին էր, և
զոր ինքը շատ կը սիրէր, և իմ առջեւ աշտարակի մը
ծայրէն զայն ծովը նետեց, և յուսացաւ թէ այս կո-
րուստով բախտին դառն հարուածները կրելու անհրա-

ժեշտ հարկին բոլոր իւր կենաց մէջ, գէթ մէկ անգամ
պարտահատոյց պիտի լինէր. բայց այս՝ իւր յաջողու-
թենէն յառաջ եկած կուրութիւն մ'էր: Չարիք մը՝ զոր
մարդ ինքնին ընտրանաւ իր վրայ կը բերէ, այլ ևս չա-
րիք չէ այն. մեք կը վշտանանք բռնադատ և անակըն-
կալ վիշտերէ ևեթ, որովք Գիք զմեզ պատուհասակոծ
կ'ընեն: Չէր զիտեր Պոլիկրատէս, թէ բախտին արկա-
ծից առաջքն առնույ ճշմարիտ հնարքն է իմաստու-
թեամբ և չափաւորութեամբ անոր սուած նին բարիք-
ներէն բոլորովին մերկանալ: Բախտն՝ որում սա իւր
մատանին զոնկ ուզեց, բնաւ չընդունուեցաւ այն զոնք.
և Պոլիկրատէս հակառակ իւր կամաց, իւր մինչեւ այն
ատեն եղածէն աւելի երջանիկ երեւցաւ: Չուկ մը նոյն
մատանին կլլեր էր. նոյն ձուկը բռնուեր Պոլիկրատեայ
բերուեր, և անոր սեղանոյն վրայ գրուելու պատրաս-
տուեր էր: Խոհարարաց մին ձկանը փորոյն մէջ գտաւ
զմատանին, և տարաւ բռնակալին տուաւ՝ որ բաղդին
զինքն երջանիկ ընելու մասին ցուցած այսչափ կամա-
կոր յամառութիւնը տեսնելով զեղնեցաւ:

«Բայց խիստ մօտալուտ էր ժամը յորում սոյն յաջո-
ղուածք յանկարծակի սոսկալի ձախողութեանց պիտի
փոխուէին: Պարսից մեծ թագաւորը Գարեհ Աշտաս-
պիայ, Յունաց զէմ պատերազմ հրատարակեց: Նախա-
պէս նուաճեց Ասիոյ ափանց վրայ, և Եգէական ծովուն
նոյն ափանց մերձակայ կղզեաց մէջ բնակող Յոյն դաղ-
թականները: Սամոս ալ նուաճուեցաւ, և Որոնդէս որ
մեծ թաղաւորին տեղ կը հրամայէր բանակին, բարձր
խաչ մը կանգնել տալով, բռնապետն անոր վրայ բարձ-
րացուց: Այսպէս այն մարդն որ ծայրագոյն յաջողու-
թիւն մ'էր վայելեր, և մինչև իսկ իւր խնամով փնտր-

1 322 ամբ նախ քան զՔրիստոս :

ուած թշուառութեան համն անգամ առնուլ չէր կարացեր, յանկարծակի ամենազօնազակ տանջանարանով մը խայտառակամահ եղաւ : Ահա չը կայ բան մը՝ որ այնչափ մեծ թշուառութիւն սպառնայ մարդկութեան, որչափ ծայրագոյն յաջողութիւնը :

«Բախտն՝ որ յաջողութեամբ ծայրացեալ մարդիկն ամենադառն կատականօք կը ծաղրէ, նոյնը կարի թըշուառացեալները յազբեւայ կը բարձրացնէ : Անուոյն վրայէն Պոլիկրատէսը վայր հոսեր էր, և զիս ամենաթշուառ վիճակէ մը դուրս կորդեր, որպէս զի մեծ ճոխութեանց հասցնէ : Պարսիկք ոչ միայն իմ հարստութիւնս ինձմէ չը յափշտակեցին, այլ և ընդհակառակն մեծապէս մեծարեցին մարդիկ բուժելու արուեստս և այն չափաւորութիւնը, որով ապրեր էի բռնակալին քով ի մեծ պատուի դեմուած ատենս խսկ : Նոքա՝ որք անոր վատահոլութեամբն և իշխանութեամբ չարաչար վարուած էին, ազգի ազգի տանջանարանօք մաշեցան. ևս որովհետեւ ոչ միայն մէկու մը չարէք ըրած չէի, այլ և ամենուն կրցած բոլոր բարեքս ըրեր էի, ուստի և յաղթուր ինձ միայն խնայեցին, և հետս պատուով վարուեցան : Ամէն մարդ ուրախացաւ ընդ այս, ըստ որում ամենուն սիրելի էի և քաղցր յաջողութիւնքս աննախանձ կը վայելէի. վասն զի ևս երբեք իմ վրայ ոչ խստասրտութիւն էի ցուցուցեր, ոչ հպարտութիւն, ոչ մնափառութիւն և ոչ անիրաւութիւն : Քանի մը տարի ևս մնացի ի Սամոս խաղաղաւէտ կենօք, բայց հուսկ ուրեմն անզուսպ փափաք մը զգացի ի Նիկիա երթալու, ուր իմ մանկութեան օրերս այնչափ քաղցրութեամբ անցեր էին ¹ :

¹ Հոս կ'աւարտի Պոլիկրատայ միջադէպը, զոր վերբերեր էինք. իսկ յառաջ անոր տեղ դուրս չատածը տես ի վերջ պատմութեանս Էրես 156 :

«Եր յուսայի հոն գտնել զԱլկինոս, որ զիս սնուցեր էր և այնչափ բարեբաղդութեանցս առաջին պատճառն ինքն էր եղեր : Երբ այն երկիրը հասայ, լսեցի թէ մեռեր էր Ալկինոս՝ իւր բոլոր հարստութիւնը կորուսանելէն, և իւր ձերութեան թշուառութեանց մեծաւ հաստատամութեամբ տանելէն ետք : Գնացի ծաղիկներ սփռեցի և առատ արտասուք թափեցի իւր աճիւնոյն վրայ. իւր գերեզմանին վրայ փառաւոր տապանադիր մը դրուցիցի, և խնամով խնդրեցի թէ տղայքն ի՞նչ էին եղեր : Ինձ ըսին, թէ մին միայն Որկիլոքոս անուն որ անտնցմէ մնացեր էր, իր հայրենաց մէջ առանց հարստութեան երեւնալ չը կարենալով, ըստ որում իր հայրն այնչափ մեծ փառք ունեցեր էր անդ, օտարական նաւով մ'անձանօթ կղզի մ'էր գնացեր, և հոն աննշան կեանք մը կը վարէր : Զայս ևս ըսին ինձ, թէ քիչ մը ատեն ետք նոյն Որկիլոքոսն ալ նաւարեկութեամբ կորսուեր էր Կարպաղիա ¹ կղզւոյն մօտ, որով և իմ բարերար իս սերունդէն և ոչ մէկը կը մնար : Իսկոյն գնեցի նորա տունն և շուրջանակի ունեցած քաջութեամբ անդատաններն : Մեծապէս ուրախ էի նորէն տեսնելով այն տեղերն, որք ինձի յուշ կ'ածէին կարի հաճոյական հասակի մ'և կարի բարերար տիրոջ մը յիշատակը : Ինձ այնպէս կը գար թէ տակաւին ծաղիկ հասակիս մէջ էի, յորում Ալկինոսի կը ծառայէի : Հազիւ թէ նորա ժառանգութեան վիճակը նորա պարստաւէրներէն գներ էի, և ահա ստիպուեցայ Նլաստմէն երթալ. հայրս Պոլիստորատոս և մայրս Փիլիլլա մեռած էին : Շատ կըբայրներ ունէի, որ թէպէտեւ ի միասին՝ սակայն խիստ գէշ կը կենցաղավարէին. երբ Նլաստմէն հասայ, հարստութենէ

¹ Կղզի Միլեթիական ծովուն Հուսոսի արեւմտեան հարաւաւ կողմը, և Կրետէի արեւելեան հիւսիսակողմը :

նացա թելը • բայց դո՞ սրտով պիտի մեռնիմ, եթէ այս աչքերս կենաց լոյսէն չը փակուած իմ տիրոջս թողնը տեսնեն: Ո՛վ դու, որ այս կղզւոյն մէջ իրեն հետ կը բնակիս, խօսէ՛ հիմայ, կը ճանչնամ՞ զինքն, կընամ՞ բսել ինձ թէ զինքն ո՞ւր պիտի կարենամ գտնել: Եթէ զայն ինձ ցուցնես, Գիք ևս այս շնորհիդ ի վարձ ցուցընենք քեզ քու ծուռկերուդ վրայ քու որդիքդ և որդւոցդ որդիքը մինչև ի հինգերորդ ազգ, յանդորրաւէտ խաղաղութեան և յառատութեան պահն՝ քու տունդ ի վարձ առաքինութեանց քոյ: »

Մինչդեռ Արիստոնովս այսպէս կը խօսէր, Սովորոնիմոսի աչքերէն ուրախութեան և ցաւոց արտասուաց վտակներ կը վիժէին: Հուսկ ուրեմն ծերունոյն վիզը կը փաթթուի առանց խօսք մ'անգամ արտասանել կարենալու • կը գրկէ զայն, իւր կրծոց վրայ կը սեղմէ, և մեծ ձգամբ հազիւ կը կարողանայ հատկեւոյ ձայնիւ սա խօսքերն արտասանել • — Ես եմ, հայրիկ, այն զոր կը վնասէք, դուք ձեր աչօք կը տեսնէք ձեր Ալիկնոս բարեկամին Սովորոնիմոս թողը: Ե՛ս եմ, և աներկամ եմ թէ Գիք զձեզ ինձ են զրկած իմ ազէտքս ամոքելու համար: Իրախտագիտութիւնն որ երկրի երեսէն վերցուած կը թուէր, ձեզմով նորէն յերկրի կ'երեւնայ: Տղայութեանս ատեն լսած էի, թէ Սամոսի մէջ հաստատուած համբաւատենչ և մեծատուն մարդ մը մեծ հօրս տունը մեծցեր էր, բայց որովհետև հօրս Որկիլոքոսի երիտասարդ հասակի մէջ մեռած ատեն ես դեռ որբանի մէջ էի, այս բաները խիստ շփոթ և ընդ աղօտ կը յիշեմ: Այսպիսի անստուգութեան մէջ գտնուելով, չը համարձակեցայ Սամոս երթալ • լաւագոյն համարեցայ սոյն կղզին բնակիլ և իմ թշուառութեանց մէջ ինքզինքս մխիթարել, ընդունայն հայրտութիւններն արհամարհելով, և Ապոլոնի սրբազան տաճարին մէջ Մուսայից տա-

դանդը մշակելու քաղցր պարապմամբ: Իմաստութիւնն որ մարդոց սակաւութեամբ շատանալ և յանդորրու կեալ կը սովորեցնէ, մինչև ցայսօր ինձ ամէն բարեաց տեղ բռնեց:

Սովորոնիմոս երբ այս խօսքերը լմնցուց, տեսնելով թէ տաճարն ևս հատեր, Արիստոնովի իր աղօթքն ու նուէրներն ընել առաջարկեց: Երկուքը մէկէն զոհեցին Ատուածոյն երկու ձիւնափայլ ոչխարներ և մի մահկաճակատ խոյ, և ապա տաղեր երգելին ի պատիւ Գիոպիտին, որ տիեզերքը կը լուսաւորէ, տարույ չորս եղանակները կը կանոնաւորէ, գիտութեանց մէջ գահաւարտ կը բազմի, և ինն մուսայից պարերը կը կանոնաւորէ: Մինչև ինչ ելնելով, օրուան մնացորդը իրենց արկածները մէկ մէկու պատմելով անցուցին: Սովորոնիմոս իր տունն ընդունեց զծերունին այն գործով և մեծարանօք, զորս Ալիկնոսի և եթ պիտի ցուցնէր կթէ նա կենդանի լինէր: Հետեւեալ օրն ելան ի միասին ի Լիւկիա նաւեցին: Արիստոնովս տարաւ զՍովորոնիմոս քաջաբեղուն ազարակ մը յեղերս Քսանթոս՝ գետոյ, որոյ ջուրը մէջ ստէպ մարծեր էր Ապոլոն իւր փոշեթափաւ մարմինն ի դարձին յորսոյ, և իր խարտիչազեղ մազերը լուսոցեր: Այս գետափանց վրայ ծայր ի ծայր կաղամախիներ և ուռիներ տնկուած գտան, որոց փափկիկ և դեռաբուսիկ դալարոստոց մէջ ծածկուած էին բոյնք բեր բեր թուչոց, որք զիչիք ցերեկ քաղցրիկ դայլայիկներ կը յորինէին • գետն ահագին գրչանօք և փրփրադէզ կոհակօք ժայռէ մը վայր կը թափէր, և իւր այիք կոպճուտ գետամիջի մը մէջ կը փչընէին:

Բոլոր դաշտը ծածկեալ էր ոսկեփունջ հասկօք • բըլուրք որ շուրջանակի ամփիթէատրոնի մը ձեւով կը

1 Քսանթոս գետ Լիւկիոյ, որ Տարբոս լեռնէն բղեւրով Միջերկրական ծովը կը թափի:

բարձրանային, ծանրաբեռնեալ էին որթովք և այլ պտղատու ծառովք: Հոն բովանդակ բնութիւնը ծիծաղազէմ էր և շնորհալից: Երկինքը քաղցր էր և վճիտ, և երկիրը միշտ պատրաստ իր ծոցէն նորանոր հարըստութիւններ բոխելու, ի տրիտուր վաստակոց քրտնաջան մշակին: Մինչ գետոյն երկայնքն ի վեր յառաջ կ'երթային, Սոփրոնիմոս տուն մը տեսաւ, որ թէպէտ անպաճոյճ և համեստ, սակայն հաճոյական ճաշակով մ'և գեղեցիկ չափակցութեամբ մ'էր յօրինուած: Հոն չը գտաւ ոչ մարմարիոն, ոչ ոսկի՝, ոչ արծաթ, ոչ փղոսկր և ոչ տան ծիրանեգոյն կահոյք: Կոն ամէն բան մաքուր էր, ամէն բան քաղցրիկ հաճոյք մ'և անդորրաւէտ զուարթութիւն մը կը շնչէր, առանց պաճուճազարդ շքեղութեան: Գաւթին մէջ տեղէն ականակիտ աղբիւր մը կը բոխէր, որ առուակ մը ձեւանալով հեղասահ կ'անցնէր ընդ երկայնութիւն կանաչագեղ գորգին: Պարտէզները խիստ ընդարձակ չէին: մարդոց անդեան կարեւոր եղող պտուղներն և բոյսերն ևեթ կը գտնուէին անոնց մէջ: Պարտիզին երկու կողմերէն կը տեսնուէին երկու ծառաստանք, որոց ծառերն իրենց մայրն եղող երկրին չափ վաղնչական կ'երևնային, և իրենց սազարթախիտ ոտքը, արեւուն ճառագայթից անթափանց հովանի մը կը յօրինէին: Գանձի մը մտան, և հոն ճաշ մ'ըրին այն քաղցրիկ կերակուրներով, զորս բնութիւնը մարդոց կը մատակարարէ պարտիզաց մէջ: Կոն չէր տեսնուիր և ոչ մի ինչ այն բաներէն, զորոնք մարդոց փափկասիրութիւնը խիստ հեռուներ կ'երթայ կը փնտրուէ, և զանոնք կարի ծանրագնի կը գնէ ի քաղաքս: այլ հոն գտնուածներն յէին կաթն քաղցր, ըստ օրինակի անոր՝ զոր Ապողոն կը կթէր մինչ Ատմնթ¹ թագաւորին

քով հովուութիւն կ'ընէր: մեղր պատուական, ըստ նրա մանութեան Սիկիլիոյ Հիբլա¹ լեռին, կամ Ատտիկեայ Հիւմնդդայ² լեռին մեղուաց մողրին: պարտիզին նորաքաղ խաւարաք և անոր դեռակուրթ պտուղք: նեկտարէն³ աւելի քաղցրաճաշակ գինի մը, մեծ ամաններէ կը զեղոյր գեղաքանդակ բաժակաց մէջ: Սոյն սակաւապէտ բայց միանգամայն և անուշ ու հանդարտիկ ճաշի ատեն Արիատոնովս չուզեց սեղան նստիլ: Զառաջինն այլ և այլ պատճառանօք իր կրցածն ըրաւ՝ իր համեստութիւնը ծածկելու համար, բայց հուսկ ուրեմն երբ Սոփրոնիմոս զինքը բռնադատեց, յայտնապէս ըսաւ, որ բնաւ չէր կրնար յանձն առնուլ հաց ուտել Ալկինոսի թոռին հետ այն սրահին մէջ, ուր այնչափ երկար ատեն Ալկինոսի ծառայեր էր: — Ահա, կ'ըսէր անոր, տեղին՝ ուր նոյն իմաստուն ծերունին սովոր էր հաց ուտելու: անա տեղին՝ ուր այլ և այլ հրահանգիչ խաղեր կը խաղար: անա տեղին՝ ուր նա իր բարեկամաց հետ կը խօսակցէր: անա տեղին՝ ուր կը ձեմէր կարգալով Հեսիոգոսն և Հոմերոսը: անա տեղին՝ ուր գիշերն ի նինջ կը հանգչէր: Այս պարագաներն յիշելով ալիքը կը գալարէին, սիրտը կը փղձկէր և աչքերէն արտասուքը աղբերաբար կը հոսէին: Ճաշէն ետք զՍոփրոնիմոս տեսնելու տարաւ պարարտ արօտն, ուր գետոյն եզերքն ի վեր իր բառաջող սնդեցոց ստուար ջոկատը (սիւրիւ) կը թափառէր: ասպա տեսան ոչխարաց հօտն որ պարարտ արօտէ մը կը գար:

¹ Սիկիլիա Միջերկրական ծովուն ամենէն մեծ կղզին ի հարաւային արեւմտակողմն Իտալիոյ: — Հիբլա լեռն հաշակաւոր իւր մեղուօք, կը գտնուէր համանուն քաղաքի մը քով, որ յարեւելեան հարաւակողմն Սիկիլիոյ:

² Աթէնքի արեւելեան հարաւակողմը: Հիմնտասց մեղրն մինչեւ յայսօր իւր վաղեմի համբաւը կը պահէ:

³ Տես տուակ Բ. երես 2, Ծանո 1:

¹ Տես տուակ Ի. երես 44, Ծան. 3:

կաթնալիր մայրեր մայելով կը վաղէին, և գառնուկներն անոնց կը հետեւէին խայտալով: Ամէն զի կը տեսնուէին փոյթեռանդն գործաւորներ, որք գամ քան զգամ աւելի խնդամտութեամբ կ'աշխատէին, ի շահ իրենց քաղցր և մարդասէր տիրոջ, որ ինքզինքն անոնց սիրելի կ'ընծայէր. և նոցա գերութեան վիշտերը կ'ամոքէր:

Արիստոնովս՝ Սոփրոնիմոսի ցուցնելով այս տունը, այս գերիները, այս հօտերն և փոյթեռանդն մշակութեամբ այսչափ քաջաբեղուն յարդարուած անդաստանները, սա խօսքերն ըսաւ անոր. — Հիմայ մեծապէս ուրախ եմ՝ զքեզ քո նախնեացդ վաղնչական կալուածոց մէջ տեսնելով. այո՛ մեծապէս գոհ եմ հիմայ, քանզի նորէն քեզ կը յանձնեմ ի ժառանգութիւն այն կալուածք, որուն մէջ Ալկինոսի երկայն ատեն ծառայեցի: Բարեա՛ւ վայելես այս ամէնքն որ անոր սեպհականութիւնն էին, երջանիկ ապրիս՛, և քու արթուն գործունէութեամբդ, կանխաւ քեզի իրենէն աւելի քաղցր վախճան մը պատրաստես: Մի և նոյն ատեն սոյն կալուածոց պարգեւատուութեան հանդէսն մեծաւ հուշակաւ կատարեց ըստ տրամադրութեան օրինաց ժամանակին, և հրապարակաւ յայտնեց, թէ իր ժառանգութենէն կ'արտաքսէ իր բուն ժառանգներն, եթէ ասոնք իր բարերարն եղող Ալկինոսի թողին ըրած սոյն պարգեւին գէժ գատ վարելու ասպրախտութիւնն ունենան: Բայց Արիստոնովսի սիրտը գոհ ընելու համար այս ալ բաւական չեղաւ: Տունն անոր տալէն յառաջ զանհիկայ ամբողջովին զարդարեց կահուք, որ թէպէտ պարզ էին և չափաւոր, բայց միանգամայն և գեղապատշաճ ու հաճոյական. շտեմարանները լեցուց Գեմետրեայ¹ ճոխ

¹ Տես աւաի 1,2. երես 130 Ծմ. 1:

պարգեւներով, և մառանները ֆիոսի գինով, որ Նբեայ և Գանիմեդեայ¹ ձեռօք մեծին Արամազդայ սեղանոյն վրայ մատուակուելու արժանի էր: Հոն կ'ամբարէ նաեւ Պրոմնացի գինույ² և Հիւմնտեան ու Հիբլայական մեղրի, և անոր չափ քաղցր Ատտիկեան³ ձիթոյ առատ պաշար մը: Հուսկ յետոյ կը յաւելուր ասոնց վրայ աշուամազ և ձիւնափայլ ասու ամբաւ գեղմներ (եափաղը) ճոխ աւարներ Արկադիոյ⁴ լիբանց վրայ և Սիկիլիոյ պարարտ արօտից մէջ արածող փափկամարմին խաշանց: Ահա այս վիճակին մէջ Սոփրոնիմոսի կը տայ իւր տունն. իրեն կը պարգեւէ նաեւ յիսուն Եւբէական տաղանդ⁵. Իսկ իւր ազգականաց կը պահէ Նլաստմէն ցամաքակրղզուոյն մէջ, Զմիւռնիոյ, Լեպետիոյ և Նոլոփոնի⁶ շրջակայքն ունեցած՝ կալուածները, որ խիստ մեծազին էին: Երբ պարգեւատուութիւնը լինցաւ, Արիստոնովս անմիջապէս նաւ նստաւ կրկին ի Յոնիա դառնալու նպատակաւ: Սոփրոնիմոս այսչափ ծանրակշիւ բարերարութեանց վրայ հիացած, փոյճկեալ սրաիւ մինչև նաւն անոր կ'ընկերէ, աչքերէն արտասուաց փտակներ հոսելով, զանհիկայ իւր հայրն անուանելով, և սաէպ սաէպ զանհիկայ իւր բազկաց մէջ գգուելով:

¹ Եթէ գիցուէի երեստաբարութեան, դուստր Արամազդայ և Հերայ. մատուակ Արամազդայ: — Գանիմեդէս որդի Գրոսի և ըստ այլոց Լաուռեդոնի. Արամազդայ արծուէն յափշտակուեցաւ, և Երեւոյ տեղ Գից մատուակն եղաւ:

² Գինույ տեսակ մ'է, որոյ վրայով Հոմերոսի մէջ խօսուած է: Պրոմնացի գինի կը պատրաստուէր Նկարոս, Լեպոս կղզեաց մէջ և ի սահմանն Եպիրոսի և Զմիւռնիոյ:

³ Ատտիկէ երկիր քաջաբեղուն ձիթեռնեօք, Տես 1,2. է. 133. Ծ. 2:

⁴ Լեռնոտ գաւառ Պեղոպոնէսի:

⁵ Եւբէական տաղանդ, Եւբէական ծովուն Եւթէոս կղզին ելած է և Գաղղիական ստակով 340 Քրանք կ'արժէր:

⁶ Քաղաք Յոնիոյ ի ծովեզերս Փոքուն Աօիոյ:

Արխատոնովս երջանիկ նաւարկութեամբ մ'իսկոյն իւր տունը հասաւ . իւր ազգականներէն և ոչ ոք համարձակեցաւ տրտունջ բառնալ Սոփրոնիմոսի բրած նորոգ պարգեւատուութեանց դէմ: —Իմ կտակիս մէջ, կ'ըսէր անոնց, իբրև կատարելի մի վերջին կամբս գրուած թողուցի սա կարգադրութիւնը, որ իմ բոլոր ինչքս և ստացուածքս ծախուին և Յոնիոյ աղքատաց բաժնուին, եթէ ձեզմէ մին ընդգիմանայ այս պարգեւաց, զորս Սոփրոնիմոսի պարգեւեցի:

Իմաստուն ծերունին խաղաղիկ կեանք մը կը վարէր, և երջանկութեամբ կը վայելէր այն ամէն բարիքը, զորս Գիք իւր առաքինութեան օժտեր էին: Հակառակ իւր ծերութեան, տարին անգամ'ի Ղիւկիա կ'ուղևորէր, Սոփրոնիմոսը տեսնելու և կամ զո՞ւ մ'ընելու համար Ալկիմոսի գերեզմանին վրայ, զոր լցուցեր էր ճարտարպետութեան և քանդակագործութեան չքնադակերազարդերով: Պատուէր տուած էր՝ որ իւր մահուանէն ետք, իւր աճիւնքն ևս տարուին Ալկիմոսի գերեզմանը դրուին, որպէս զի իրեն աճիւններն ալ յանդորրու հանգչին իւր սիրելի տիրոջ աճիւնոց հետ: Ամէն տարի ի գարնան Սոփրոնիմոս զանիկայ տեսնելու անժոյժ անձկով, աչքերը միշտ դէպ ի ծովափունքը կը յառէր, ջանալով գտնել Արխատոնովսի նաւը՝ որ տարուան այս եզրանակին կը գար: Ամէն տարի իրեն այլքան սիրելի եղող այս նաւուն աղի ալիքները ձեղքելով գալն ի հեռուստ տեսնելու ամենաքաղցր հաճոյքը կը վայելէր, և այս նաւուն գալուստն, իրեն համար՝ սոսկալի ձմեռուան մը յաջորդող գարնան բերած նորածին վայելչութիւններէն յանձունս քաղցր էր:

Բայց եկաւ տարի մը՝ յորում իրեն այնքան սիրելի եղող նաւուն գալը չէր տեսներ ուրիշ տարիներու պէս . կը հառաչէր դառնապէս, տխրութիւնն և երկիւղն իր

գիմաց վրայ նկարուեր էին . քաղցրիկ քունն հեռու հեռու կը փախչէր իւր աչքերէն . ամենապատուական խորտիկք անգամ իրեն քմաց չէին քաղցրանար: մեծապէս թախծեալ էր նա . ամենաթեթեւ շուկ մ'իսկ զինքը կը խռովէր: Ամէն օր դէպ ի նաւակայքը կը դիմէր, ամէն վայրկեան կը հարցնէր, թէ արդեօք Յոնիայէն եկող նաւ մը չէ՞ք տեսներ:

Տեսաւ վերջապէս նաւ մը, բայց աւա՛ղ, հոն եղողն ոչ թէ Արխատոնովս էր, այլ անոր ոսկերաց աճիւնը, զոր նաւն արծաթի սափորով մը կը բերէր: Ամիկիլէս անոր վաղեմի բարեկամն և գրեթէ հասակակիցը, նորա վերջին կամաց հաւատարիմ գործադիրը, թախծադէմ կը բերէր սափորը: Երբ Սոփրոնիմոսի մօտեցաւ, երկուքն ալ կարկեցան մնացին . հեկեկանօք և եթ մտքերնին իրարու կը հասկցնէին:

Սոփրոնիմոս սափորը համբուրելով, և զայն իւր'աբտասուօք ողողելով, այսպէս խօսեցաւ . —Պատուական ծեր, դու էիր իմ բովանդակ կեանքս երջանիկ ընողն, և հիմայ աշխարհի ցաւոց ամենէն սաստիկը կ'աղղես ինձ: Աւա՛ղ, այլ ևս զքեզ պիտի չը տեսնեմ, մահն ինձ խիստ քաղցր պիտի լինէր, եթէ կարենայի զքեզ տեսնել և քեզի հետեւիլ յեղիսեան դաշտս՝, ուր քո ըստուերդ կը վայելէ այն երանաւէտ խաղաղութիւնը, զոր արդար Գիք առաքինութեանց կը վերապահնն: Գուքեզն մեր օրերովը յերկնից յերկիր բերիք արդարութիւնը, բարեարարութիւնն և երախտագիտութիւնը, և երկաթի դարու մը մէջ, քու անձիդ վրայ ցուցուցիր ոսկի դարուն բարեմտութիւնն ու անմեղութիւնը . Գիք զքեզ արդարոց երանաւէտ օթեւանաց մէջ պսակելէն

1 Տեղեք՝ ուր արդար ոգիք կ'ընդունուէին իրենց մահուանէն ետք:

յառաջ, հոս յերկիր ի խոնարհ, երջանիկ, հաճոյական
 և խոր ծերութեամբ մ'օծտեցին. բայց աւա՛ղ, այն որ
 մշտատեւ պէտք էր լինել, երբէք ըստ բաւականին եր-
 կարատեւ եղած չը կրնար լինել: Այլ ևս քո պարգե-
 ւացդ վայելքներէն բնաւ հաճոյք մը չիմ զգար. քանզի
 զայն առանց քեզ վայելել հարկադրուած եմ: Ո՛վ տար-
 փալի ստուեր, ե՞րբ պիտի լինի որ ես ալ քեզ հետեւիմ.
 Եւ դո՛ւք, պատուական աճիւնք, եթէ տակաւին բան մը
 կը զգասք, պիտի զգածիք անշուշտ Ալկինոսի աճիւնոց
 հետ խառնուելու ամենաքաղցր հաճոյքով: Բարէ՛, ի-
 միններս ալ օր մ'անոնց մէջ պիտի խառնուին. բայց
 մինչեւ այն ատեն իմ միակ մտիթարութիւնս պիտի լինի
 խնամով պահել իմ ամենասիրելոյս նշխարը: Ո՛վ Արիս-
 տոնո՛վս, Արիստոնո՛վս, ո՛չ, ո՛չ, դու բնաւ պիտի չը
 մեռնիս, այլ իմ սրտիս մէջ մըշտ կենդանի պիտի մնաս:
 Դիւրադոյն է ինձ մանաւանդ ինքզինքս մոռնալ, քան թէ
 զայն մարդ՝ որ զիս այնչափ սիրեց, որ այնչափ կը սի-
 րէր զառաքինութիւն, և որում ես ինքս ամէն բան
 պարտական եմ:

Խոր հառաչանքներէ ընդհատեալ սոյն խօսքերէն
 ետք, Սոփրոնիմոս զբաւ սափորն Ալկինոսի գերեզմանին
 մէջ. յազնց շատ զօհեր, որոց արիւնն ուղղեց դալա-
 րագեղեցիկ սեղանը, որ զգերեզմանն կը շրջապատէր.
 զինուոյ և կօթին առատ նուէրներ թափեց Գից. արե-
 ւելից խորքերէն եկած ծխանելիքներ վառեց, և օդոյն
 մէջ անուշահոտ բուրմանց ամպ մը բարձրացաւ:

Սոփրոնիմոս մշտնջենապէս հաստատեց, որ ամէն
 տարի այն եղանակին մէջ, գերեզմանակոսն խաղեր խա-
 զացուին ի պատիւ Ալկինոսի և Արիստոնոսի: Հոն կը
 գային մարդիկ ի կարեայ¹ այն երջանիկ և յուսթի նա-

¹ Կարեայ Փոքուն Ասիոյ արեւմտեան հարաւակողմէ դաւառ մ'է:

հանգէն, և ի կախարդիչ ափանց Միանդրա՛ գետոյ,
 որոյ շուրջ սրբապոյտ զարձուածներով կը զբօսնուեն
 և զուգես ցաւեով կը բաժնուին իրենց ոռոգած երկ-
 րէն. Կախար² դետոյ մշտադալար ափունքէն, և նոյն-
 պէս Պակտոլիոս³ գետոյ ափունքէն՝ որ իւր կոհակայ
 հետ ոսկեխառն աւազ մը կը բերէ. ի Պամփիլեայ⁴ զոր
 Դեմետրէ, Պոմնոս, և Փլորոս⁵ նախանձընդդէմ մըրց-
 մամբ կը պճնեն. Կիլիկիոյ⁶ լայնածաւալ դաշտերէն, որք
 դրախտի մը պէս Տաւրոսի⁷ միշտ ձիւնապատ գլխէն թա-
 փող ջուրերով կ'ոռոգուին: Սոյն մեծահանգէս տօնա-
 խումբութեան ատեն երիտասարդք և երիտասարդուհիք
 շուշանափայլ պճղաւորներ հազած՝ երգեր կ'երգէին
 ի պատիւ Ալկինոսի և Արիստոնոսի. քանզի կարելի չէր
 ասոնց մին առանց միւսոյն գովել, կամ անջատել ի մի-
 մեանց այս երկու ամուլքն՝ որք իրենց մահուանէն ետք
 ալ խիստ անձուկ կապակցութեամբ մ'իրարու միացեր
 էին:

Ամենէն հիասքանչ դէպքը սա եղաւ որ այն օր յորում
 Սոփրոնիմոս գինուոյ և կաթին նուէրներ թափեց Գից,
 այն նոյն օր կարգէ գուրս կանաչագեղջև անուշահոտ
 մրտենի մ'ընծիւղեցաւ գերեզմանին մէջ տեղէն, որ իսկ
 և իսկ իր բազմոտեան գլուխը վեր բարձրացոյց և այս
 երկու սոփրոններն իր ոստերով և իր ստուերներով ծած-
 կեց: Ամէն ոք աղաղակեց, թէ — Արիստոնոսս ի վարձ ա-

1 Գետ Յանիոյ որ Իկալեան ծովը կը թափի:
 2 Գետ Յանիոյ՝ որ Եփեսոսի ծոցը կը թափի:
 3 Գետ Լիւզիոյ՝ որ Սաբդիա քաղաքէն կ'անցնի:
 4 Գաւառ փոքուն Ասիոյ՝ ընդ մէջ Կիլիկիոյ և Լիւզիոյ:
 5 Տես առակ ԼԶ. երես 130: Ման. 1:
 6 Երեւելի գաւառ Փոքուն Ասիոյ:
 7 Եղմթայ լեռանց որ Լիւկիոյ և Պամփիլեայ մէջէն կ'անցնի և
 անոնց արեւմտեան հիւսիսափողման մէջ երկուքի կը բաժնուի, ո-
 ղոնց մին կ'ըսուի Տաւրոս և միւսն Անտիտաւրոս:

առաքինութեանց իւրոց , այսպիսի դեղեցիկ ծառի մը փոխուեցաւ ի Դից : Մոխրոնիմոս ինքն իսկ իւր ձեռքը զայն ոռոզելու հոգն իր վրայ առաւ և Դից միտն պէս շուք կը դնէր անոր :

Այս ծառը չը ծերանար բնաւ . այլ տասը տարին անգամ մը բոլորովին կը վերանորոգի . և Դիք այս սքանչելեօք սա ճշմարտութիւն ուղեր են ցուցնել , թէ առաքինութիւնն ևս որ այսպիսի բուրում մը կ'արձակէ ի յիշողութիւն մարդկան , բնաւ չը մեռնիր :

ՄԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ 139 ԵՐԵՄԻՆ ՎՐԱՅ

Բնագրին մէջ Պոլեկրատայ միջագիտին տեղ գրուած հասածը :

Ալիկիոս , որ օր քան զօր առաւել կը սիրէր զիս , և իմ վրայ ցուցուցած հոգածութեանց այսպէս յաջողիլը տեսնելով մեծապէս կը բերկրէր , ազատագրեց զիս , և Ղիկայոնիոյ ¹ Դամոկլէս թագաւորին զրկեց , որ գըրգանաց մէջ ապրելով կեանքը կը սիրէր , և զայն կորսնցնելէ խիստ կը վախնար : Այս թագաւորը զիս իր քով պահելու համար մեծ հորատութիւններ տուաւ ինձ : Քանի մը տարի ետք Դամոկլէս մտաւ : Իր որդին մարգահաճոյից սաղրանօք ինձ դէմ բարկացած , ամէն հաճոյական և հոյակապ բաներն ինձ նողկալի ընել նայեցաւ . և ես հուսկ ուրեմն անպուսպ փախաք մը զգացի ի Ղիկիա երթալու , ուր իմ մանկութեանս օրերն այնչափ քաղցրութեամբ անցուցեր էի :

¹ Ղիկայոնիա գաւառ Փոքուն Սսիոյ :

ԼԸ .

ԱՅԼԱՏՆՂԱԿԸ

Ինչ դժբախտութիւն պատահեր է Մելանդէօֆն . դուրսէն և ոչինչ , իսկ ներսէն ամէն ճախորդութիւն : Իր գործերն իր փափաքսնաց համեմատ յառաջ կ'երթան . ամէն մարդ իրեն հաճելի լինել կը ջանայ : Հապա այդ ինչ ժխոր է որ կը հանէ : — Ասան զի իր փայծաղը կը ծխի ¹ : Երէկ երբ պառկելու գնաց , ամէն մարդոց բերկրանքն էր . այս առաւօտ ամէն մարդոց ակնկորանքն է . պէտք է պահել զինքն որ մարդ չը տեսնէ : Անկողնէն ելնելու առէն թաղեմուծակի մը (chausson) մի դոյզն գալարուածք զինք տհաճեցոյց . ահա բոլոր օրը փոթորկալից պիտի լինի , և ամէն մարդ իրմէ պիտի տանջուի : Տեսնողներուն վախն ու գոթը միանգամայն կը յուզէ . ազու մը պէս կը լայ , առիժու մը պէս կը մոնչէ : Ժանտ և դժոխալին գորտչի մը կ'ամբողջէ իր երեւակոյութիւնն և կը մթազնէ այնպէս , ինչպէս որ իր կաղամարին թանաքն իր մասները կը մըծոտէ : Չը լինի թէ երթաա իրեն խօսիս այն բաներուն վրայ , գործը վայրկեան մ'առաջ խիստ կը սիրէր . ճիշդ այն նոյն պատճառով , որով զանոնք կը սիրէր , հիմայ այլ ևս չը պիտի կրնայ անոնց ներկայութեան հանգուրժել : Ջրօսանաց խաղաբաժինք (partie) որոց պահ մ'առաջ մեծապէս կը բաղձար , հիմայ իրեն ձանձրալի են . պէտք է զանոնք դադրեցնել : Միշտ բանն ու գործն է ամենուն դէմ խօսիլ , ամենուն դէմ տրտնջիլ , զամէնքը վիրաւորիլ . և անոնց չը տրամիլը տեսնելով ևս առաւել

¹ Խիստ բարկացած է :

տացնող բանին ինչ լինելը չը գիտեր . այն միայն գիտէ , թէ ինքը վշտացած է և թէ վշտանալ կ'ուզէ . երբեմն այդ ալ չը գիտեր : Շատ անգամ այնպէս կ'երևակայէ , թէ իր հետ խօսող մարդոց ամէնքն ալ զայրացկոտ մարդիկ են , և ինքը միայն է որ հեզահամբոյր բնուած թեամբ մը կը վարուի . նման այն մարդուն՝ որ ինքը դալուկն (սարլըղ) օխտէն բռնուած լինելով՝ ամէն մարդիկ դեղին կը տեսնէ , թէպէտև դեղնութիւնը բուն իսկ իր աչաց մէջն է : Բայց կարելի է արդեօք որ խնայէ մէկ քանի անձանց , որոց ուրիշներէն աւելի պարտաւիան է և զորս կը թուի թէ աւելի կը սիրէ : —Ո՛չ , իւր կողտութիւնը մարդոց մէջ բնաւ խախտ չը դնէր . ամենուն հետ ալ անխտիր կը կուտի . ամենէն առջի եկողն իր գործին աւելի յարմար է , իւր բարկութիւնը նորա վրայ թափելու համար . բաւական է որ վշտացած լինի , իրեն համար ամէն մարդ հաւասար է . ամէն մարդիկ լիաբերան կը նախատէ : Այլ ևս բնաւ չը սիրէր զմարդիկ , ինքն ալ անոնց սիրելի չէ . ամէն մարդիկ կը հաւածեն , կը մատնեն զինքն ըստ իւր կարծեաց : Բնաւ մէկու մ'ինքզինք պարտական չը ճանչէր : Բայց վայրկեան մ'ալ սպասէ և ահա ուրիշ տեսարան մը պիտի բացուի առջիդ : Հիմայ ամէն մարդոց պէտք ունի և զանոնք կը սիրէ , անոնք ալ զինքը կը սիրեն : Զամէն ոք կը չորսբորթէ , ամենուն աչքը կը մտնէ , կը կախարդէ այն ամէնքը՝ որ այլ ևս իր կատաղութեան չէին հանդուժեր : Իր անիրաւութիւններն ինքնին կը խոստովանի , իր կողտութեանց վրայ կը ծիծաղի , ինքն իր նմանութիւնը կ'ընէ , այնպէս որ կը կարծես թէ նոյն ինքն է որ իր մուկդնութեան մէջ կը գտնուի , ահա այսչափ սա իր նմանութիւնը կ'ընէ :

Յետ այս կատակերգութեանց զորս ի վեհա իւր սյաչափ ճարտարութեամբ կը խաղայ , այն ատեն պիտի

կարծէիր թէ այլ ևս իւր դիւահարութիւնը զինքը պիտի չը բռնէ : Բայց աւա՛ղ , մեծապէս կը խաբուիս . այս իւրիկուն դարձեալ զինքը պիտի բռնէ իր ակառը , որպէս զի վաղն ալ այն իրիկուան ըրածը ծաղրէ , առանց երբեք յուզուիլու դալու :

ԼԹ .

ՊԱՏԿԵՐԱԳՐԱՄԸ 1

Այլ կարծեմ , Տէր , թէ առանց ժամանակ անցնելու , պարտիմ քեզ գրել խիստ հետաքրքրական բանի մը վրայով , որոց վրայ դու ինքնին շատ պիտի խորհրդածես : Այս կրկրին մէջ Պ . Ուսնտէն անուն մէկն ունինք որ խաղից հնախուրէց (antiquaire) շատերուն հետ յարաբերութիւն ունի : Անոնցմէ պատկերադրամ (medaille) մը ստացած լինել կը սիրէ , զոր ցայսօր չեմ տեսած : Բայց անոնցմէ օրինակներ դրոշմել տուած է , որք խիստ աղէկ շինուած են . և եթէ իրենց ըրած տպաւորութեան նայինք , խիստ շուտով պիտի տարածուին այն ամէն տեղեր՝ ուր հետաքրքիրներ պակաս չեն : Եր յուսամ թէ քիչ օրէն օրինակ մ'ալ ձեզ կը՛ղրկեմ , բայց մինչև այն ատեն ես ըստ իմում կարի նորա ճշգրիտ նկարագրութիւնը պիտի ընեմ Ձեզ :

Այս պատկերադրամն որ խիստ մեծ է , իւր մէկ երևին վրայ կը ներկայացնէ չքնադագեղ և աղնուարե սիւ մանուկ մի : Հոն կը տեսնուի Պալլաս որ զանի իւր Եգիսով² կը ծածկէ . մի և նոյն ատեն խարիթապք երեք

1 Կեղծեալ նամակ մը է Պայլէ առ Ֆենելոն :
 2 Անուն վահանին Ալթենասց կամ Պալլասոյ , Տես առակ ԺԶ . երես 30 . Ծան . 1 :

քորք՝ անոր ճանքաներուն վրայ ծաղկունս կը սփռեն : Ապրողն ¹ Մուսայից ընկերակցութեամբ՝ կը գայ իւր քնարն անոր կը շնորհէ : Աստղիկ ² անոր գլխուն վերեւ իւր աղանալուծ կառօք կը սաւառնի յօդս , և իւր դօտին անոր վրայ կը ձգէ : Յաղթութիւնը մէկ ձեռքով յաղթական կառօք մը կը ցուցնէ իրեն , և մլուսով յաղթութեան պսակ մը կը մատուցանէ : Տակը գրուած արձանագիրն Որատիոսէն ³ առնուած է : Մանուկ քաջասիրտ ջե՛, ջե՛ առանց Դից :

Միւս երեսը բուքովին տարբեր է . թէ և յայտնի է թէ այս ալ այն մանուկն է , քանզի սա ևս միւս երեսին վրայ նկարուածին դէմքն օճի , բայց այս անգամ իւր շուրջը պատող առարկաներն են խոթողատեսիլ և անհեթեթ դէմքեր , թունաւոր սողուններ . զոր օրինակ , իժեր , օձեր , զեռուններ , բուեր և զզուելի ազտեղի Հարպաք ⁴ , որ ամենուստ զարշուծիւն կը սփռեն , և իրենց ճանկաւոր մաղլօք ամէն բան կը պատառեն :

Հոն կը տեսնուին անզգամ և խեղկատակ այծամարդերու ⁵ խումբ մը , որք այլանդակ կեցուածքով մը կը կենան , և մատնանիչ կը ցուցնեն այն հրէշուար ձրկան սրջը , որով այս գեղեցիկ մանկան մարմինը կ'աւարտի : Ի ներքայ կը կարգացուին սա խօսքեր՝ որք ինչպէս զիտես նոյն Որատիոսին են : Սոսկալի տգեղութեամբ անարտի ձկան ի տոռն ⁶ :

1 Տես առակ Ի. երես 44. Ծան. 3:

2 Տես առակ Ա. երես 13. Ծան. 2:

3 Գեղօնք , Գիրք Գ. Գեղօն 4. սող 27. Որատիոս Հոգևաւոր Էատին բանաստեղծից մին , որ Օգոստոսայ դարուն մէջ կ'ապրէր : Իրմէ ունինք Գեղօններ , Երգիծարանութիւններ և Թուղթեր :

4 Հրէշներ , որ ունէին կնոջ դէմք , անզղի մարմին , թեւեր , մազիներ յոտս և ի ձեռս , և արջու ականջներ :

5 Տես առակ ԺԲ. երես 40. Ծան. 2:

6 Որատեայ Արուեստ Գերթութեան , սող 3 և 4:

Դիտունները մեծապէս դբաղեալ են , գտնելու հաւմար թէ ինչ առթիւ սոյն պատկերադրամը դրոշմուեցաւ վաղնչական դարուց մէջ : Ոմանք կը հաւատան , թէ սոյն պատկերադրամը կը ներկայացնէ զՆալիդուլա ¹ որ Գերմանիկոսի ² որդին լինելով , իր սղայ տիոց մէջ կայսերութիւնն երջանիկ ընելու մեծ յոյսեր տուաւ , բայց ապա հրէշ մը գարձաւ : Ուրիշներ կը կամին՝ որ ասիկայ շինուած լինի Ներոնի ³ համար , որուն կենաց սկզբնաւորութիւնն այնչափ երջանիկ և վախճանն այնչափ սոսկալի եղաւ : Երկու կողմն ալ կը միաբանին հաստատել , թէ պայծառափայլ երիտասարդ իշխանի մը համար է այն , որ շատ բան կը խոտաւնայր , և իրեն վրայ եղած բոլոր յոյսերն ալ խաբէական եղան :

Բայց ուրիշ աւելի կասկածոտներ ևս կան , որք չեն հաւատար թէ այս պատկերադրամը հին բան մը լինի : Այն խոր գաղտնապահութիւնը , զոր կ'ընէ Պ. Ուանտէն սոյ օրինակաց նախադադաւարը խնամով ծածկելու մասին , անոր հնութեան վրայ մեծ կասկած մը կը ձգէ : Հասարակօրէն կը կարծուի թէ մեր դարու իրոց մէկ քանին են՝ որք սոյն պատկերադրամին վրայ նկարուեր են : Գուցէ ասիկայ կը նշանակէ , կ'ըսեն , այն մեծ

1 Կայիոս , անուանեալն Կալիգուլա , որդի Գերմանիկոսի և Ագրիպինայ , յաջորդեց Տիբերեայ կայսեր , և իւր թագաւորութեան ամէն մէկ օրը մէկ մէկ անգթութեամբ նշանաւոր ըրաւ :

2 Որդի Դրուսոսի և որդեգիր Տիբերեայ : Սոյն այս կայսրն որ արչափ իւր տաղանգով նոյնչափ և իւր առաքինութեամբ նշանաւոր մէկն էր , մեռաւ յԱնտիոք յամի Տեառն 19, գանդատելով Փիտոնի և իւր Պլանկինայ կնոջ դէմ , որպէս թէ զինքը թունաւորած լինին :

3 Այս իշխանը , որուն ատելի անունը ամենէն անգութ ըրու նաւորաց իսկ սոսկալի նախատինք մ'եղաւ , էր որդի Ակրիբինայ (դատեր Գերմանիկոսի) և որդեգիր Կլոդեայ կայսեր՝ որուն յաջորդեց :

յոյսերը՝ որ մեծ թշուառութեանց կը փոխուին: Կը թուի թէ այդ պատկերադրամը՝ յօրինողք: յօժարութիւն մ'ունեցած են ընդ ազօտ նշմարել տալ չարամտութեամբ երիտասարդ իշխան մը, որուն ամէն բարի բարի ձիրքերը նուաստացնել կ'աշխատին մարդիկ, իրենց նժա գործել տուած յանցանքներով: Բաց յայսմանէ Պ. Ուանտէն ոչ միայն հետաքրքիր անձ մ'է, այլ և խորին քաղաքագէտ, և Օրանժի իշխանին՝¹ պնդով յարած. ուստի և կը կատկածուի թէ իւր նորա հետ ունեցած ներքին մտերմութեան պատճառաւ է, որ կ'ուզէ այս պատկերադրամն Եւրոպիոյ բոլոր արքունեաց մէջ տարածել: Գուք ինձմէ աւելի աղէկ պիտի կրնաք դատել, թէ անոր վրայ ի՞նչ կարծիք պէտք է ունենալ: Բաւական է ինձ իմացուցած լինել ձեզ զայս իրողութիւն, որ հոս մեր դրազիտաց միտքերը մեծապէս կը զբաղեցնէ, և հաւատել ձեզ թէ եմ միշտ ձեր ամենախոնարհ և ամենահնազանդ ծառայն:

ՊԱՅԼ²

Ամսթէրտամ 5
4 Մայիս 1691

¹ Օրանժի իշխանը նախագահ Հոլանտայի, որ Գուլիէլմոս Գ. անուամբ Անգղիոյ գահը բարձրացաւ յամի 1688. որն նամակին գրութեան ատեն Գաղղիոյ դէմ պատերազմի մէջ էր, ուստի և Պուրկոնեի դքսին դէմ եղած կրնար համարուել պատերազարմին մէջ յիշուած չարամտ ախնարկութիւն:

² Պայլ, ոչ այնչափ հռչակաւոր իւր գիտութեամբ, որչափ իւր սկեզտիկեան դաղափարներով: Մնաւ է Աարլադ Ֆոաքսի կամ սուրկեան մէջ: Այն ատեն Հոլանտա կ'ազդեր, և փիլիսոփայական դաստիարակութեան աթոռ ունէր ի Ռոթէրտամ:

³ Մայրաքաղաք Հոլանտայի:

Յ Ա Ն Կ

	Երեւ
Նամակ առ Սրբազան Պատրիարք Հայրն	Ե
Նամակ ի Սրբազան Պատրիարքէն առ Մեծ . Տ. Յովհաննէս Կիւմշեան	Է
Նամակ առ Մեծ . Տ. Յովհաննէս Կիւմշեան	Թ
Կանխաբան	ԺԱ
Աւանդ	
Ա. Համբերութիւնն և դաստիարակութիւնը շատ թերութիւններ կ'ուղղեն	4
Բ. Մեղուն և ճանձը	2
Գ. Երկու աղուէսները	3
Դ. Գայլն և որջը	4
Ե. Վիշապն և երկու աղուէսները	5
Զ. Մեղունը	7
Է. Կենդանեաց ժողովը իրենց թագաւոր մ'ընտրելու համար	9
Ը. Կապիկը	11
Թ. Բուէճը	13
Ժ. Երկու առիւծակորիւնները	15
ԺԱ. Իւր հետաքրքրութեան պատուհասեալ աղուէսը	18
ԺԲ. Կատուն և ճագարները	20
ԺԳ. Իւր նեղբարութեան պատուհասեալ աղաւնին	22
ԺԴ. Երկու միւռնք	24
ԺԵ. Քաջագործ նապաստակը	27
ԺԶ. Մեղուք և շերամք	29

ԺԷ. Կեղոս և Գանդէս	32
ԺԸ. Պարմանին Բաղոս և Փառնասի	39
ԺԹ. Արեւը Մուսայից սանուն կը հովանանայ	41
Ի. Սոխակն ու շիկահաւը	43
ԻԱ. Պատմութիւն պառաւ թագուհւոյ մ'և մանկա- մարդ գեղջկուհւոյ մը	46
ԻԲ. Ժիզէլ թագուհւոյն և Գօրիզանդ վարդապայլին պատմութիւնը	51
ԻԳ. Պատմութիւն Յլօրիզայ	55
ԻԴ. Մանկամարդ իշխանուհւոյ մը վէպը	61
ԻԵ. Ուղեւորութիւն ի կղզին հաճոյից	63
ԻԶ. Կեղծ ուղեւորութիւն մ'ի 1690	70
ԻԷ. Պատմութիւն Ալֆարութ թագաւորին և Գլա- րիֆիլայ	75
ԻԸ. Պատմութիւն Ռօզլիննտի և Պրամինտայ	79
ԻԹ. Գիղէսի մատանին	90
Լ. Պարսիկ Ալիպէի պատմութիւնը	100
ԼԱ. Չու Լիւկոնի	107
ԼԲ. Անահայց որսը	110
ԼԳ. Արխաէոս և Վիբգիլիոս	113
ԼԴ. Նեստորի թուին Նելէոսի անխորհուրդ աղօթքը	117
ԼԵ. Կլէոբուլոս հովիւն և յաւերժահարսն փրկելա	123
ԼԶ. Արկածը Մելեսիկոնի	127
ԼԷ. Արկածը Արխտոնոլի	135
ԼԸ. Ալլանդակը	157
ԼԹ. Պատկերադրամը	161

ՔՐԻՍՏՈՒԹԻՒՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ԲԱՌԻՑ

Ամբիթէատրոն .	Էմբօն քարեօւնի թեմաշակն :
Արմաւենի .	Խարճա աշտն :
Բուրկէն .	Աճիւր :
Գի .	Արքուն :
Դարաստան կամ Դարաստ .	Ծառաստան :
Դափնի .	Տէֆն :
Թանդրուենի .	Մեքէր աշտն :
Ժանիք .	Այլ տէն :
Լուտամ .	Նախատինքն թափել :
Խենէշութիւն .	Թուլամորթ ն . կէշէտն :
Խօթաղին .	Հիւանդաղին :
Մեքծեքանք .	Մումուկիով շարժուածք :
Կաղաղ .	Գաղանի բոյն :
Կոպճուա .	Չափուլ :
Կռուփ .	Բուռնձ , Եսթրոտ :
Կտաւաքաղ .	Գէլէն քաշտ :
Մատուտակ .	Պէն Կէտն :
Մարմանդ .	Խոտուէտ տեղ :
Միատարր .	Մէկ կտոր :
Մրտենի .	Մերսն աշտն :
Շերամ .	Իֆէտ արճիկ :
Շիկահաւ .	Սոխակի տեսակ մը :
Ոսկեծաղիկ .	Այնի տէֆն :

Ոսկիտար .	Աւերած բախիւլը :
Պայազատ .	Պէյզարէ :
Պարմանի .	Երիտասարդ :
Ջայլեամն .	Տէֆէ հաշտ :
Սաղարթը .	Տէրեւնիր :
Սան .	Աշակիրտ :
Սապտտողն .	Ղաթաբա :
Մնդուս .	Ճանֆէս :
Սոխակ .	Պէլալիլ :
Սունկ .	Մանթար :
Սրահակ .	Պատերու վարադոյր :
Վայրի կակաչ .	Պատիկ կտորոց լեւնճէ + իկէն :
Վիժակ .	Ծածկոց :
Տուրմ .	Զիւլալա :
Յողուն .	Կոթ , աղ :
Յովութիւն .	Սեֆիկիլ :
Օթոց .	Հալ :

յոս
 . Գ

51

2583

99

2013

